

326-327

BIBLIOTECA

PENTRU TOȚI

DULIU ZAMFIRESCU

IN RĂZBOIU

ROMAN

Editura Librăriei

LEON ALCALAY

București, Calea Victoriei 37

CA pentru TOȚI

IE DE POPULARIZARE

Acesta este un număr care apare până acum a câte 30 Bani numărul.

Fiecare număr costă 30 bani. Pentru volumele conținând mai multe numere, se socotește de atâtea ori 30 bani, câte numere sunt.

La facerea comandai este suficient a se indica numai numerele din dreptul volumelor alese.

1	<i>Andersen</i> , Povești alese, cu portret.
2	<i>Marian</i> , Pasărele noastre și legendele lor.
3	<i>Zamfirescu Mih.</i> , Cântece și plângeri
4-5	<i>Spencer Herbert</i> , Despre educație.
6	<i>Vlahuță Al.</i> , Icoane șterse.
7	<i>Carmen-Sylva</i> , De prin veacuri, vol. I.
8	<i>Michelet</i> , România, Roma, Piza, etc.
9	<i>Bachelin Leo</i> , Castelul Peleş.
10	<i>Maiorescu T. L.</i> , Nuvele și schițe.
11	<i>Theuriet André</i> , Din tinerețe, etc.
12	<i>Demetrescu M.</i> , Nuvele.
13	<i>Zamfirescu Duiliu</i> , Nuvele, romane.
14	<i>Wilkins</i> , Antichitatea romană.
15	<i>Alexandrescu Gr. M.</i> Poezii, epistole, satire.
16	<i>Anton Pann</i> , Povestea vorbei vol. I.
17	<i>Colomb d-na</i> , Istorioare.
18	<i>Teleor Dumitru</i> , Schițe umoristice.
19	<i>Musset Alfred</i> , La ce visează fetele.
20	<i>Bolintineanu D.</i> , Legende Istorice.
21	<i>Gennevraye</i> , Ombra. roman.
22	<i>Xavier de Maistre</i> , Calătoria împrejurul odăiei.
23-24	<i>Bănățeanu P.</i> , Din viața meseriașilor.
25	<i>Anton Pann</i> , Povestea vorbii, vol. II.
26	* * * <i>Biografiile</i> oamenilor celebri.
27	<i>Mahaffy</i> , Antichitatea greacă.
28	<i>Creangă</i> , Opere complete, vol. I.
29	" Moș Nichifor. vol. II.
30	" Povestea lui Stan Pățitu, vol. III.
31	" Povestea lui Harap Alb, vol. IV.
32-33	" Amintiri din copilărie, vol. V și VI.
34	<i>Ionescu Gion</i> , Istorice.
35	<i>Stăncescu Dumitru</i> , La gura sobel.
36	* * * <i>Povești</i> de Crăciun.
37	<i>Rosetti Radu D.</i> , Proză și Epigrame.
38	<i>Goethe</i> , Werther, roman.
39	<i>Pann Anton</i> Povestea vorbii, vol. III ultim.
40	<i>Carmen Sylva</i> , De prin veacuri, volumul II ultim.
41	<i>Huxley</i> . Noțiuni asupra științelor.
42	<i>Depărățeanu</i> , Doruri și amoruri, vol. I, poezii.

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

DUILIU ZAMFIRESCU

ÎN RĂZBOIU

ROMAN

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI LEON ALAĞLAY

No. 37, Calea Victoriei, No. 37

1907.

Institutul Grafic „SAMITCA”
I. SAMITCA și D. BARAȘ
Societate în Comandă
CRAIOVA

Prefață la ediția de astăzi.

O a doua ediție a unui roman, în țara noastră, e lucru îmbucurător. dar nou,—cel puțin pentru mine. Și e cu atât mai îmbucurător, cu cât lucrarea de față, pornită dintr'o simțire curată, e lipsită de farmecul decadent al romanelor moderne, în cari, aberațiunea simțirilor se unește cu perversitatea gândurilor, pentru a necinști sufletul amenesc.

Publicul a început să citească.

Prin gimnaziile și licee, profesori tineri lucrează serios la formarea gustului elevilor. cari, cu încetul, ajung a'și da seamă de înțelesul cuvântului artă și, în marea lor majoritate. nu se mai iau după reclame

Cu alte cuvinte, începe să se formeze și la noi o clasă de oameni, a cărei intuițiune artistică o apără de exagerațiunii și o ține la o egală depărtare de extravagantele decadențelor ca și de manierele naționaliștilor, îndrumând'o astfel către pământul liber al clasicismului.

D. Z.

1907.

PREFAȚA EDIȚIEI DIN 1902.

Romanul de față, publicat pentru prima oară în revista Convorbiri literare din anii 1897—98, a fost tradus în limba franceză și în limba italiană.

Deși ambele traduceri sunt bune, textul original rămâne cu ființa sa a parte, câte odată poate chiar superior traducerilor, acolo unde limba reproduce gândiri și imagini specific românești.

Această constatare de fapt, care nici într'un caz nu trebuie luată ca o vană închipuire de sine, este omagiul pe care generațiunea mea îl aduce generațiilor trecute, acelor ce au pregătit graiul nostru de astăzi, în care viitorul va pune începutul clasicismului.

E o mare mângăere sufletească, pentru cine își petrece viața căutând să prindă, în vorbe, icoana fugară a imaginii, a ști că are la îndemână o limbă atât de perfectă, cum e limba noastră din sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cine își simte cu tărie ființa sa românească, poate trece astăzi prin cultura occidentală și deci prin gândurile puternice ale altora, fără temere de a pierde calitățile specifice ale rasei. Importantul

este de a simți adânc ramânește, de a avea încredere în poporul care s'a strecurat în timp și spațiu neatins, și a răsărit în războiul din 1877, cu toate calitățile lui strămoșești, ascultător, simplu și eroic.

Bine că avem fapte de cântat și o limbă sigură: cântătorii se vor naște.

Ziua de 11/23 Aprile a anulul 1877 era o zi ca toate celelalte, cu nori pe o parte a cerului, cu soare pe alta, și n'ar fi avut darul să scoată pe ulițe atâta lume, dacă liniștiții cetățeni ai capitalei nu ar fi fost turburați de zgomotul asurzitor al vânzătorilor de jurnale, cari, alergând ca niște scăpați din balamuc, strigau cât le lua gura: „*România liberă* de mâine, cu trecerea Rușilor!“

Din cele mai depărtate răspântii, de pe Podul Calicilor și din Dealul Spirei, din Calea Moșilor și de la Obor, de prin Schitul Măgureanu, de prin Olari, de pe la Tei, se îndreapta lumea, ca în zilele de paradă, spre podul Mogoșoaiei. Jidani de prin Sfânta Vinere; brașoveni, săpunari și lumânări de pe la Bărăție; cavafi din gura pieții; chiristigii de prin Dudescu și Antim; olteni cu coșurile bănănăind; sacagii aruncați ca de vânt pe hulube,—toți mânau în spre centrul orașului. La îmbucăturile stradelor mici cu Podul Mogoșoaiei, stau băeți de prăvălii, veniți de departe, cu pestelcile sumecate sub jiletcă; mitocani crețului, cu tocuri de o șchioapă;

casapi ambulanti, cu miei atârnați de cobilițe; fote de cusătorese, eșite de la lucru fără rost; funcționari nedomiriți, scăpați de prin Ministere înaintea de vreme. Toți se uitau pe Podul Mogoșoaci cu nerăbdare, așteptând parcă trecerea vre-unui saltanat neobicinuit, fiind-că—lucru curios!—trăsurile foarte numeroase la ceasul acela, se răreau ca înaintea sosirii lui Vodă. Lumea foiă pe jos, fără treabă, și, totuși, preocupată; grupuri de bărbați se formau, pe tot lungul trotuarului de la palat până în bulevard; birjarii muscali, neastâmpărați, eșiau din rândurile lor pe piața teatrului și dau raite nebunești pe dinaintea publicului, fâlfâind din mâneci și din biciuri, ca rațele la venirea ploii.

Și același strigăt asurzitor, al vânzătorilor de jurnale, se repeta din ce în ce mai des. „*România liberă* de mâine, cu trecerea Rușilor!“

Dacă ochii acestor cască-gură, veniți de prin fundul mahalalelor, nu erau mulțumiți de priveliștea stradelor, totuși pe chipurile lor se citea nedomirirea și neliniștea: „Vin Rușii!“

În mișcarea naivă a căciulei, ridicată pe frunte; în bleojdirea capului pe o parte; în răspunsurile silnice ce-și da unii altora, plecând înapoi spre mahalale,—mulțimea avea înțelegerea-dreaptă a unei împrejurări mari, pe care nu putea să o cântărească bine, dar de care se simțea neliniștită: „Vin Rușii!“

Trecând prin lumea aceasta posacă, Mihai Comăneșteanu umbla repede, căutând să iasă mai la larg, ca să se urce într-o trăsură și să ajungă la

soră-sa mai curând. În graba lui, la cotitura unei străde, se lovi piept în piept cu un domn, căruia îi căzură ochelarii de pe nas.

— Vacs! zise acesta, dându-se cu un pas înapoi și uitându-se urât la Comăneșteanu.

Un minut, se priviră amândoi, cu fondul de răutate ce pare a eși câte odată în firea omenească tocmai din depărtarea sălbatică a strămoșilor, și numai în urmă își aduseră aminte să-și ceară ertare.

Erau tocmai să se despartă, când părură a se recunoaște.

— Mihai, tu ești?

- Milescul! ...

- O, mii de tunete și de vacsuri! Tu ești. mă băiatule? Vino să te sărut...

Și, fără să mai aștepte multă poftă, Milesco, roșu, vesel, bufnind pe nări de mulțumire, strânse în brațele lui puternice pe vechiul prieten de școală

— Ce mai faci, urâtule? când ai venit din fundul codrilor?... Am întrebat de tine pe toată lumea... Mii de tunete! astăseară mănânci la mine... Nu se poate... Ai auzit domnule? Vin Rușii. Vacs!...

Comăneșteanu să uita la el, mirat de a-l regăsi întocmai cum îl lăsase cu zece ani în urmă, vorbăreț, sănătos, cu ticurile lui, cu *mii de tunete și de vacsuri*, ce se amestecau fără rost în convorbire. I se păru că se întoarce deodată cu atâția ani înapoi și se simți prins de înduioșare, pentru... pentru nimeni, așa, de geaba, pentru vremea trecătoare

— Bine, Milescole, viu cu plăcere, altădată. Astăseară mă aşteaptă soră-mea.

— Vacs! nu se poate: astăseară. Te aştept şi mă duc. Vin Ruşii. La revedere.

Milescu se repezi din nou prin lume, gata să se mai izbească de alţi trecători. Comăneşteanu se urcă într'o trăsură şi era să plece, când prietenul său îl ajunse de pe urmă.

— Mii de vaviloane şi de tunete! ne despărţeam fără să-ţi fi spus unde şed. Să nu-mi umbli dumneata cu vacsuri şi cu fracuri, mai înţeles? Aşa cum te afli, la 7 $\frac{1}{2}$. M'ai înţeles?

Şi, făcând un semn din mână, iar voia să plece.

— Milescole, da spune unde şezi, strigă Mihai după el.

El sări din nou spre trăsură.

— Vacs! şi iar vacs! că mă prostesc. Strada Batiştea, dragă. La revedere.

Mergând spre Saşa, Mihai se gândea la amicul lui, de care atâta răsese la Paris. Deşi îi venea să zâmbească şi acum, de felul spiritului lui Milescu, totuşi se simţea fericit că-l întâlnise, şi mai cu seamă că-l întâlnise aşa precum îl ştia, naiv, plin de ticuri, totdeauna grăbit şi mai presus de toate *incurcă treabă*. Ceea-ce, în prima tinereţe, i se părea numai caraghios, în caracterul prietenului său, acum, în pragul maturităţii, când înţelepciunea coboară tot mai afund în oameni nota lor personală, i se părea încântător, prin desavârşita sinceritate cu care se desfăşura firea lui Milescu.

Ajunse la Saşa. vesel, cum nu i se întâmplase de mult; urecă scarile fluierând, şi când intră în salon, nu se putu opri de a nu zice şi el „Vacs!“, ca Milescu. Istorisii surorii-şei întâlnirea cu vechiul lui camarad de şcoală; plăcerea neaşteptată ce-i pricinuia revederea lui Milescu; miile de bombe şi de vacsuri ale acestuia; în fine, invitarea la masă.

Saşa, a cărei neţărmurită iubire pentru fratele ei crescuse cu vârsta, se uita la el cu privire caldă, fericita de a-l vedea răsând, deşi ea părea trista.

Seninătatea gravă a Saşei se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce părea că înrăureşte deopotrivă pe toţi dimprejur. Un moment, Mihai rămase în mijlocul camerei, uitându se la cei de faţă: într'o clipă, i se limpeziră lucrurile. Vestea războiului apropiat, îngrijea pe toţi. Pentru întâiaşi dată îşi dote el seama că, în ca de acţiune, toţi bărbaţii din familia lor ar fi trebuit să ia parte la luptă. Îşi aruncă ochii spre Victoria şi spre cumnatul său, Colonelul Anza; spre Mary şi spre bărbatul său, Căpitanul Dudescu; spre Mateiu medic şi deci probabil chemat. Se gândi şi la el, locotenent în rezervă. Toţi trebuiau să meargă.

Colonelul Anza, care îi lăsase totdeauna o impresie de enigmă, cu părul aproape alb, cu pielea arămie de creol, cu mustaţa răsucită în vânt, se uita într'un jurnal ilustrat, tihnit, grav, cu botforii de lac elegant încheiaţi într'un pinten de bronz, ce suna a voinicie, cu tunica strânsă pe el ca de paradă. Victoria, deşi mai tânără cu 20 de ani de

cât bărbatu-său, părea absorbită cu desăvârșire în personalitatea lui.

Căpitanul Dudescu era tocmai opusul Colonelului Amza: spălăcit și șters la chip, slab și neîngrijit, purtând uniforma de vânător cu o vădită silă, vorbea repede și nervos, fără a se gândi la efectul ce producea. O notă antiestetică caracteriza toată ființa sa aparentă. Se vedea bine că Mary suferea de *ținuta* bărbatului ei.

Și cu toate astea, cine putea spune cu hotărâre care din amândoi era *un om*? Poate războiul. Până atunci însă, Mihai vedea în însăși familia sa legea stăpânirii bărbaților frumoși și voinici asupra femeilor. Ii părea rău, deși era el însuși frumos și voinic. Ii părea rău, fiindcă simțea că era oarecare imoralitate în această lege firească, și mai cu seamă fiindcă credea că familia lui trebuia să fie în toate perfectă, fără slăbiciuni, fără asemănări vulgare cu celelalte familii. De aci, o instinctivă pornire contra lui Amza și o nejustificată simpatie pentru Dudescu.

De ar fi putut însă să fie cu totul sincer în cercetarea sufletelor celor ce-l înconjurau și mai cu seamă în cercetarea sufletului său, ar fi trebuit să-și mărturisească că mai erau și alte pricini, pentru care Colonelul Amza părea mai puțin simpatic decât Căpitanul Dudescu.

În același jurnal ilustrat în care se uită Colonelul, privea de aproape și o persoană străină familiei lor, Natalia Cantă, amică de copilărie a Sașei, mă-

ritată în Moldova și statornicită la moșia lor din Vrancea, Sarba, lângă moșia lui Mihai.

Plecată pe jurnalul ilustrat, ochii ei se îndreptau spre ușă la fiecare mișcare, părând că așteaptă pe cineva. Când intră Mihai, vesel, fața ei se luminează de bucurie. Apoi, încet, își trase scaunul la o parte și ascultă povestirea cu Milescu, în modul cel mai natural.

— Zău, Natalișo, rămâi la masă, zise Sașa. ce faci la otel singură?

— Trebuie să mă'mbrac, dragă.

— Până la 11 ai toată vremea să te îmbraci. Tu vii la bal, Mihai?

— Știu eu... Milescu mi-a zis să nu mă duc în frac, așa că ar trebui să trec și eu pe la otel, ca să mă'mbrac. Să vedem...

— Ce urât lucru, cu otelul ăsta, zise Sașa, Nataliei. Aș fi vrut să te am la mine. Dar când suntem la București cu toții, nici Mihai n'are loc.

— Nu-i nimic, dragă. Vezi că stau la voi toată ziua...

Sașa schimbă tonul:

— Ce-ai mai auzit despre război, Mihai? Șezi lângă mine.

— Ce s'aud maman... Rușii au trecut granița.

Natalia începu să râdă, cu o notă simpatică în voce, uitându-se când la soră, când la frate.

— Tu râzi, fiindcă pe tine nu te amenință să-ți lase casa pustie...

Natalia se uita lung și mângăietor pe sub gene-
la Mihai:

— Ia mai zi odată.

Mihai zâmbea cam în silă, neînțelegând de ce
râdea Natalia.

-- Ce am zis? că Rușii au trecut frontiera. Așa
este.

— Zi încă odată *maman...*

Cu nota această intimă, convorbirea merse în-
nainte cum putu, fără să ajungă la limpeziciunea
de toate zilele. Mateiu veni și el acasă, liniștit ca
întotdeauna, în aparență, dar în fond preocupat.

— Ei, Colonelule, îmi pare că de astă-dată o să
scot și eu briciurile de prin cutii. Ori la deal, ori
la vale, o să ne batem cu cine-va.

Să ne batem dacă trebuie. Eu, ca militar, nu
pot vorbi altfel. Cred însă că e o greșeală să eșim
din neutralitate.

Dudescu, nervos, sări în sus.

— Ce neutralitate, domnule! Cine-ți garantează
neutralitatea? La ce rezultate a ajuns conferința
de la Constantinopole? Zero bani, zero centime.
Noi am trimis acolo pe Dimitrie Brătianu, ca să
convingem pe Turcii, că e mai cu seamă în folosul
lor să ne declare neutri! Cine ne-a ascultat?...

— Avem tractatul de la Paris. Noi trebuie să fim
un adevărat bulevard între cele două Imperii.

— Bulevard. Moft!... O să fim bulevard de plim-
bare pentru oștile rusești... cum am fost întotdeauna
de când au pus fanarioții mâna pe noi. Ah, Doamne

cum aş vrea să mai vie odată Drăculeştii, să ne cureţe ţara de lifte!... Eu cel d'întâi aş pregăti ţeapa unui nou Vlad.

— Tocmai asta zic şi eu: să nu vie străini pe pământul nostru.

— Atunci să ne batem. Ori cu unii ori cu alţii. Victoria, enervată de felul ţanţoş cu care vorbea Dudescu, voi să schimbe îndrumarea convorbirii.

— Hai să ne'mbrăcăm. La revedere, Mihai, dacă te duci la Milescu tău.

Se sculară cu toţii. În mica încurcătură a momentului, Natalia zise lui Comăneşteanu încet:

— Vrei să mă duc la bal?

El răspunse, cu ochii în pământ, jenat:

— Cum doreşti...

— Vii?

— Poate să viu ..

II

Mergând la Milescu, Comăneșteanu se simți deodată prins de aceiași idee: războiul. Ordinul de concentrare îl primise de câte-va zile, cu data de $\frac{6}{18}$ Aprilie. Regimentul al 10-lea de dorobanți, care făcea parte din al II-lea Corp de Armată, era pe drum spre Dunăre, între Giurgiu și Oltenița. El trebuia să-l ajungă la Frătești. Afară ploua. O geană vântată de lumină tivea nourii spre apus. Fantastică și indiferentă în sine, natura era amestecată de închipuirea oamenilor cu întâmplările de pe pământ: un cer nesigur, păclă, ploae,—după cum nesigure și mohorâte erau evenimentele de mâine.

Trecând prin fața Palatului, Comăneșteanu scoase capul de sub coșul trăsurii și se uită la ferestrele luminate. Nici-odată nu-i păruseră atât de interesante geamurile acelea multicolore, dincolo de cari răspunderea și grijile erau așa de mari. O mișcare instinctivă de respect și simpatie îl făcu să se plece mai jos, spre a zări o umbră ce trecea pe la ferestre, mărită probabil de apropierea vreunei lămpi. Ii răsări în suflet pentru întâiași dată

dorința puternică de a se bate, cu ori cine și ori unde; de a da năvală în mulțimea dușmanilor; de a răni, de a ucide fără milă, el, omul pacinic al gândurilor. Inchipuirea cam donchișotească a tuturor eroilor improvizați, făcea din el, acolo, în trăsură, un crunt cavaler de pe vremea marilor noștri Domni pământeni, un Buzesc, un Mihalcea, al cărui paloș orb zdrelea sute de capete. Toții Basarabii din Istoria Țării Românești, Drăculeștii și Dăneștii; Marii Bani ai Craiovei, mândri și bogați; hărăgosul Vlad Țepeș; genialul Mihai al II-lea Bravul; apoi Bogdăneștii din Moldova; crudul și eroicul Ștefan al VI-lea cel Mare; Hatmanii din poetica țeară a Bucovinei; Asanachii Vrancei, din cari se cobora el despre mamă; toate figurile legendare; toate numele ce-l emoționau, bătălia de la Rovine, lupta de la Călugăreni; toate se grămădeau în mintea lui, cu puterea evocativă ce o au pentru Români figurile și faptele mărețe ale timpurilor lor eroice, peste cari vremurile grele de mai pe urmă au aruncat melancolia neputinței.

A venit vremea să ne deșteptăm! În vinele tale, Mihai, părea a-i zice glasul inchipuirii lui aprinse, curge sângele Comăneștenilor, de la șes, al Asanachilor de la munte, sângele Latinilor biruitori, al Dacilor biruiți, care, în preajma codrilor, împrejurul izvoarelor, a prins flință nouă în poporul tău de astăzi, în munteni, în Baciul Micu, în tine! Du-te cu Regimentul tău de Vrancei pe drumul Călugărenilor, că nu s'a stins virtutea sulițarilor, a ro-

șiorilor, a călărașilor și a vânătorilor lui Mihnea!..

Și ce ciudat i se păru, când birjea se opri în fața unor case curate, din strada Batiștei, când el se dete jos, aiurit de gânduri eroice, și sună prozaic la ușa lui Milescu..:

Un fecior, gata a servi la masă, îl eși lunalnte, spunându-i că „domnul“ nu se'ntorsese încă. Mihai, cam incurcat, ceru să-l aștepte.

Grăbit, feciorul deschise ușa de la cabinetul de lucru, trase un chibrit pe pautaloni și aprinse gazu!

— Poftiți, vă rog.

Mihai se văzu de odată într'o cameră spațioasă, plină de cărți, cu lucruri curate așezate la locul lor, fără praful de un deget, pe mobile, cum era în bunele deprinderi ale amicului său. Tablouri cuviincioase pe pereți, flori prin vase, un aer de intimitate demnă peste tot... „Nu se poate, își zise el, am intrat într'o casă strălnă“. Și, fără a se gândi mult, căută clopotul în zid și sună.

Feciorul veni din nou.

— Mă rog, sunt aci la d-nul Milescu?

— Da, cuconașule, poftiți de ședeți, că trebuie să vie numai decât la masă.

Va se zică tot era ceva schimbat în prietenul său. Se puse să aștepte și prinse din nou a se gândi la războiu. Regimentul 10 de dorobanți făcea parte din I-a brigadă de infanterie, a diviziunii a III-a, a Corpului al II-lea de Armată. Un corp de Armată!. Ce solemn cuvânt! În fața lui, o litografie colorată înfățișă o femeie minunat de frumoasă, uitân-

dn-se pe gânduri în depărtare. Iși aduse aminte de Natalia și de munții de la Andreiași. I se păru c'o vede, la izvoarele Milcovului, sărind ușoară din piatră în piatră, cu vârful piciorului încondeiat ca în poveste, cu chipul senin, cu ochii privind par'că tot dincolo de ce se vede, ca femeea din cadru... Se uită la ceasornic: erau 8. Alături se auzeau pregătiri de masă, furculițe și cuțite ce sunau, ba par'că chiar glasuri vorbind. Mai trecu un sfert de ceas. Milescu nicăeri. Așa ceva se potrivea cu el de minune. Acuma era sigur că n'a intrat în casă străină.

Se auzi de odată snnând la intrare cu furie. Fecicrul se repezi să deschidă.

— A venit un domu? L-ai poftit să m'aștepte?

— Da, cuconașule, e în birou.

— Plătește trăsura și să dai la masă.

Apoi sări treptele în goană, deschise ușa și se năpusti spre Mihai:

— Mii de bombe!... te-am făcut să m'aștepți. Vino, dragă, să mâncăm. Dumitrache, dă fuga după birjar, c'am lăsat niște Camenbert în trăsura...

— L'am luat, cuconașule, zise omul, zâmbind.

— Spuue cuconișelor să se coboare și dă-ne la masă.

— Pofțiți, că dumnealor sunt la masă de mult,

— Ce face!?..

Feciorul innălță din umeri, iar Milescu, furios, lăsă pe Mihai în anticameră și se repezi în sala de mâncare.

— Bine, dragă, nu se putea să mai aștepți câteva minute... Știai că am invitat un prieten la masă... Il lași singur, ca pe un caraghios, nici nu-i pui tacâm.

— Ce va se zică asta, Nicule!.. ai visat se vede...
Ce prieten ?

— Mii de bombe!.. Nu te însura, mon cher, nu te însura... Vino să te prezint jumătăței mele, care mă respectă așa de puțin...

Mihai, înlemnit de scena displăcută ce se simțea pe sub bombele lui Milescu, se găsi în fața a două doamne tinere, nedomirite și ele ca și el, dar par'că desprinse cu asemenea întâmplări. Ele se uitau la dansul, mirate că nu-l mai văzuseră nici-odată; el de asemeni se uita la ele.

— Vă prezint pe vechiul și bunul meu prieten Mihai Comăneșteauu. Nevastă-mea și cumnată-mea...

Apoi căzu pe scaunul lui și începu a mânca din ce găsea pe masă. Elena Milescu așeză pe Mihai în dreapta ei, binișor, fără pripă, și, vorbindu-i, luă de dinaintea lui bărbatu-său fructele, din cari acesta începuse să robotească.

Așteaptă să vă dea supa.

Milescu se muie pe o parte, ca o bleandă, și începu să zâmbească:

— Vezi, mon cher, așa mă poartă dumneaei, ca pe un copil. E drept însă că sunt și uituc... Mă rog, te-am prezentat cumnată-mei, Anna?

Fata surâdea, cu obrazul ei rotund, plin de sănătate, cu ochii inteligenți, cu gura ușor ridicată de la margini.

— Ca să vă cunoașteți numai decât, să vă delinesc în puține cuvinte: Mihai Comăneșteanu, june băiat, doctor în drept, ofițer în garda civilă, retras în munți pentru cauze de ordine publică; Anna Villarà, fica soacră-mei, 21 ani la Octombrie, fată cu prințipuri, a refuzat până acum 6 pretendenți; Elena Milescu, nevasta și tutoarea mea; subsemnatul, vacsl..

Elena râdea din toată inima.

Nu sunt tutoarea ta... Dacă D-nul Comăneșteanu îți este prieten, trebuie să te știe că n'ai nevoie de tutor. Dar de un intendent general, un secretar particular...

— Și o bouă, zise Anna.

— Așa faci, Annico?

Fata începu să râdă supărată.

— Ți-am spus să nu-mi mai zici așa!..

— Să-ți zic Annetto, cu doi *n* și doi *t*; să-ți zic Annino, Annicuțo, Anninnetto, Anninato. Nu-i vorbă, de aninat nu te prea anini tu ușor.

— Ba nicidecum: să-mi zici Anna, curat.

— Mă rog, Mihai, dacă vrei să placi cumnati-mei, să fii conservator infocat.. și să nu-i ceri mâna

— Conservator și sunt.

Milescu se uită la el:

— Ei, Aș!.. Și nici mâna nu i-o ceri?

Mihai zâmbea. Anna se făcuse roșie.

— Spune curat că nu i-o ceri, fiind-că atunci, cine știe, poate să ți-o dea... Asta-i logica femeilor.

Comăneșteanu zise într'adins:

Nu o cer.

Milescu bătu din palme:

Bravo! al 7-lea pretendent.

Prânzul, început de a doua oară, merse innainte după șartul lui. Milescu mânca în fugă, vorbea cu, gura plină, se înneca cu vinul. îndemnând pe Mihai să mai ia odată din fie care fel:

— Ia mai dă niște vacs de ăsta... Mănâncă Mihai, că vin Rușii.

— Mai încet, Nicule, zise nevastă-sa, că n'or fi la barieră.

Dapă aceea, întorcându-se către Mihai, li zise cu aceeași preocupare ca și Sașa:

— Adevărat e, domnule Comăneșteanu, că au trecut peste hotare?

— Da, doamnă.

Milescu ridică ochii din farfurie, înviorat.

— Au trecut. Bine c'au trecut. Să se sfârșească odată cu mizeriile astea!.. Ba mergem, ba nu mergem. Auzi, să fugi la munte, ca băjenarii. Vacs!. Să mergem, domnule! Am să merg eu, ai să mergi dumneata, au să meargă dumnealor, că nu suntem mortăciuni.

— Și noi să mergem? întrebă Anna, ironică.

— Vorba vine. O să mergem noi. D-voastră cari vă trageți din Fanarioți, aveți dreptul să stați acasă.

↳ Elena se uită trist spre bărbatu-său:

— De ce vorbești așa, Nicule? Nu e vina noastră că ne coborâm din unii și nu din alții, deși tu știi bine că maina e Golească...

Pentru întâiași dată de când îl întâlnise, văzu Mihai pe Milescu, devenind serios și vorbind cu cumpăt:

— Iartă-mă, dragă; mi-a scăpat o vorbă de om rău. Nu vreau să ating pe nimeni, iar pe voi, personal, știți că vă iubesc și nu pot să vă rănesc fără cuvânt. Inșă aci e o chestiune cu mult, dar cu mult mai gravă de cât se pare. După atâta timp de nevoi, în care clasa stăpânitoare a popoului nostru a fost de o mișelie revoltătoare, supunându-se rând pe rând la toți veneticii, alergând cu pungă de bani și cu capul plecat de la un Pașă la un Consul, de la un Fanariot la un Muscal, de la un Hospodar la un altul, a venit vremea ca ea' clasa stăpânitoare, care pretinde că își dă seamă de rolul ei, să dovedească că nu mai e cea din trecut. Cine nu e pătruns de evidența lucrului acestuia, acela e atins de o infirmitate atavică, este victima unei nefericite încrucișări de rasă, în care minciuna, lenea și poltroneria fanariotă biruesc nu numai glasul patriotismului, dar chiar glasul înțelepciunii.

Pe când el vorbea, încălzindu-se din ce în ce mai mult, Anna da semne de nerăbdare:

— Dumneata contestezi boerilor influența lor fericită...

Milescu ridică vocea:

Nu mă întrerupe, că nu contestez nimic. Au fost și boeri patrioți pe vremea Fanarioților. și acelora halal să le fie. Dar aceia erau puțini. Restul era copleșit de venetici.,

— Pe acela i-a absorbit masa Românilor, zise Anna enervată.

— Nu mă intrerupe. Tocmai asta e nenorocirea: i-a absorbit, cum absoarbe o vadră de apă câte-va picături de anilină. Știu că sunt oameni astăzi cari susțin că Fanarioții ne-au făcut mult bine, fiind-că ne-au adus cultură. Ne-au adus sânge vițiat: poltronerie, fanfaronadă și fățarnicie, asta ne-au adus. Du-te într'un salon, privește astă-seară bărbații de la bal: te vei crede la Constantinopoli sau la Atena, Ia o ramură de administrațiune publică, ia alegerile: stricăciune peste tot. Noi strigăm atât împotriva jidanilor, fiind-că nu se asimilează. E o fericire că nu se asimilează, și, din punct de vedere etnic, tocmai de aceea nu sunt primejdioși.

— Stricăciune de asta a mai fost și altă dată, zise Anna. Pe vremea lui Vlad Țepeș nu erau Fanarioți, și, cu toate astea, țeapa a fost inventată de acest bun român tocmai ca să stârpească hoțiile și corupțiunea.

Mihai se uită la fată. Răspunsul ei intelligent și ironic îl făcu să se mire. Negreșit, ținând seamă de numele ei de familie, teoriile lui Milescu nu prea ereau cu tact. Dar tactul, la Milescu, mai cu seamă când se aprindea la vorbă, era lucru necunoscut. De aceea, răspunse și mai violent, trântind furcu-lița pe taler:

Nu e adevărat!.. Dacă se fura și pe vremea lui Vlad Țepeș, asta nu dovedește nimic. In toate timpurile și la toate popoarele au fost momente de

decădere administrativă. Dar chiar faptul că a venit un Vlad Țepeș, care a stârpit răul din rădăcină, probează că rămăsese virtute în clasele boerilor, fiind-că Țepeș era boer pământean, Basarab Drăculesc. Arată-mi dumueata care este Domnul care s'a ridicat, dintre străini sau chiar dintre boeri, pe vremea Fanarioților, împotriva acestora? Nici-unul. De aceea, e rușine să vorbim astăzi de fugă la munți, de neutralitate și de fleacuri. Astea sunt lucruri demne de mueri sau de Fanarioți. Eu sunt Milesc. Eu am să mă duc să mă bat, cu Turcii, cu Rușii, cu Tătarii, și cu dracu, dacă o trebui!..

Dumitrache rămăsese cu farfuria în mână, uitându-se la stăpănu-său. Acesta, când tăcu, cum nu-l mai intrerupea nimeni, se simți se vede cam ridicul de atâta patriotism, de oare-ce o dete iar prin bombele lui:

— Mii de cataclismel că eloquent am mai fost!

Anna se uita în taler, nemișcată; Elena mânca încet, gândindu-se; Mihai tăcea, jenat de pâcla aceea de neînțelegere ce'i învăluia, dar, în fond, mulțumit de amicul lui. Milescu privi lung spre cumnată-sa. Cu glasul blând, aproape rugător, îi întinse mâna și o chiamă:

— Anicuțol. Știi că tu ai fost foarte de spirit cu Vlad Țepeș...

Fata își întoarse ochii spre el, plii de lăcrămi.

— Mii de bombe și de baionete! plângi?... Să știi că te măriți!..

Ea, ștergându-și ochii, inceptu a râde: ciudă, sim-

patie, rușine, se topeau într'un sentiment de fornică conștiință de sine. O privire piezișe către Mihai, iutâlmi privirea acestuia, admirativă, fără voea lui. Fata își ridică bustul mai sus, mișcă ușor din cap, dându-și părul la o parte de pe frunte, ca și cum o secreta dorință ar fi îndemnat-o să se arate în toată curăția ei. El se simți surprins în gândul lui bun, și, îndemnat par'că de o pornire sufletească cinstită, voi să rupă farmecul ce se întindea de la unul la altul, și se întoarse către Elena:

— M'ați întrebat, doamnă, dacă e adevărat că au trecut Rușii peste hotare...

— Da.

— E foarte adevărat...

— Cu voea noastră ?

— Imi închipuesc, de oare-ce noi suntem concentrați pe Dunăre, iar nu pe Prut.

— Sunteți chemat și d-voastră ?

— Da, doamnă.

Anna întreabă repede :

— Da ?

— Da. Regimentul meu trebuie să fie deja spre Giurgiu.

Milescu sări în sus :

— Bravo, Mihai !.. Mergem împreună. Tu ești aici în permisie ?

Da. Cumnații mei fiind militari, doi în armata permanentă și unul doctor în rezervă, ne-am strâns cu toții înainte de a ne despărți.

Tu ești în regimentul de Putna? Eu sunt în al 8-lea de linie.

Da, suntem în aceeași Divizie.

— Bravo! Dumitrache, dă-ne o sticlă de șampanie.

— După câte știu de la cumnatu-meu, Rușii trec spre Dunăre în patru coloane: una prin Copăcenii de Argeș, alta prin preajma Bucureștilor, o a treia pe Ialomița, spre Călărași, iar a patra spre Bolgrad, pentru a ocupa Dunărea de jos și a apăra astfel mersul celorlalte.

— Dar armata noastră?

— Armata noastră are și ea drept obiectiv tot Dunărea, spre a împiedica pe Turci să facă din țara noastră câmpul războiului. Noi nu putem apăra tot malul stâng al Dunării, cu două Corpuri de armată, dar putem ocupa punctele cele mai importante, acele din fața Vidinului...

— Vă rog. numai o clipă, zise Anța, sculându-se.

Eși repede pe ușă, ușoară ca o păsărică, și dispăru. După un moment, se întoarse, cu o hartă a țării, pe care o întinse pe masă.

Inchipuți-vă că noi suntem de-a dreptul amenințați, fiindcă avem proprietăți pe malul Dunării... Să vedem unde e Vidinul.

— Iată Vidinul. În față avem Calafatul, Cetatea și Pechetul. Mai la vale, Turcii au Nicopoli, Rusciucul și Silistria. Pe aici capitala este de drept amenințată. Spre Vidin va merge probabil I-ul Corp de armată. De la Nicopoli spre Silistra, Corpul al II-lea,

Al nostru? întreabă Milescu.

— Da. Așșă că noi vom lua poziție cam prin preajma Giurgiului.

— Bravo!... zise Anna, bătând din palme. Mergem și noi la moșie...

Milescu ridică ochii de pe hartă și privi lung la fată, cu o seriozitate comică.

— Ce te uiți așa la mine? zise ea, cu mirare prefăcută. Par'că nu știu eu că Elena o să meargă după tine...

El 'da din cap, mulțumit, dar vrând să facă pe scepticul. Urmă a privi la fată cu insistență. Ea se înroși din nou și se prefăcu supărată :

Ce te uiți așa la mine, frate?

— Haide, haide...

— Ba nici un haide-haide. Mergem la Stănești, să știi.

Milescu lua binișor mâna nevesti-si și li zise râzând :

— Elencuțo, imi pare că nu mai trecem peste al 7-lea pretendent. De ne-om întoarce de la războiu, jucăm la nuntă...

Fata se supără :

— Nu mai vorbi prostii Nicule.

— Imi pare rău pentru tine, Annicuțo, că ți se potrivește tocmai junii cărora tu nu le plăci. Mihai mi-a spus, înainte de a călca pragul casei noastre, că nu se însoară. Asta e un mod delicat de a mă preveni că nu te vrea...

— Nu e adevărat, protestă Mihai, râzând: nici nu știam că ești iusurat.

Ia lasă, mon cher. că mă cunoaște o lume întreagă: cariera mea de astăzi este de a prezenta juni de însurat cumnati-mei... Fug băeții de mine, cade reposata Tița Cișmegiu, pețitoarea de profesie.

Elena râdea, plecându-și capul pe o parte; Mihai râdea și el, uitându-se la Anna, care, aprinsă la obraz, bătea nervos cu degetele pe masă.

După câte-va minute, Milescu se uită la ceasornic.

— Mii de bombe, fetelor, da nu vă duceți să vă îmbrăcați? La câte vreți să mergeți la bal?...

III

A doua-zi, când Comăneşteanu ridică perdelele, piaţa teatrului era plină de apă. Câţi-va birjari rătăciţi strângeau burdufurile de la trăsuri, cu colţurile livrelei lor muscăleşti, prinse în brâu. El băgă de seamă, cu atenţia aiurită a omului ce de-abia s'a deşteptat din somn, că, deşi îmbrăcaţi muscăleşte, birjarii aceia ereau români. „Neapărat, gândi el, ori de câte ori e vorba de trudă, de muncă iobăgească, de alergat prin ploae şi noroiu, străinul se ascunde şi românul se trudeşte. El şi cu gloabele lui. Uite-l colo. Şi-a pus şapcă leşească, în cap, rochie pe trup, dar îl dau de gol mustăţile“. Soarele străbatea cu greu printre nori şi, rar, câte o rază palidă venea să mai lumineze nevinovăţia melancolică a bietului V din THEATRU NAŢIONAL. Un pâlce de soldaţi trecu pe sub ferestre, mergând drept prin băltoacele de apă.

Mihai se îmbracă încet, gândindu-se la întâmplările ce aveau să se desfăşure în curând. Peste două zile trebuia să plece la Regiment.

În liniştea dimineţii, când închipuirea slăbeşte,

și cu dânsa slăbesc trecătoarele avânturi de voință, oamenii imaginativi, mai mult de cât cei-l-alți, au nevoie de soare și lumină, spre a-și redobândi energia cheltuită în alcătuirii chimerice. Alt-fel, viața le apare săracă, o înlanțuire fragmentară de fapte nelogice. Pentru ce războiu? De ce să nu se dezvolte țara în pace? Atâtea schimbări erau de făcut din cele păcătoase ale trecutului, atâtea lucruri nouă de introdus!... Și apoi n'avea dreptate cumnatu-său, când zicea că ne lipsesc comandanții, generali? Soldatul era vânjos; dar cine să-l ducă la biruință?

Deodată se auzi în stradă, glasul răgușit al vânzătorilor de jurnale strigând: „Supliment la *Orientul* de astăzi, cu trecerea Turcilor pe la Giurgiu!“.

Trecerea Turcilor!...

„Nu se poate!“ își zise Comăneșteanu. Cum să treacă Turcii pe la Giurgiu, când noi suntem concentrați tocmai prin părțile acelea? Ori poate regimentele n'au ajuns încă pe malul Dunării. Și noi, — cine noi? El sta liniștit la hotel, așteptând să meargă soldații pe jos la Giurgiu, ca el, cuconașul, să'i ajungă mai târziu cu trenul sau cu trăsura... I se păru odios un asemenea lucru.

Se sculă să sune, ca să-i aducă jurnalul franțuzesc care vorbea de trecera Turcilor, când bătu cine-va la ușe.

— Intră!... zise el, tare, gata să ceară jurnalul.

Ușa se deschise numai de-abia și cine-va de afară păru că se uită înăuntru; după aceea, se

deschise toată, și, o doamnă, acoperită pe ochi cu un văl des, intră repede și căzu pe un scaun lăugă ușă.

Comănășteanu rămase cu brațul întins și cu graiul pe buze: recunoscuse pe Natalia.

Toate gândurile lui, ce fluturau împrejurul uor imagini atât de diverse, se adunară deodată împrejurul uneia sigure: a femeii ce era acolo lângă dânsul.

— Dumneata aici ! . . .

Ea ridică ușor vălul de pe obraz și se uită lung la dânsul.

— Da, eu. Te supăr ? . . .

Enervat de a vedea într'ânsa atâta hotărâre, trist că nu găsea în sufletul lui nici-o pornire generoasă prin care să-și explice și să ierte venirea ei, luă și el un scaun și șezu, uitându-se în pământ.

Ea îl privi încă alte câte-va minute, așteptând o vorbă bună. Voia să zică ce-va, și nu îndrăznea, simțind că orice cuvânt ar fi rostit, ar fi părut fals. Sta cu brațele pe genunchi, privindu-și baptista.

El ridică ochii din pământ și se uită la ea.

— Te-am rugat să nu vii la București, De ce-ai venit ?

— Fiind-că n'am putut face alt-fel.

Comănășteanu se sculă, se duse până la fereastră, se întoarse și rămase cu mâna pe rezemătoarea unui scaun, gândindu-se.

— Te rog, șezi.

Ea veni, încet, și șezu.

— Adevărat e că te'nsoari? zise ea deodată.

El se nită drept la dânsa :

— Ce înțeles are întrebarea asta ?

— Acela pe care-l au cuvintele ce-ai auzit : dacă este adevărat că te'nsoari . . .

El innălță din umeri, trist că era bănnit pe nedrept. Nu mai puțin însă era mirat, aducându-și aminte de prânzul de la Milescu și de Anna, de sensibilitatea cu care Natalia părea că străbate în toate gândurile lui.

— Dacă nu este adevărat, de ce fugi de mine ?

— Fiind-că nu pot face alt-fel. Văd cu mirare că insiști asupra unor lucruri atât de fine, pe cari am încercat să ți le explic pe cât am putut . . . Eu am un rol odios față de dumneata . . . Și, cu toate astea, nu pot face alt-fel, zise Comaneșteanu.

— De ce nu poți face alt-fel ?

— Fiind-că nu pot. Dumneata de ce nu poți face alt-fel, când eu te rog să stai la mine ? . . . Vezi cât e de greu să ne înțelegem cu *pot și nu pot* ! . .

Natalia se uită la el, mirată și tristă și ea că nu era înțeleasă.

— Bine, Mihai, ești om inteligent. Ar trebui să pricepi că la mine e un sentiment puternic care mă leagă de dumneata : eu nu pot face alt-fel, fiind-că asta este pornirea inimei mele. La dumneata, nu sentimentul, ci judecata te face să fii așa de schimbat cu mine.

— Se poate. Ori-care ar fi cauza, ea e atât de puternică, încât nimic nu mă va întoarce din cale.

Bărbatul dumitale este adevărata victimă între noi doi.

Natalia sări de pe scaun.

Ah, te rog ! . . .

El o luă de braț și o sili să șeadă.

Liniștește-te. Știu. E lucru vechiu și întâmplat și altora. Nu-l iubești și nu l-ai iubit niciodată. Mai mult : dumneata ești între noi persoana cea mai simpatică . . .

— Nu sunt simpatică ! Sunt, din potrivă, anti-patică, fiind-că sunt crudă. Nu protesta. În sufletul tău chiar, Mihai, asta este adevărata cauza pentru care nu mă mai poți iubi . . .

El ridică ochii către dânsa, mirat :

— Nu-i așa ?

— Poate că ai dreptate : e ceva așa . . .

La mărturisirea aceasta, smulsă prin surprindere, care părea o explicație mai mult curioasă decât adevărată a stării lor sufletești, ea rămase încremenită.

— Va se zică e adevărat, Mihai, că nu mă mai poți iubi ? . . .

El, incurcat, se uită la dânsa :

E mai mult surprinzător decât adevărat.

Ea zimbea, cu un sentiment de nefericire acută care părea că o pătrunde până în ramificațiunile nervilor pipăitului. Și, cu toate astea, farmecul intelectual de a iutra departe în sufletul lui, îi ținea atențiunea încordată în subtilități de spirit, fără raport cu starea ei.

— În care parte a creierului stă puterea asta de a iubi atât de intens, atât de dureros și cu toate astea atât de dulce? . . .

Vorbind ast-fel, liniștiți în aparență, sângele i se urca în obraz. Iși duse mâinile la cap și se uită la el zâmbind :

— Atât de dulce! . . . Tu nu mai înțelegi. Te pricep atât de bine! . . . și tocmai de asta mă simt rătăcită, par'că aș trăi într'un vis. Câte odată, Mihai, așa de pierdută sunt în gânduri despre tine, încât îmi pare că nu te mai iubesc, ci că trăesc din chiar viața ta, și atunci bărbatul meu îmi e, simpatic, cum îți este ție . . .

— Și cum e în adevăr . . .

— Ah! . . . Dacă ai ști cu toate astea cum îl urăsc! . . . De ce? Nu pot spune de ce, dar îl urăsc în detaliu, în linia aceea de moralitate grosolană cu care apasă pe sufletul meu, în violențele de nebun cu cari stăpânește tot, în glas, în colorarea ochilor, în glume, în chiar iubirea ce are pentru mine . . . A!

Un fior păru că-i trece prin tot corpul.

— Eu credeam că tu o să'nțelegi toate lucrurile astea triste . . .

Le înțeleg. Dar înțeleg că este și o parte bărbătească foarte frumoasă într'un asemenea om cam . . . de pe vremea de demult, dar frumoasă. În toate cazurile, el te iubește. Mi-a părut așa de înțelept, era atât de duios când vorbea de d' ta încât m'a mișcat . . .

Natalia se uită la el, zâmbind cu milă. El urmă
serios :

— Trebuie să admiți cu toate astea că este și o parte morală în viață, peste care nu se poate trece fără pedeapsă. Un om violent, voluntar, cum zici că e bărbatul dumitale, nu se umilește până a se ruga de un alt om, aproape cu lăcrămile în ochi, să plece fără a avea o cauză sufletească puternică; iar eu, acela de care s'a rugat bărbatul dumitale, nu pot să nu fac sacrificiul ce mi se cere, fără a mă simți mizerabil.

— Mihai, nu fii copil! . . . zise ea tare.

Apoi, mai încet, vorbind repede, par'că ar fi gândit, adaoase :

— Sau mai bine nu, rămâi așa cum ești, mlădios, nehotărât în multe, dar cu puterea de a te sacrifica pentru o idee generoasă. Uite, Mihai, știu că în lumea noastră modernă, oamenii hotărâți, cu voință puternică, sunt foarte căutați, fiind-că sunt rari. Dar, crede-mă, a trăi zilnic cu asemenea oameni, e un chin, fiind-că sunt egoiști și brutali. Sufletul nostru de astăzi e complicat, plin de finețe, plin de cotituri, în care nu intră decât cei ce-l cunosc. În amorul nostru modern s'ar putea statornici cu siguranță o estetică a iubirei . . . De ce zâmbești?

Nu zâmbesc . . .

Ba da, zâmbești. Pot chiar sa-ți spun de ce zâmbești. Tot ceea-cé înșir eu acum, îți este și ție cunoscut; cu toate astea, tu nu mi l-ai spus nici-

odată, fiind-că în tine, ca și în Sașa, e innăscut simțul acela atât de pătrunzător al *esteticei de a fi*... Nu râde, Mihai. Lasă-mă să-ți spun de ce ți ești atât de drag. Înțelege că asta e iertarea mea către mine...

— Nu râd de loc.

— Vezi, eu sunt sigură că atunci când ai înceta cu totul de a mă iubi ai găsi un mijloc de a mă face să nu sufăr. Nu-i așa?

Incetând de a te iubi, după ce dumneata ai fi încetat de mult de a mă iubi pe mine.

Ea, nelămurită în înțelesul ce vrea să pună el în vorbă, îl privea cu aceeași enigmatică întrebare a ochilor.

— Dar, s'ar putea, Mihai, să nu mă mai iubești de loc?...

După aceea, mișcându-se pe scaun cu îndemănare și fără a aștepta răspunsul, adăogă râzând și arătându-și dinții :

— Știi că ți-am făcut un neajuns... Mi s'a părut că Elena Milescu se interesa cam mult de dumneata. Are o soră de măritat, nu-i așa?

Cred că da.

— Cum, crezi? Parcă aseară ai prânzit acolo...

Am prânzit, dar actele stării civile nu ni le-am dat pe față.

Foarte bine. Ți spun eu că are soră de măritat...

Comăneșteanu privea la mânilor ei delicate, fără însă a le vedea. Ea băgă de seamă și le ridică în

sus, cu instinctul copilăresc al vanității adormite ce se deșteaptă deodată.

— Și ce neajuns mi-ai făcut ? întrebă el, îndemnat de curiozitate.

Ea închise ochii și dete din cap.

— Unul foarte mic. Am spus Elenei Milescu că ai o veche legătură la Paris și că nu cred că te vei însura vreodată...

El sări în sus, fără să-și dea seamă de ce face.

— A !...

— Am fost rea, nu-i așa ?

— Dumneata știi bine că n'am nici-o legătură.

Natalia se sculă și ea, văzându-l supărat, și veni până aproape de el. privind-l. Apoi zise incet și lung :

— Dar eu ?...

— Dumneata ești femeie măritată . .

— Da ?...

Ea se întoarse binișor la loc ; el se duse la fereastră. O tăcere de câte-va minute păru lungă amândurora. Comăneșteanu lovi ușor cu degetul în geam ; apoi veni spre ea.

— De alt-fel n'are nici o însemnătate. Eu plec la Regiment și ast-fel totul se sfârșește.

Natalia îl privea, cu capul rezemat de fotoliu.

N'are nici-o însemnătate !... Eu găsesc că are o însemnătate foarte mare. Șezi.

El veni și șezu în fața ei.

- Fii liniștit, că n'am spus nimic. Mă mir că n'ai priceput că-ți întindeam o cursă... Acuma

ştiu ceea-ce voiam să ştiu. Îţi place Anna Villarà.

Comăneşteanu, nemulţumit de întorsătura ce o lua lucrurile, răspunse aspru :

— Şi dacă mi-ar plăcea ?

— N'ar fi nici o mirare Place la atâţia alţii !...

El, revoltat, se uită ţintă în ochii ei scânteetori, întrebându-se în fuga gândurilor, cum se putea să fie o femeie atât de fină şi atât de rea în acelaş timp. Ea păru că străbate în mintea lui, căci adase numai decît :

— Zic că place la multă lume, fără nici-o ironie. Place, fiind-că e veselă, frumoasă, tânără... Eu însă-mi am admirat-o aseară... Eşti mulţumit ?

Rostind cuvintele din urmă, Natalia se sculă, îşi coborâ vâlul pe ochi şi voi să plece. Ii întinse mâna, privindu-l cu o nespnsă tristeţe, par'că ar fi înţeles toată depărtarea ce se aşeza cu încetul între dânşii. El însu-şi se simţi învăluit ca de un nor de nesiguranţă şi de zădărnice. Mâna delicată a Nataliei îl induioşă mai mult de cât toate cuvintele, şi o duse încet la gură, cu temerea ascunsă a oamenilor ce se jertfesc, că lumea nu merită sacrificii.

— Mihai, Mihai... credeam că ne înţălegem atât de adânc unul pe altul !... şi totuşi văd că rămănem necunoscuţi unul altuia cu părţile cele mai bune ale sufletului nostru... Pleci mâine, cu adevărat ?...

— Plec.

— Va se zică Anna Villarà nu te interesează ?

Ce curioasă ești cu Anna Villarà ! . . .

Ea rămase lângă ușă, gândindu-se. După aceea dete din cap nedomirită :

— Cine știe ! . . . Adio Mihai.

După ce eși Natalia, el rămase în mijlocul odăii. Se simți cam singur, dar par'că îi era rușine să-și mărturisească că se simțea totdeodată ușurat ca de o mare grijă. Ce fire complicată. Natalia ! . . . Cât îi ținuse mâna în tăcere, Comăneșteanu crezuse că reinviază deodată tot farmecul iubirii lor trecute . . . Pentru ce vorbise ? . . . De ce mania aceea de a spune, prin cuvinte, lucruri infinit de delicate, pe cari tăcerea le exprimă cu mult mai bine ? . . . Era oari în adevăr lipsită de înțelegerea estetică a simțurilor (cum zicea ea) sau era foarte inteligentă și pătrundea mai departe decât el în sufletul omenesc ?

La ideea că inteligența ei era mai ascuțită decât a lui, se simți umilit. Dar umilit, de ce ? . . . Ea îl iubea, și el n'o mai iubea, sau cel puțin voia să n'o mai iubească. I se păru că și în aceasta ea era mai presus de el. Un bărbat, erou de roman, e așa de antipatic !

Și cu toate astea, ce era de făcut ?

În cercetarea propriilor sale slăbiciuni, îi apăru deodată obrazul rotund al Annei Villarà, chipul limpede al Elenei Mișescu, harta de pe masă, Turcii, Rușii, învălmășala războiului, și din nou i se aprinse mintea de fapte eroice.

Se sculă repede și sună, spre a cere suplimentul la *Orientul*.

IV

La vestea că Turcii au trecut Dunărea și amenință deadreptul capitala, care nu era decât la 60 de kilometre de Giurgiu, panica deveni generală. Rușii trecuseră Prutul; Turcii treceau Dunărea, — prin urmare țara devenea din nou câmpul deschis al luptelor dintre cei doi dușmani.

În cei mai culți și mai echilibrați, își făcea drum cu încetul credința că de astădată lucrurile nu aveau să se mai petreacă ca pe vremea Hospodarilor fanarioți, și că armata română va fi dusă în foc și se va bate. Cei mai mulți însă dau din cap, nehotărâți. Rușinea de propria lor frică; speranța că soldatul e vânjos; lipsa de încredere în armament și în experiența ofițerilor,—toate acestea îi făcea să trăiască într'o alarmă continuă. La fiecare nouă știre, se supărau:

• Dar armata noastră ce face, domnule? Văd că n'ai cap să eși pe stradă de sabii!..

Erau și de cei cari plecau tiptil la Brașov sau și mai departe, sub cuvânt că se duc la băi.. Era ceașă cam de vreme pentru băi.

Iar masa poporului, care nu ştia să meargă la băi şi nici nu avea cu ce, sta acasă, ducând şartul vieţii ca întotdeauna, cu o încordare de voinţă seacă, aşteptând ca ziua de mâine să aducă prăpastia. Aci, nici mare entusiasm, nici mare frică. O supunere ticnită soartei, oarecare scepticism rămas din generaţiile vechi, o clătinare de cap la trecerea pâlcurilor de soldaţi, şi, departe, în fundul conştiinţei, incredinţarea că au să se mai mărească dăjdiile şi nevoile. Noţiunea patriotismului, ca orice abstracţiune coprinzătoare de prea multe lucruri, nu avu înţeles în popor, de cât când Ruşii, tăbărâţi prin preajma oraşelor şi satelor, începură a da raita prin tijghelele şi cotineţele oamenilor. Un sentiment de groază străbătuse cu incetul până în straturile poporane, la vorba *başibuzuc*. Cruzimele acestor horde, cunoscute de pe vremea răscoalei din Hertegovina şi a războiului Sârbilor, ajunsese legendară.

De fapt, pe tot lungul ţărmlui bulgăresc, bande de başibuzuci şi de cerchezi prădau, ca în codru aşteptând începerea acţiunii.

La Vidin, Turcii aveau 40 de mii de oameni, puşi sub comanda lui Osman Paşa, ofiţer înţelept şi hotărât, a cărui purtare în războiul cu Sârbi făcea pe cunăscători să-l judece favorabil. La Rusciuc, erau 18 mii de oameni, puşi sub comanda lui Ahmed-Ejub Paşa, venit de la Şumla; la Şumla, 40 de mii, puşi sub comanda lui Abdul-Kerim, numit de curând Sordak Ekrem.

Prin urmare numai între Șumla și Rusciuc, pe drumul de la Varna la Dunăre, erau aproape 60 de mii de Turci, amenințând capitala; fără a mai socoti că, de la Vidin, Osman Pașa amenința Craiova și toată Oltenia.

În fața armatei turcești de peste Dunăre, Românii puneau două Corpuri de Armată, cu un efectiv de 50.000 de oameni și 180 de tunuri.

Întâiul Corp de Armată, sub comanda Generalului de brigadă Lupu George, avea să ocupe Oltenia, cu obiectiv principal Calafatul; al doilea Corp, sub comanda Generalului de brigadă Radovici Alexandru, era chemat să acopere capitala, observând drumurile dintre Giurgiu și Oltenița.

Știrea din jurnalul francez nu era așa de gravă cum o făceau vânzătorii de ziare. Turcii treceau Dunărea, dar în bande mici, mai mult pentru a prăda. Puneau foc pichetelor, ucideau soldați singuratici, pescari, ciobani spre a le lua vitele; merseseră până a ridica de pe malul românesc șlepuri cu grâne. Însă nu făcuseră nici-o încercare serioasă de a coborî trupe.

Cu toate astea, Comăneșteanu hotărî să plece chiar în ziua aceea. Prin ordinul de concentrare de la 6 Aprilie era chemat numai de cât la Regiment. În urma stăruințelor, i se dase un răgaz de zece zile, cu condițiune ca la termen să se aple pe malul Dunărei.

Se coborî din otel și se duse la soră-sa. O găsi

într'o odaș goală, cu niște mănuși vechi în mână, așezând într'un cufăr. La fereastră, un soldat curătea instrumente de chirurgie, așezându-le cu mare grijă în cutii. Comăneșteanu avu omișcare de oroare, față cu tăișul lucios al foarfecelor și al cuțitelor. Sașa era slabă și nedormită. Cum îl văzu, rămase cu ochii țintă la el.

— Ce este Mihai?

— Nimic, maman. Am venit să te văd.

Ea își duse mâinile la tâmple.

— Am ajuns de-mi sare inima la toate nimicurile... Adevărat e că au trecut Turcii Dunărea?

— Nu-i adevărat. Trec noaptea Cerchezi singuratici după prădăciune... Dar chiar dacă ar fi trecut armata regulată, tot n'ar trebui să fii așa de neliniștită, dragă maman. Acum știi că nu se mai poate face altfel; mergem cu toții să ne împlinim datoria, și Dumnezeu cu noi.

— Știu, dar ce să fac... Toată noaptea mă muncesc gândurile... Baciule adu două scaune.

Soldatul eși în vârful degetelor. Mihai se uită la el lung. Par'că-l cunoștea de unde-va.

— Cine-i omul ăsta, maman?

Sașa se însenină puțin

— Nu-ți mai aduci aminte de el?... Baciul Micu de la Ciulniței... cel cu câinele omorât...

Cel care a fugit de la nenea Mateiu?...

— Da. S'a întors tocmai acum, fiind-că a auzit el, prin satul lui, că Mateiu se duce la războiu... Zice că vrea să meargă după dânsul...

— Foarte bine... E rară o așa fire de om.

Sașa rămase un moment cu privirea în depărtarea spațiului. Frate-său o atinse binișor pe umăr. Baciul aduse scaunele.

— Maman, unde e Alexandru?

— Au eșit amândoi... De ce?

Mihai șezu lângă dânsa.

Dacă vrei să te liniștești și să m'ascuți, ași avea două-trei lucruri să-ți spun.

Ea se uită la el, aiurită, dar zâmbind:

— Spune dragă.

— Eu plec astăzi la regiment...

— Chiar astăzi?...

— Te rog, maman, nu te mira și nu mă întrepupe. Dă-mi voie să fiu și eu o dată autoritar cu dumneata... Plec chiar astăzi:—Ce s'o întâmpla cu noi, Dumuezeu știe. Eu sunt incredințat că am să mă întorc viu nevătămat...

Ea făcu o mișcare, ca și cum ar fi voit să vorbească, dar o înnecau lacrămile și nu putu rosti nici o vorbă. El, hotărât să spună ce avea de spus, întoarse privirile în altă parte și urmă:

— Nici un om cu mintea sănătoasă nu se poate gândi serios la moarte și mai cu seamă nu pricepe posibilitatea morții sale,— pricepând în acelaș timp foarte bine pe a altora. Noțiunea individualității noastre abstracte ne face să ne socotim eterni.— Dar eterni nu suntem... Maman, mă ascuți?

Ea făcu semn din cap că da.

El urmă mai departe, rar, de-abia vorbind, cu respirația scurtă:

Și, fiind-că nu suntem eterni, dacă s'ar întâmpla să nu mă mai întorc, te rog să dai numele nostru unuia din băeți... lui Alexandru bună-oară... fiind-că alți Comăneșteni nu mai sunt...

Nu mai putu nici el urma. Iși duse mâna stângă la vinele gâtului și apăsă pe ele cu putere. Apoi se sculă repede.

— Te rog, maman, nu mai plânge. Avem nevoie de innălțare sufletească și de voință. Știi ce ne vorbeai când eram copii.. Sărută-mă și să ne vedem sănătoși.

Sașa se sculă, își șterse lacrămile, căutând să se stăpânească cât mai mult. Il sărută lung pe ochi, ca în vremea cea bună, și zise apoi încet:

— Pleci pe la Giurgiu?

— Da. Astăzi la 5. Mă duc până la Comana cu trenul și de acolo cu căruța. Trec acum pe la Milesco să văd dacă merge și el. La din contră, o să-i cer să scrie îngrijitorului de la moșia lor să mă primească în gazdă. Poate chiar să mă duc până la Giurgiu, unde e Divizia mea, ca să aflu cu siguranță unde-mi este Regimentul. Linia noastră era Frățești-Turbatu-Stănești. Dar cine știe ce schimbări s'or fi urmat.

— Mă duc numai decât la otel să-ți văd de lucruri. Lasă-mi cheile. Vii la dejun?

— Da. Inșă te rog, maman, să nu se mai vorbească asupra plecării mele.

- După ce eși, din josul scării întrebă pe soră-sa:
 — Cine mai e la dejun?
 — Nu mai e nimeni, decât noi și Natalia.

De la Sașa, Comăneșteanu se duse la Milescu. Fu primit de același fecior, în același biuroș, cu aceleași *vacsuri* și *bombe* din partea prietenului său.

Milescu, cu părui hălăciugă, cu cămașa desfăcută pe pieptul lui puternic, sufla în ochelari ca să vadă mai bine pe Mihai.

— De ce nu mai stai câteva zile, omule, să mergem împreună.

— Nu mă mai întreba, Milescule, fiind-că nu pot să-ți răspund nimic. Ne înțelegem de minune: două zile mai mult sau două zile mai puțin nu schimbă lucrurile. Și, cu toate astea, eu plec. Asta e sentimentul meu. Am de împlinit pentru întâiași dată în viață o adevărată datorie bărbătească; voiu s'o împlinesc bine. Imi pare rău că n'am plecat de-a dreptul cu Regimentul.

Celălalt se uita la el lung, ascultând cu băgare de seamă.

— Mii de bombe!... știi că ai dreptate, dragă.

Și, sărind de pe scaun, sună și sună și iar sună, până ce feciorul, speriat, intră pe ușe ca o vijelie.

Du-te de vezi dacă cuconița e îmbracată, și spune-i să vie numaidecât aici.

Apoi, intrând cu înlesnirea fiii lui nehotărâte dar entuziaste, în părerea amicului său, începu a striga:

— Ba bine că nu! Ba vezi c'o să stăm să batem balurile și cluburile la București, pe când Turcii trec Dunărea!... Ai de o mie de ori dreptate, moucher. Merg și eu cu tine. Auzi două-trei zile!... Par'că suntem școlari leneși, cari caută să mai lungească vacanța...

Elena întrerupsese monologul lui vânturatec. Cum o văzu, Milescu sări la dânsa.

Elencuțo, astăseară plec la Regiment.

Elena se uită și la unul și la altul aiurită.

— Nu se poate, Nicule, n'ai nimic gata.

— Se poate, nu se poate, eu plec, asta-i! La 5 plecăm Mihai?

— Trenul pleacă la 5.

Tocmai atunci Elena băgă de seamă că era și Comăneșteanu de față. Făcu un pas către el cu mâna întinsă, zâmbind:

— Dumneata ești de vină.

Milescu se îmfundase într'un potop de vavilioaue, de vacsuri și de bombe, de nu-l mai scotea nici corabia lui Noe.

— Mille millions de tonnerres!... Auzi dumueata că nu se poate!... Vacs nu se poate!... Poftești dumneata să mă țiu de baluri și de fleacuri, când toți camarazii mei se duc să se bată?... Vacs!... Pune slugile să'mi facă valiza, că eu plec. Asta-i!... Auzi, domnule, par'că sunt la epitropie... Toată lumea se duce să-și facă datoria, numai Milescu șade acasă Vacs și iar vacs! asta nu se poate, dragă...

Elena se uita la el, cu mâinile moleșite și cu capul pe o parte.

— Bine, creștinul lui Dumnezeu, n'ai hotărât tu singur că plecăm cu toții în ziua de 16?...

Milescu aprinse o țigară și aruncă furios chibritul pe covor.

— Plecați dumueavoastră la 16. Eu plec astă-seară.

Cu simțul realității practice imediate al femeilor, Elena luă chibritul de jos și călcă pe covorul care începuse să fumege. Apoi veni către Mihai, înălțând din umere.

— Ce să fac? N'are nimic gata.

Comăneșteauu, care ațâțase fără voia lui pe Milescu, se duse binișor către el.

— Ia ascultă, Nicule... Șezi să vorbim. De ce ții cu orice preț să pleci astăzi?

Milescu se răsti la el:

— Cum!... O'ntorci acum?

— Șezi. N'o întorc de loc. Eu, dacă plec, am alte cuvinte, personale ale mele, pe cari tu nu le ai..

— Nu-mi umbla cu mofturi!...

— Nu umblu cu nimic. Șezi să vorbim liniștit.

Milescu se mai imblânzi și șezu. Comăneșteanu urmă:

— Eu plec pentru că... așa trebuie să fac. Dacă aș avea o familie ca tine, care să-mi ceară să rămân încă două zile, aș rămânea.

Pe onoarea ta?

Comăneșteanu dete din cap, răsând. Milescu iar sări de pe scaun.

— Vezi ? vezi ?

— Stai la loc binișor. Mai întâi nu-i adevărat că Turcii au trecut Duuărea. Dacă te crezi neapărat trebuincios oastei române pentru a birui pe dușmani, liniștește-te: până acum n'avem cu cine ne bate...

Nuanța de ridicul din vorbele lui Mihai păru a-l atinge mai mult de cât toate argumentele, fiind-că începu a râde. Comăneșteanu urmă:

— Fă-ți toate pregătirile în pace, ascute-ți sabia, unge-ți revolverul, mai fă un poker două, și când vei fi gata, pornește-o.

— Tu ai totul gata ?

— Negreșit că am. Eu am plecat de opt zile de la țară, cu toate pregătirile făcute.

— Va se zică eu trebuie să rămân...

Nu se'mpăca de loc cu ideea asta.

— Trebuie să rămâi până vei avea totul gata. De-ocamdată să fi bun să-mi dai un cuvânt pentru îngrijitorul tău de la moșie.

Milescu păru încântat:

— Cu cea mai mare plăcere... Bravo!... Elencuțo, dă-mi niște hârtie.

Nevastă-sa se uită prin pupitrul lui, râzând.

— Alalteri i-am pus toate la loc...

Ea vru să iasă, ca să-i aducă hârtie. Milescu o chemă îndărăt:

Elencuțo, Elencuțo, stai, nu merge așa. Spune Anicuței să vie.

Elena rămase pe prag, fără să priceapă ce avea a face Anicuța cu scrisoarea.

Nu cred să fie gata.

— Fără vorbă, femeiei!... Să vie aici, că dumneaei este proprietara...

Anicuța se și ivi la ușă, par'că ar fi eșit din pamânt. Milescu se uită la nevastă-sa închizând dintr'un ochiu:

— Înțelegi dumneata!...

Anna, veselă, cam incurcată de privirea ironică a lui cumnatu-său, se duse la Comăneșteanu cu mâna întinsă. Apoi se întoarse către Milescu.

— Ce vrei, Nicule?

Milescu o privea de sus până jos, cercetând-o par'că ar fi vrut să o cumpere.

— Da repede te-ai îmbrăcat dumneata astăzi!..

— Trebuia să ies. Mă duceam să-ți cumpăr niște cravate militarești. Ia stai.

Și Anna se innălță în vârful picioarelor, cu o panglică subțire în mână, ca să ia măsură gâtului, Milescu, ca o bleandă, se dete cu capul către dânsa:

— Echipați-mă fetelor, că plec la bătălie!...

După aceea, își netezi părul scărmanat de Anna și îi zise:

— Acum șezi aici și scrie: „Domnule Ioane“.

Anna luă condeiul și scrise: „Domnule Ioane“.
El dictă mai departe:

— „Îți fac cunoscut că amicul nostru, d-l Mihai Comăneșteanu, june încântător și brav militar, vine să se bată cu Turcii!“

Annicuța lăsă condeiul și se sculă supărată. Milescu râdea:

— Nu vrei să scrii?

Dacă nu ești serios, nu scriu

— Ba foarte serios. Tu ești proprietara, tu trebuie să scrii.

Anna se făcuse roșie și rămăsese rezemată de biuro. Apoi se întoarse din nou pe scaun și luând o altă foaie de hârtie se puse se scrie.

— Zi pe slovă: „Iubite domnule Ioane“.

Fata dete din cap, cu silnicie prefăcută, pe când Elena și Comăneșteanu râdeau.

— Acum nu te mai ascult. Am să scriu eu.

Și, în adevăr, se așeză să scrie pe socoteala ei. După ce sfârși, puse scrisoarea într'un plic și o întinse lui Comăneșteanu, mulțumită cât nu se mai poate.

Milescu, repede, luă el scrisoarea.

— Mă rog să mă ierți, domnișoară; eu sunt tutorul dumitale. Cred că nu pot să te las să corespondezi cu tinerii, așa sub ochii mei....

Anna râdea liniștită:

— Zău Nicule, păcală ești! Citește-o dacă vrei. Spun lui Ioan să pună casa la dispoziția D-lui Comăneșteanu...

Milescu sări în sus, strigând.

— Așa?... Stăi că te-am prins: de unde știai dumneata ce trebuie să scrii?...

Anna rămase uimită. În adevăr, ar fi trebuit să nu știe Văzându-i pe toți râzând, se înroși și mai tare. Elena veni spre dânsa, umflată de răs, și zise și ea ;

— Ba zău, Annicuțo, prin ce minune știai tu ce să spui în scrisoare?

Milescu sărea prin odae ca un clown, bătând din palme și cântând:

— Am prins-o, am prins-o!... Ascultă la ușă!...

Anna vrea să se apere: da să zică o vorbă lui Milescu,—acesta sărea și mai sus; da să se adreseze Elenei, soră-sa nu-i putea răspunde de răs. În cele din urmă, ne mai știind cum s'o scoată la capăt, începu să plângă.

Milescu, care nici odată nu ducea glumele prea departe, se opri din tumba și veni lângă dânsa.

— Nu fii copilă, Annicuțo... Ești fată mare... Dacă plângi, nu-ți mai aduc pețitori...

Ea nu răspundea. Toți tăceau acum. Situația devenea curioasă. Milescu mai încercă o glumă, care se prinse:

— Așa-i ea, fată simțitoare...

Anna ridică ochii către el, plini de o indignare așa de comică, în cât Elena începu din nou a râde:

— Parole d'honneur, Nicule, dacă vei mai vedea tu cravate de la mine...

— Bine, dragă, m'oiu duce și eu la Regiment fără cravată, ca Regele Kalakaua...

Apoi, scoțându-și ochelarii, citi adresa de pe scrisoarea Annei: „Domnului Ion Paraipan“ așa zis și „Reacționarul dropicos“.

După aceea dete scrisoarea lui Mihai.

Anna râdea de porecla lui Ioan și, pe furiș, își duse batista la ochi...

V

Gara de la Filaret, ca și gara de Nord, ca și toate gările din țară erau pline de trupe, de material de războiu, de lume venită să-și ia rămas bun de la soldații ce plecau.

Comăneșteanu se plimba încet pe peron, urmărind mișcarea mulțimei. Rugase pe ai săi de acasă să nu vină la gară, și astfel, singur, se simțea deja prins de puterea absorbantă a vieții militarești.

Trenurile plecau, unul după altul, cu soldați sau cu material de războiu. Dorința guvernului era de a termina concentrarea armatei române pe Dunărea de sus, înainte ca armatele rusești să ajungă la rețeaua drumurilor noastre de fier din Valachia mică și la cea dintre București-Giurgiu. După convenția încheiată la 4/10 Aprilie, între Mihail Kogălniceanu din partea Guvernului Român și baronul Stuart, Agentul diplomatic al Rusiei în București, Rușii trebuiau să fie tratați ca amici, cu condițiune de a respecta drepturile politice ale Statului român. Așa dar, ei puteau să se folcsească de tre-

nurile noastre ca și noi, plătind după o tarifă specială transporturile lor.

Trenul de la 5 era în întârziere din cauza unui Regiment de artilerie ce se încărca cu greu, pe linie. Ploua. Tunurile și chesoanele, puse în vagoane joase de pietriș, străluceau sub picăturile de ploaie, cu aerul de solemnitate aproape vie ce-l au în general gurile de foc. Soldații alergau de colo până colo, unii aruncând mușamale peste muniții, alții trăgând de lanțuri caii ce nu voeau să se urce în vagoanele pe cari sta scris: *8 cai sau 40 oameni*,—cuvinte de o tragică ironie, în vremuri ca acestea, când, în adevăr, viața cailor devenea mai pretioasă decât a oamenilor. Zarva și strigătele erau la culme. Ofițerii cu glugă neagră pe cap, chemau pe sergenții-majori spre a le da cele din urmă ordine: un caporal, care trăgea cu 4 soldați un vagon încărcat, spre a-l lega de tren, se da de ceasul morții, că nu-l putea mișca; un călăreț rotaș împingea de crupa calului său, vărsându-și veninul în injurături colosale și dând cu piciorul în burta lui, desperat că gloaba nu vrea să intre în vagon. O infinitate de mici sentimente de cazarmă, grosolane și naive, se frângeau de puterea covârșitoare a realității: caporalul care trăgea de vagon fără să-l miște era socotit ca cel mai voinic din regiment; călărețul al cărui cal nu vrea să-l asculte, trecea drept cel mai bun rotaș... Și peste toți, curgea din văzduhul posomorât o ploaie înversunată, dușinată, care desfunda drumurile, ru

pea podurile, inunda câmpurile... Din când în când soldații mai bătrâni, cazarmagii învechiți, își ridicau fruntea plină de sudoare către cer și invocau pe zeul tunetelor, cu figuri retorice pline de sudalme:

— Aoleu!... Sfinte Ilie!... mai cotinește-o cu ploile, că te spure!...

În sfârșit dete Dumnezeu și se urni trenul milităresc.

De îndată se auzi glasul conductorului strigând:

— Pofțiți domnilor: trenul pleacă pentru etc. etc.

Comăneșteanu își aprinse în fugă o țigară și se sui în vagon. Dar, pe când punea piciorul pe scară, văzu pe Milescu venind în goană spre el. Conducătorii, grăbiți, închideau ușile. Milescu apucă pe unul de ceafă, îl dete la o parte, și se urcă după Mihai:

— Mii de bombe! că era să te scap!... Inchipuește-ți că viu în goana cailor tocmai de la gara Târgoviștei...

— Ce faci omule? dă-te jos că pleacă trenul!...

— Las'să plece: merg și eu cu tine.

— Nu face prostii, Milescule!...

— Să-ți tacă gura, dumitale...

— Nu vezi că ești îmbrăcat țivil!

Locomotiva fluera. Milescu se uită repede la Mihai și apoi la sine însăși. Un moment păru sdrucinat în hotărârea lui:

Ai dreptate. Ce-i de făcut?

— Dă-te jos, că nu-i nimic de făcut

— Vino să te sărut și să-ți mulțumesc...

Și fără să mai aștepte răspunsul celui lalt îl îmbrățișă și-l împinse binișor pe scară. Trenul se mișca, domol.

— Să știi că viu și eu mâine, zise Milescu.

— Nu mâine. La 16, cum ne-a fost vorba...

— Ba viu mâine.

Comăneșteanu scoase capul pe fereastră și strigă la el:

— Așteaptă să-ți telegrafiez de la Giurgiu.

De îndată ce se despărți de Milescu și rămase singur în vagon. Comăneșteanu se simți liberat de o mare greutate. Ca toți oamenii cu rude multe, trecuse și el prin toate momentele de nesiguranță, de nehotărâre, de frică chiar, pe cari, compătimirea neraționată a persoanelor iubite, le strecoară în sufletele celor ce merg să-și pună viața în primejdie.

Acum însă, singur, rămas stăpân absolut pe hotărârile sale, voi să dea drumul gândurilor în libertate. Dar pe neașteptate, se simți înrăurit de ploaia de afară. Dorea să treacă pe la Călugăreni, dorea să vadă locurile mărețe, de unde stânga lui, Mihai Bravul pusese pe goana hordiile turcești; dorea să calce pe pământul sacru, în care plugul, răsturnând brazda, scoate la iveală osemintele eroilor noștri...

Vorbe mari!... Dar vorbe.

Afară ploua. Prin geamurile rău îmbinate, se strecura vântul subțiratec de primăvară. Câmpul

se întindea înviorat, cu pete negre de arătură, lângă pete verzi de grâu de toamnă. Nici-o vietate pe pustiu înviorat. Rar câte-o căruță trasă la adăpostul unui copac, dar așa de singură și părăsita, în cât par'că marea pustietatea locului.

O vorbă curioasă de ale lui Milescu răsări în mintea lui Comăneșteanu, fără nici-o legătură cu momentul: *Anninetto*, cu doi *n* și doi *t*. Și numai de cât li apărură imagina Annicuței, ușoară ca o rândunică. În adevăr că părea aninată în vânt. Iși aduse aminte de scrisoarea fetei, și numai decât o scoase din buzunar. Literile se înșirau una după alta, cam plecate înaintea, fără tereremuri, ci numai cu niște cozi enorme pe la *t* și *f*. Ce caracter avea icoana? Multă voință... Cine știe?... Numele lui era scris drept, fără șovăire, cu niște aduceri de condeiu în cari par'că treceau mângâeri de mână. Ce prostii!... Comăneșteanu zâmbi. Evident, Anna Villarà îl interesa. De ce-l interesa mai mult de cât Natalia? Iși aduse aminte de farmecul nespus cu care începuse a iubi pe Natalia; de viața lor împreună; de puterea sentimentelor de atunci, care părea eternă. Ce se făcuseră toate acestea? O iubea parcă și acum, dar cu totul altfel: îi era dragă pielea ei netedă, părul moale și ascultător; îi era drag spiritul ei, repeziciunea cu care gândea și simțea; melancolia umilă cu care părea câte o dată că se desparte de lume și rămâne singură. Dar toate acestea nu se mai reintreguiau în unitatea morală a femeii iubite.

Și dacă se gândea mai departe, în urmă, găsea și alte sentimente ca acestea, înecate în uitare. Va se zică trece cu adevărat totul? Putem iubi și uita de atâtea-ori? Este schimbarea, singurul lucru care cu adevărat nu se schimbă, singura lege?

Ca o mângâiere discretă, în mijlocul acestei întristări nevinovate, păru a se desface, din pâcla depărtată a uitărei, chipul Tincuței. Acea rămăsese întreagă în sufletul lui, fără nici-o știrbire, fără nici o durere în aducere aminte. De ce Tincuța rămăsese, și altele nu? Poate fiind-că murise?

Și se simți încălzit de ? milă; pieptul i se umflă cu putere; deschise geamul de la vagon și lăsă ploaia să-i bată obrazul.

Trenul trecea în fugă pe lângă sate învăluite în ceață. Cireși sălbatici luminau fundul trist al zărei cu mănunchi de flori albe.

El reveni la loc, își ștersese picăturile de pe obraz și rămase cu batista în mână. O nespusă melancolie îi coprinse sufletul. Gândurile se frângeau neisprăvite. Imagini fragmentare treceau una după alta, ca niște umbre de păsări răslețe. Ii veni în minte soră-sa. Chipul blând al Sașei îl liniști, ajutându-l par'că să-și explice firea lui prin firea ei. Lui, viața îi era dragă; și, cu toate astea, adese-ori se simțea prins de doruri de o lume nouă; adese-ori neliniștea sufletească îl făcea să se creadă nefericit și lupta cu el însu-și, căutând să prindă firul judecăței drepte: pentru ce nefericit? Câte odată i se părea că singura explicare a stărei lui sufletești

era explicarea stărei sufletești a întregului popor român din doine și poezii: o lungă, lungă și duioasă așteptare de copil rămas fără părinți, caruia babele îi spun că se coboară dintr'un tată frumos, venit de departe, și dintr'o mamă rămasă vădană și plecată în lume. Cea mai mare mângăere a lui, când nostalgia aceasta supărătoare i se prindea de suflet, era câmpul, holdele întinse, vara, sau zăpada lucie, iarna. În desfășurarea dealurilor și a văilor de la Comănești, de câte-ori nu simțise el copil, când mergea tăcut alături de Șasa, cum se destindea sufletul surorii sale!... Mai târziu, prin lumea largă, când se gândea la Șasa, rămasă credincioasă pământului și singurătății, găsea că așa trebuia să fie, fiind-că asta era firea ei esențial românească. Iar acum, el însuși, ajuns în pragul maturității, înțelegea că-l prinde de pe urmă fondul de îngăduitoare tristeță, rămas de la strămoși, contra căruia în zădar încerca să lupte.

Și cum trenul mergea tot mai departe, se apropia tot mai mult de țelul călătoriei,—în frământarea lui sufletească intra elementul nou al războiului: acțiunea. Un moment de grijă supremă îl făcu să deschidă ochii mari, privind în gol, și să se întrebe: ce va face soldatul?...

Trenul ajunsese la Giurgiu în amurg. Ploaia mai încetase.

Și aci, ca și la București, lumea 'umbra' forfota

prin gară. Parte din public venea să vadă sosind regimentele ce aduceau cu dânsule pitorescul vieții militare în campanie și mai cu seamă elementul siguranței generale: forța; o altă parte venea după interese mai înguste, să expedieze cutii, să îngrijească de plecarea familiei spre locuri sigure.

În acest bazar curios de lume de tot felul; de îmbrăcăminte de oraș alături cu îmbrăcăminte de țară; de fesuri roșii; de tichii și șalvari bulgărești,—uniformele dominau și erau simpatice. Rezerviștii, cu sacurile de gât, sosiau de pe la stațiile intermediare, aducând un aer de seninătate câmpenească, ce ședea așa de bine maturității lor. Pe lângă unii, câte o mamă bătrână sau femeea cu copilul în brațe, uitând de jalea despărțirii și privind, aiurite, la mulțimea ce foia prin gară.

De când cu vestea că Turcii au început să treacă noaptea Dunărea, privirile păreau a merge dincolo de ceea-ce vedeau, căutând par'că se descopere necunoscutul.

Comăneșteanu se duse în oraș să mănânce. Cele două oteluri mai de seamă erau pline. Un birjar soios îl colindă tot târgul, până ce, la așa-zisul *hotel du commerce*, găsi o cameră liberă.

Din mijlocul curței, plina de murdării și baltoage, o scară de lemn, alunecoasă și dreaptă ca o scară de pod, ducea la *etajul* 1. O ungueroaică, roșie la față, cu tistimelul aninat pe creștetul capului, îl învârți prin niște ganguri de scânduri, pline de

noroi, și-l duse la No. 7. Innăuntru, un pat de lemn, miserabil; două scaune de pae, din cari unul, transformat în *lavoir*, cu un lighian de țaramă și un ibric turcesc, elegant și neînțeles. Un aer de goliciune și sărăcie învăluia toate cele...

De acum începea farmecul vieții de companie!..

Prânzi în oraș cu camarazii și află că ordinele erau în parte schimbate; că în loc de Frătești, Regimentul al 10-lea de dorobanți trebuia să se întindă mai departe; că un corp, format din batalionul al 3-lea de vânători, regimentul al 8-lea de linie, regimentul al 10-lea de dorobanți și regimentul al 5-lea de călărași, trebuia să ia poziție pe linia Frătești-Turbatu-Stănești.

Pe când cei-l-alți vorbeau în fuga de *Stănești*, el asculta, cu cel mai mare interes, descrierile locurilor. O nepăsare zgomotoasă caracteriza convorbirea colegilor săi: preocupări puerile, o oare-care trivialitate intimă, cu aduceri aminte de cafea-chantant, cu expresii de școală: „mam'mă-si de răcan!“, „ce, dom'le, vrei să zici că Fanny cântă mai bine de cât Martens?“, „hei, garçon, ori îmi dai o frigăruie cum se cade, ori îți dau o pereche de palme“. Un chelner jidan se furlăuțisea de colo până colo, răspunzând la toți: „pronto, don Căpitan, so-sește!“, și turnând cu amândouă mânele, dintr'o sticlă, borviz, iar din alta, vin. Nici o preocupare de războiu, la ei, cari erau chemați să facă războiul, pe când toată lumea cea-l altă nu vorbea

decât de asta. Par'că o conspirație tăcută îi unea pe toți într'un singur gând: să se bucure de ora prezentă. Cine știe ce va aduce ziua de mâine!

Comăneșteanu eși să tocmească un birjar pentru a doua-zi spre a-l duce la Stănești; apoi se duse să telegrafizeze lui Milescu.

VI

În lumina limpede a unei dimineți de primăvară, trăsura innainta dealungul Dunării. Zilei de ploae urma o zi senină. Pomii din zăvoae innălțau ramuri încărcate de flori. Lemnul-câinesc părea invăluit în spumă de lapte; cătina infiripa frunzele sale ascuțite într'un liliachiu spălăcit. Prin cohalmurile Dunării, iarba, neagră-verde, era presărată de flori albastre. Ici și colo câte un piersic sălbatec inveselea priveliștea cu crângile sale de sorcovă roșie.

Din toată firea se ridica un imn de viață puternică spre soare.

De pe innălțimi, se vedea inntreaga panoramă a malului stâng : mici parcuri de artilerie adăpostite pe după dealuri; corturi albe, fugând în perspectiva unei linii nesfârșite; sate grămădite sub copaci fumurii.

Dealungul drumului, trăsura întâlnea soldați de toate armele; cai năraviți de-a curmezișul șoselei; săpători din secția geniului lucrând la apărări : peste tot aceeași luptă a omului cu nevoile, ca și în gara de la Filaret.

De la o vreme, trăsura lăsă șoseaua și apucă pe o cărare ce șerpuia printre arături. Drumul, desfundat de ploi, era greu de tot. La fie-care pas, birjarul era amenințat să-și rupă arcurile, din cauza gropilor săpate în marginea lanurilor.

Ajunseră în fine în preajma Stăneștilor.

De departe, se vedea satul, așezat pe povârnișul unei coline. Soarele bătea în acoperișul de tinichea al bisericei, făcându-l să strălucească, par'că ar fi fost de cristal.

Deodată birja se întâlnește cu un șir de care, ce până atunci erau ascunse în vale, urcând din greu la deal, care și căruțe bulgărești, de grădinari și agricultori, pline de bulendre, cu femei și copii deasupra. Ne mai încăpând pe drumul îngust, se revărsaseră peste câmp, prin arătură, spre marea disperare a unui domn, ce venea călare după dânșii.

Comăneșteanu făcu semn unui bulgar să oprească, dar acesta trecu înaintea, împungând în bivoli și mulțumindu-se a zice: „sosiescu turcili“; al doilea bulgar voi să treacă și el, dar Comăneșteanu sări în noroiu și-l apucă de piept.

— Stăi, bade. Unde-ați pornit-o?

Acesta, încăpățânat, trăgea înaintea, fără să răspundă.

— N'auzi, mă, bleotule! Unde vă duceți?

— Sosiescu turcili. Sâm la Bichetu.

— Nu-i adevărat!

— Sâm la Bichetu, zise acesta, cu accentul lui bulgăresc, vrând să treacă mai departe.

Tocmai atunci ajunse și domnul călare.

Mă rog, domnule Căpitan, opriți pe infamii aceștia, ca ma lasă în mizerie: tot grăul e călcat în picioare... Le a intrat în cap ca vin Turcii... și toate acestea sunt numai imaginații de-ale lor... Lasa grădinăriile pustii... Innapoi, bleotule!

Cuvintele domnului de pe cal, cam radicale pentru grădinari, fură înțelese pe dos. Într'o clipă, cei de la carele din urmă înconjurară trăsura și deteră năvală spre călăreț, făcând o gură până în slava cerului. Domnul dupe cal o rupse la fugă. O ploae de noroiu și de pietre îl petrecu, până ce nu se mai văzu. Apoi bulgarii se împrăștiară, fie-care pe la căruța sa, și o porniră din nou.

Comăneșteanu rămase nedumerit, uitându-se la birjarul de pe capră, căruia îi țâțâia inima de frică. Scena se petrecuse cu o repeziciune extraordinară. Birjarul dete un „io!“ la cai și cloșcăria o porni din nou prin hârtoape.

Mulțimea asta speriată se ducea nebună încotro vedea cu ochii, de frica bașibuzucilor. Ar fi trebuit un regiment întreg ca s'o poată opri.

Când scăpă din șirul carelor bulgărești și dete la dealul Stăneștilor, trăsura ajunse de pe urmă pe domnul călare, care de astă dată era pe jos, cu calul de căpastru, schiop.

Comănășteanu se opri din nou să vorbească cu el.

— Ce este, mă rog, cu oamenii ăștia?

— Hei, domnule Căpitan, grele vremuri am ajuns!... Bine, zau, c'au venit ai noștri la guvern,

că ne prapadeam... Uite, noi suntem fără ambiție, dar luptăm pentru o opinie... Mi-au schiopat calul, mizerabilii!... așa, de-o idee... că ci-că vin Turcii. .

Cum vorbea el, amestecând alandala cal și guvern și Turci, Comăneșteanu îl măsură din cap până'n picioare. Scurt și gros cu pulpele strânse în niște carâmbi creți, cu o căciuliță pe ureche, roșu și apoplectic la față, sămăna grozav cu „Reacționarul dropicos“ al Annicuței Villarà. Oare sa nu fi fost el ?

Mihai opri trasura să-și aprinda o țigară. Vântul îi stingea mereu chibritul. Domnul cu calul scoase din buzunarul vestei o bucațică de iască și i-o întinse.

Poftiți, mă rog, că-i mai *inflamabilă*.

Mihai se uită la dânsul: semăna din ce în ce mai mult cu persoana imaginară a *Reacționarului dropicos*.

— Suntem pe drumul Stăneștilor, nu-i așa ?

— Intrăm chiar în sat.

— Ești bun să-mi spui pe care parte sunt casele d-lui Milescu... fiind-că am o scrisoare de la d-lui către... d-l Paraipan.

Era să zică „*către îngrijitor*“.

S'avem onoare, domnu Căpitan: noi suntem domnu Paraipan ..

El era!

Cu ce vă putem servi? .

Mihai îl rugă să se urce cu el în trăsura, și îi dete scrisoarea.

D-l Paraipan se uită la adresa, nedomirrit.

— E de la d-ra Villarà, zise Comăneșteanu.

— A, vezi așa! Imi trăsnea mie prin gând, da, zic, poate, cine știe... Va se zică e de la cuconița... Lume bună, d-le Căpitan... Că știi dumneata, moșia este a fetei... Eu unul pentru stăpâni trăesc. Pentru coana Annicuța și 'n gaură de șearpe intru... Dumneai mă iubește ca o soră... Știi, eu cu politica!... Apoi dumneai unde mă incurajează să imbrățișez cariera de deputat... Da, știi, mă simt eu fără carte, că cine n'are carte n'are parte... Este, d-le Căpitan?

— Da'cum să nu fie, d-le Paraipan. Eu sunt Locotenent.

Că noi sântem liberali de la răposata Goleasca. Că fata e Vilăroaică despre tată, da despre mamă e Golească curată.

— Așa?

— Păi, mă rog, logofeteasa Tinca Goleasca, de la cutremur, s'a mărit tot după un Golesc, și numa după ce a murit Goleacu, de la Pitești, și a rămas vădană, cu o fată, s'a dus în țara nemțească... Am fost și eu la Carlusbad, d'a n'am injurat ca atunci de când sunt. Mă rog, domnu Căpitan, să mă ție numai cu șuncă de aia otrăvită!.. Așa că mama coanei Annicuța este Golească, și despre tată și despre mamă. Cum găsiți *pozițiunea* noastră?

Comăneșteanu nu înțelegea.

Cum, mă rog?...

Pozițiunea satului.

A!.. O găsesc frumoasă.

— Frumoasă. Ce e drept nu e păcat. Avem apă

prin curte. Am făcut de trece iazul morii jur împrejur, ca la Tușnad... Da, mă rog, să mă ertați, cu cine avem onoare?

Toocmai intră trăsura în curte. Mihai își spuse numele și rugă pe Paraipan să citească scrisoarea.

Pe când acesta citea, o droaie de câini i se gudurau prin prejur, sărindu-i pe haine. El da cu picioarele lui boante în văzduh, ca să se apere. Un băetan, ca de vre-o 15 ani, îmbrăcat cu pantaloni scurți, dar murdar și nețeselat ca un țigan, i se anină de spate, la un loc cu câinii, scotocindu-i prin buzunare.

— Tatică, dă-mi tabacherea...

— Fugi că te plesnesc!

— Pentru mama, doar nu pentru mine.

El, cufundat în cititul scrisorii, pe care se vede că o descurca anevoie, întinse tabacherea unui câine. Băiatul se topea de răs.

— Copil fără educație!...

Băiatul își mută fălcile din loc răsând.

— Costică ești un copil pervers... Desleagă calul și du-l la grajd... Spune lui Ivan să vină'n coace.

Ivan era argat în curte și bulgar în suflet. Incepea și sfârșea toate cuvintele cu „nâ“, ceea-ce îi da un aer foarte bleot.

— Mi-am fost nâ grădiniți nâ Cuștândin.

Ce-ai făcut la grădină la Constantin?.. Mergi de cere cheile la cucoana.

Ivan aduse cheile, și ast-fel putură intra în casele proprietății.

Pentru Comăneşteanu, deprins cu instalația de la Comănești, cu acareturile și grădinile moldovenești de la Sarba, în care proprietarii puneau toată îngrijirea și adesea și averea, ruinându-se, — curtea boerească de la Stănești părea singuratică și părăsită. Casele, joase, se întindeau în toate părțile fără nici o linie de arhitectură; curtea, plină de tot felul de lighioane, era neîngrijită; în jurul puțurilor, bălăceau porcii prin noroiu. Se vedea bine că d-l Paraipan făcea mai multă politică decât administrație.

Și, cu toate astea, așezarea locului era minunată. Pe o parte curgea iazul morii, strâns între două perdele uriașe de plop; pe alta, grădina înconjură curtea cu pomi înfloriți. Un aer de simplitate tânără părea că învăluște toate cele. Natura surâdea în pragul primăverii, cam tristă, cu o notă de melancolie bine-voitoare, atât de scumpă sufletelor cu adevărat românești.

Înăuntru impresia era ce-va mai buună. Mobile de lemn și de viță impletită, acoperite cu *cretonne*; mese vechi, aduse pe vremuri cu cheltuială mare din străinătate; canapele și sofale tot așa. Peste tot nfirosul de casă închisă de țară, în care scândurile spălate, sulfina, pâinea din sofragerie dau atât caracter.

Aci se instală Comăneşteanu, singur, fericit de a și putea aduna gândurile, fără a fi supărat de nimeni.

Încetul cu încetul, armata ocupa pozițiile ce-i

erau date de Statul major. Batalionul lui Comăneșteanu se întindea împrejurul Stăneștilor. Intre sat și Dunăie, depărtarea era destul de mare, iar locurile adăpostite de dealuri și vălcele. Prin gura torentelor și pe albia Vâjiitoarji erau împrăștiate pichete de soldați. Sentinelele de pe malul Dunării, fuseseră retrase în interior, spre a nu mai rămânea pradă atacurilor îndrăznețe ale turcilor.

De îndată ce sosi, Comăneșteanu se prezintă Majorului Șonțu, comandantul batalionului. Ca și dânsul, Majorul locuia în Stănești, la Primar, deși, de fapt, își petrecea și ziua și noaptea pe câmp.

Cel d'întâi lucru ce-l impresionă, fu prefacerea caracterului majorului. Il cunoscuse vesel, harnic, iubitor de lume și petreceri, iubitor de femei și de întâmplări galante, — iar acum îl găsea senin, răbdător și mai presus de toate cumpătat și bun. Ziua, călare,—noaptea, pe jos, părea cel mai vânjos dintre oamenii batalionului. Vorbea blând și hotărât, privind par'că tot mai departe de clipa prezentă, senin și frumos ca un voinic din vremuri de demult.

Mihai era surprins, încântat și, fără voe, stăpânit de comandantul lui. Când intra seara la Milesco să se odihnească, adormea de cele mai multe ori gândindu-se la dânsul. Il lăsa impresia unui cal arab pe care nu-l văzuse până acum decât la părăzi, gătit și mândru, dar care acum îl încremenea prin înțelepciunea, prin puterea și prin focul cu care biruia și stăpânea pe toții. Se destinsese par'că

În el nervul unei vieți nouă, de muncă neadormită și de generozitate.

În drumul ce-l făceau adesea printre pichete, Majorul ținea de regulă malul deschis. Comăneșteanu încerca să-l ducă pe la adăposturi.

— Ia să ne coborâm mai jos, d-le Major, că trag Turcii în noi ca în țintă.

El da din mână.

— Ba nu trag nimic. Și ei stau ca și noi ascunși după metereze.

— Ba uite că trag.

Tocmai fluerau gloanțele peste capetele lor.

Majorul se opri în loc și se uită la Locotenent, zâmbind.

— Asta-i războiul, Mihai.

Ba să mă ertați, d-le Major. De ce să mori de un glonț orb?

El Innăltă din umeri și merse mai departe, coborându-se pe o cărare adăpostită. Aci se opri, scoase din buzunarul tunicei o tabachere și aprinse încet o țigare.

— Toate gloanțele sunt oarbe, Mihai.

— Dați-mi voe, d-le Major: sunt oarbe, fiindcă rar te ia la ochi inamicul; dar când mergi în contra lui, și cazi de un asemenea glonț, te-ai dus să-l cauți și mori cu spor; pe câtă vreme așa, mori, par'că te-ai fi împușcat singur, din greșeală.

Majorul iar dete din umeri și mai făcu câțiva pași; apoi iar se opri.

— Crede-mă Comăneștene, asta-i războiul. De la

inceput până la sfârșit, ți-ai pus viața ipotecă, și orce glonț, orb sau neorb, ți-o scoate în vânzare. Puțin fatalizm nu strică... Și nu numai fatalizmul te povățuește să fii așa, ci și datoria de bun soldat. Ai venit să te bați? sau să te strecuri printre gloanțe?...

— La drept vorbind, d-le Major, am venit fiindcă m'ați chemat... și cred că așa sunt cei mai mulți. M'oi bate și eu, când o sosi momentul, dar vă mărturisesc că nu am nici o ură personală contra nimănui... Patriotismul meu se deșteaptă câteodată sub formă de dor de trecut. Mi-e dor de strămoșii noștri, de Vlad Țepeș, de Ștefan cel Mare, de paloșe și de flămure...

— Asta-i literatură, Comăneștene.

— Ba, zău nu. Așa simt eu. Aceia se băteau fiindcă urau pe dușmanii lor; se băteau ca să 'și apere viața și averea. Da noi ce avem cu Turcii? sau Turcii cu noi? Dacă e vorba pe ură și iubire, în altă parte m'ași întoarce.

— Ia ascultă-mă Comăneștene. Eu îți vorbesc ca soldat. Astăzi mai mult ca ori când, valoarea oamenilor, a ofițerilor și a soldaților, hotărăște de soarta războaelor. Fiindcă, cine pune în linie de bătae 100000 de oameni, e sigur că va găsi în față cel puțin tot atâți inimici, înarmați tot așa de bine, cu aceleași sisteme, cu aceleași secrete. Prin urmare unde fiecare unitate este superioară (și mai cu seamă superioară prin forța morală) unității din față, acolo e victoria. Ceea ce mi spui d-ta dea-

pre strămoși, sunt visuri de oameni! fără voință. Toți visătorii se întorc spre trecut, din lipsă de energie. Și eu citesc bătălia de la Rovine, dar în loc să pun mâna pe condei, îmi vine să pun mâna pe sabie. Ștefan cel mare?..... Are să se nască!..... Ochii înainte, în viitor! pieptul deschis la gloanțe!... Am să cad, dacă mi-o fi scris să cad; dacă nu, am să ajung unde vreau să ajung! Și de voi cădea eu, eu să ajungă alții.

Și, punând mâna pe umărul Locotenentului, urmă inflăcărat:

— Nu știi ce bine îmi pare că am intrat în războiu!... Mi se risipea viața în moliciune, între fuste și cărți de joc, într'un colț de provincie sau în altul. Uite, simțeam în mine putere cât în doi oameni, și nu mă pricepeam cum să o întrebuințez. Cât eram mai tânăr, făceam pe fiecare lună câte o trăsnae..... Ce spui dumneata!..... Războiul este sfânt. Cine n'are pentru ce se bate, trebuie să-și găsească cauze. Numai popoarele puternice se bat, și numai acelor ce știu să se bată este viitorul... Tot umanitarismul modern e histerie curată.

Tochmai atunci eși de după un cot de mal, un caporal, care rămase smirna înaintea lor.

Să trăiți, dom' Major!

— Ce este băete?

Au sosit de la Giurgiu niște *lotce*...

Să poștească.

Caporalul făcu *stânga'u pre*, și disparu. Majorul urmă mai departe:

— Știi nemțește?...

Puțin.

Vream sa-ți spun că dacă e vorba pe teorii umanitare, singura sectă de idealști pentru care am respect, este aceea a nihilistilor și a anarhiștilor. Sunt nebuni cât poțesteți, și așa fi gata să-i împușc pe toți când mi-ar cădea în mână, însă nu din ură personală, ci din reacțiune, spre a opune o forță unei alte forțe. Dar mă închin lor. Aceia se ridică împotriva unei tiranii absolute sau împotriva tiraniei și mai mișelească a majorităților electorale; se ridică împotriva inerției morale a claselor stăpânitoare. Ei aduc cu dânsii *voința*, care este secretul ori cărei conștiințe individuale, a libertății lăuntrice, cea mai rară, cea mai grea de dobândit din toate libertățile...

— Aceea de a ucide fără remușcare...

Majorul se opri un moment și se uită lung la Locotenent.

— Bine... te știam, Comăneștene, om cult și cu mintea deschisă...

— Cred că așa și sunt, sau cel puțin doresc să fiu.

— Atunci cum de nu înțelegi că eu nu fac apologia nihilismului și a anarhismului, ci a voinței admirabile ce se găsește în acești oameni. Trebuie să înțelegi că dacă ei ucid fără remușcare, cum zici dumneata, au siguranța absolută că vor fi uciși și martirizați; că nu ucid ca să fure; că sunt idealști, că *spiritul care neagă* este o necesitate logică, într'o lume stricată până la măduvă, cum

este o necesitate logică cuțitul într'o cangrenă,
Ce au fost toate revoluțiile dacă nu *spirit negativ*?

Eu sunt conservator și nu aprob revoluțiile.

— Asta e o formulă goală. Le aprobi sau nu le aprobi, ele se fac. Rousseau a încercat o revoluție pacinică, destructivă și constructivă. S'a aruncat în mijlocul societății franceze din veacul trecut, ca într'o odae în care se sinucide cu cărbuni un disperat; a spart ferestre, a dărâmat uși, a distrus cât a putut. Când a vrut să construiască, cu *Contractul social*, n'a făcut nimic. Dar privilegiile, prejudecățile, furturile, cruzimea lumii franceze din veacul al XVIII-lea au fost pentru totdeauna distruse. Voința este ce este, Comăneștene, crede-mă.

— Mă ertați, d-le Major, zise un Sublocotenent ce sta de câteva minute la oparte, ași avea un cuvânt să vă spun.

— Crede-mă Comăneștene, voința este totul. Nu te teme de gloanțe și de moarte, nu uri războaiele că prin ele și numai prin ele trăesc popoarele..... Ce dorești, domnule?

— Au sosit niște *lotci* de la Giurgiu. Caporalul care a venit să vă ia ordinele, cred că n'a înțeles bine lucrurile: sunt niște bărci...

— Și ce ordin am dat?

— Ca să poftească....

Majorul începu să răză.

— Foarte bine: să poftească sănătoase. Să le ridice pe albia Vâjiitorii, Iordănescule, și pentru la noapte să fiți gata.

Am înțeles, domnule Major.

— Du-te și dumneata, Comăneștene, de mănâncă și te odihnește, iar pe la amurg să te afli aici, că astă seară ne botezăm.

VII

Comăneşteanu, mergând acasă să se odihnească, se gândea la Milescu. Ce se făcuse? Vrea să plece cu el din Bucureşti, în furia entuziasmului; vrea să vină a doua zi; trebuia să vină la 17; şi nu venise nici până acum.

Acelaşi om, Milescu. Cât îl ţinea cineva de aproape, făcea din el ce vrea; cum îl scăpa din mână, nu mai era de nici un temei.

Pe când tocmai trecea podeţul de pe iaz, gândindu-se astfel, zări printre plopi două birji în curte, pline de cufere, iar în pridvor pe Milescu în uniformă, cu chipiul în mână, strigând la Paraipan şi la birjari:

Mii de universuri şi de tunete!.. la cufărul de ureche, d-le Ioane. Nu aşa!.. nom d'une pipe!

Cum văzu pe Comăneşteanu, începu să-i facă semn cu amândouă mâinile, uitând de cufere.

— Fetelor!.. Elencuţo, Annicuţo, vine Comăneşteanu!

Elena şi Annicuţa eşiră şi ele în pridvor, îmbrăcate de drum, cum se aflau.

Comăneşteanu descălică încet, prins par'că de un

sentiment curios de neliniște. Se desprinsese a trăi singur, acolo, în casa Annicuței, gândindu-se la dânsa. Acum, când o vedea în realitate, i se părea că icoana ideală fuge...

Milescu puse nota lui zgomotoasă în totul, îmbrățișând pe Mihai, bufnind pe nări, pocnind din palme,—așa că reîntâlnirea tinerilor femei cu noul amic, cunoscut de prea puțin timp și totuși intrat așa de repede în intimitatea vieții lor, se petrecu fără prea multă jenă.

Acoperită pe ochii cu un văl des, Annicuța venise încet în urma soră-sei. Era palidă, râdea fără pricină, se mișcă în sus și în jos fără rost. Milescu o urmărea cu privirea peste tot, și din când în când se oprea din vorbă spre a-i zice:

— Ei Annicuțo?

— Ce este?

— Nu-ți ridici voalul de pe ochi?

— Ba da.

Însă nu și-l ridica.

De fapt, Milescu, care observa pe cumnată-sa, era el însuși fără echilibru stabil.

Abia ajuns, ar fi voit să intre în luptă cu Turcii. Simțea ce impresie ciudată producea asupra lui Comăneșteanu, prin nehotărârea spiritului său, și ar fi voit par'că să răscumpere, cu prețul chiar al celor mai mari jertfe, greșeala de a fi venit așa de târziu la regiment.

Co facem Mihai? Turcii au bombardat Cal-

fatul și Giurgiul; ba eri imi pare că au tras și asupra Olteniței...

— Am auzit.

— Ei, noi?...

— O să le răspundem. Astă-seară trecem Dunărea.

— Bravo!... Fetelor, să deschidă cuferele, și să-mi puneți la o parte lucrurile mele.

Elena rămase incremenită.

— Trecem deja Dunărea?... întrebă ea, cu un accent de nespusă tristețe.

Annicuța, care, își scosese pălăria din cap și asculta cu luare aminte, se făcuse și mai palidă de cum era. Comăneșteanu se simți, ca și în București, cu soră-sa, mișcat de același simțimânt de milă și de descurajare, față cu indoioșarea femească. Femeile la războiu sunt o pacoste, gândi el încercând să frângă cu voința lui bărbătească valul de emoțiune ce i se revărsa peste suflet.

— *Trecem*: cine? zise el, ironic.

Elena se uită la el, blând.

— Așa este, noi nu putem trece răspunse dânsa, gânditoare. Ce e de făcut?...

Era atâta umilință în aceste cuvinte, încât Mihai se simți vinovat cu ironia lui, față de sinceritatea tristă a Elenei. De aceea, neștiind cum să dreagă lucrurile, se apropie de dânsa binișor și îi spuse că treceau Dunărea numai în recunoașterea ca să mai sperie pe Turci; că la Rusciuc, comandantul Achmed-Kaiserli-pașa, era prea îndrăzneț

și avea nevoie de dovezi hotărâtoare, că nici nouă nu ne lipsește îndrăzneala, la trebuință.

Numele lui Achmed-Kaiserli-pașa resonă în auzul Elencuței ca o descărcătură de tun. Annicuța se apropiase și dânsa, și asculta cu luare aminte.

— Va se zică cum trecem? pardon: cum *'treceți*?; întrebă Elena.

— Trecem la noapte, cu bărcile.

— Și după aceea va întoarceți, zise Annicuța.

— Negreșit.

Comăneșteanu se uită la fată. Ea privea liniștit înaintea ochilor, ca și cum întrebarea ar fi fost o urmare firească a gândurilor. Elencuța zâmbi.

— Treceți cu toții, sau numai cine vrea? urmă Annicuța.

— Trecem cu o mână de soldați aleși.

Fata se uită la el, clipind din gene. Se vedea bine că mai avea ceva de întregat, dar că nu îndrăznea. Elencuța îi veni în ajutor:

— Treci și dumneata?

— Da. Am un maior cu care m'aș duce și în iad, dacă ar fi Turci și pe acolo.

— Ba bine că nu, zise Annicuța, cu o ușoară intonație copilărească: toți ar trebui să fie în fundul iadului.

Mihai și Elencuță râseră cu plăcere de gluma fetei. Milescu care se întorsese din nou să se lupte cu cuferele și cu Paraipan, voia să știe și el de ce râd. Numai Anna rămânea serioasă.

Păună la vremea mesoi, se plimblară prin curte

și prin grădină. Anna cunoștea toate colțurile, toți pomii. Mergea ușoară de la o brazdă la alta; întindea brațele spre crângile înflorite ale merilor; punea vârful piciorului pe cărămizi ce abia eșeau din apă, făcând totul cu îndemănare.

Tinerețea, care se necunoaște pe sine întotdeauna, era la Anna par'că mai conștientă decât la alții, poate tocmai fiind-că era mai deplină. Toată persoana ei se desfăta într'o lumină de primăvară intensă. Din culoarea străvezie a pielii, din ochii limpezi, din gura veselă, viața se revărsa în valuri, ca un himn de mulțumire către atotputernica natură, ce o făcuse din plin. Toți cei din prejurul ei simțiau înrâurirea acestei firi bogate; unii o admirau, alții se fereau de dânsa, dar nici unul nu trecea fără să n'o vadă.

Comăneșteanu înțelesese de la început, cu prevestirea ce o dau de departe, în unii oameni sănătoși, întâmplările vieții lor viitoare, că Anna avea să prindă un loc în drumul lui. Acum, când o revedea din nou, par'că și mai bogată de tinerețe și mai hotărâtă în căutarea unei fericiri apropiate, era încredințat mai mult ca oricând că Anna intra în sufletul lui, pe nesimțite, dar sigur, cum intră un obicei bun, ce răspunde unei năzuințe a firii noastre. Căci acolo era secretul de care nu-și da el seama; el credea că nu mai trebuie și nu-mai poate să iubească.

Și, de sigur se înșelă.

Fiind-că în singurătatea de la Stănești, atât de

plină de lumea reală a lucrurilor Annei, se infri-pase cu incetul un chip nereal, mângâiat de izvorul nesecat al iubirii, ce curge în toate sulețele omenești. Când Anna veni sa prinza, pe conturul său real, liniile figurii inchipuite, portretele de abia mai semănau. Dar, ca și cum imagina adumbrită în singurătate ar fi fost mișcătoare și neinchegată, se potrivi incetul cu incetul pe fața limpede a Annei, până ce una și alta, deveniră una: Anna.

Iar fata simțea și se bucură, și, cum zice poetul, chemă ca o fântână clară, către liniștea verdelu fund:

e splendon freddi e chiamato a i silenzi
del verde fondo.

La masă, Milescu ceru lui Mihai să-l prezinte chiar în seara aceea maiorului Sonțu. Voia cu ori ce preț să treacă Dunărea.

— Crezi că o să primească?

— De ce nu?

— Cum am stat eu, domnule, până acum la București, ca un dobitoc!...

Ai avut și afaceri, zise nevastă-sa, ca să-l imbuneze.

— Afaceri, vacs!... Am stat pentru partida de *écarté*. Am avut, domnule, niște *passes*, de m'am speriat. Cum intram la rând, svântam *șuetele*. Toate ciurucurile s'au umplut de bani. Imi era milă

de bancheri și vream să plec. Da'crezi că mă lăsat
hăeții?...

Comăneșteanu rămase uimit, și nu se putu opri
de a nu-i zice:

— Bine, Milescule, pentru asta ai întârziat până
acum ?

Elena și Annicuța se uitau în jos.

— Ce să fac, mon cher?... S'au pus toți pe spi-
narea mea, au umblat pe la minister să-mi pre-
lungască concediul... O comedie întreagă.

Apoi atinse pe nevastă-sa peste mână.

— Făr'de Elencuța nici acum nu veneam... Sunt
păcățos: nu pot spune omului verde în ochi: nu.

După aceea se sculă, cam stângaciu, și prinse
a fluera, plimblându-se de colo până colo.

— Annicuțo, cum e motivul din sonata noastră?

Care sonată ?

— Sonata noastră, de.

— Asta-i frumos! Pentru tine, toate sunt sona-
tele noastre.

— Sonată variată. Una singură e. Am găsit, am
găsit.

Și trecu la piano, îl deșchise, sfâșiind căptușala
cu care era acoperit, și prinse câte-va acorduri.

În lumina crepusculară a zilei ce murea, se ri-
dică de pe clapele candido ale pianului o armo-
nie îndurerată, ce umplea casa de vibrații, creștea,
creștea par'că se îndoaie zidurile. În acordurile sfâ-
șietoare ale unui marș funebru, vocea lui Milescu
aruncă tema despre care întreba pe Annicuța,

câteva note simple, cântate cu glas limpede de tenor ce pareau ca niște petale de flori pe un mormânt.

Efectul fu imediat.

Cei trei, rămași la masă, plecară ochii în pământ.

Muzica se opri. Milescu nu se mai auzea.

Ce curios om! gândi Comăneșteanu, când fu din nou stăpân desăvârșit pe sine.

Elencuței îi dăseră lacrimile. Iși duse încet batică la ochi și rămase cu capul plecat pe mână.

— Du-te la el, zise ea Annicuței.

Apoi, adresându-se lui Comăneșteanu:

— E uenorocit... Simte că a greșit, întârziind prea mult. Nu-e vre-o vină mare. Dar dumneavoastră, bărbații, sunteți așa de neînțeleși în unele feluri de a suferi, în cât nouă ne trebuie o practică specială pentru a vă pricepe. Amorul-propru la dumneavoastră e fără margini...

Încercă să zâmbească și nu izbutea.

— E atât de bun!... Aș fi voit să te rog... Mă tem să nu fac vre-o copilărie. Sunt două săptămâni de când e așa cum îl vezi, nemulțumit de el, dar fără putere de a lua o hotărâre. Îmi mușcam degetele că nu l-am lăsat să plece cu dumneata... Voiam să te rog să nu-l pierzi din vedere astă-seară, dacă treceți Dunărea. Nu de alta, dar înnoată bine, și cum sunt sigură că va căuta să-și îndrepteze greșeala cu cine știe ce... nebulie eroică de-a dumneavoastră, te rog să nu îl lași singur...

Ea tăcu. Comăneşteanu se uită la dânsa. O uşoară roşăţă i se urcă în obraz. Se jucă pe faţa de masa cu vârful unghiei.

— Oare de ce nu vine? Nicule!

Din camera de alături vocea lui Milescu răspunse:

— Cu-cu.

Par'că toată invocaţia funebră a lui Beethoven se petrecuse cu un veac înainte. Milescu fluera ca mierloii, cotcodacea ca găinile, şipa, urla în toate felurile.

Elena se insenină.

— Copil! zise ea răsând.

— Artist! zise Comăneşteanu.

Elenuţa, care vrea să se scoale, se opri.

— Adevărat, zise ea, incet. Pe ce pune mâna, ese frumos. L-ai auzit la piano. Să-l auzi cântând din gitară, din flaut, din armonică...

— Da'nu-l ştiu eu!

Ea se sculă.

— Ce faci acolo, Nicule?

— Mă'mbrac de bătălie, dragă. Comăneştene, eşti gata? Am zis să pue caii.

— Sunt gata.

— Unde e Annicuţa? întrebă Elena.

— Visează la stele. Ia vino, dragă, de m'ajută, că nu găsec nici cravată, nici chipiu, nimic. Boul de Dumitrache! O să-l mătur curând-curând. În valiza mea par'că au dat Turcii!...

Nevastă-sa râdea pe indesatele, făcând semne din ochi lui Mihai. Milescu mormăia singur:

— Bre!... zavera să fi trecut pe-aici și tot nu era învălmășeala asta. N'auzi, Elencuțo!-

— Ce vrei, frate?

— Vacs!... Vreau să răspunzi la apelul nominal când îți poruncesc. Mă!... și femeile astea!... Nu te însura, Comăneștene...

Elencuța se duse repede la dânsul.

Mihai își aprinse o țigară și eși în balcon.

Anna se primbla liniștită prin fața caselor, cu un șal pe umeri. Cum îl văzu, veni și se rezemă cu brațele de parmaclâc.

— Cam întuneric astă-seară. Cum o să treceți Dunărea?...

Comăneșteanu se coborî lângă dânsa.

— Cred că dacă nu ar fi întuneric, n'am trece.

Ea tăcu. Cea din urmă linie de lumină se lăsă pe pe după plopi, departe, ca într'un vis.

— Luna răsare târziu...

— În curând o s'avem lună nouă.

Anna se uita la el, luminată de fanalul ce era aprins în balcon. Avea un aer preocupat; ar fi voit par'că să'ntrebe ceva, și nu știa cum să'nceapă. Făcu câțiva pași, urmată de Mihai.

— Am avut plăcerea să cunoaștem pe sora dumitale... prin d-na Cantă...

Comăneșteanu se opri locului.

Dânsa se întoarse spre dânsul, zâmbind, pe cât se putea vedea.

De ce?... întrebă ea, curioasă,

De nimic,

Anna îl luă binișor de braț.

— Imi dai voce... Da, am avut placere s'o cunoaștem. O adevărată plăcere, fără banalitatea ce însoțește asemenea vorbe. Se cheamă Sașa, da?...

— Da.

— Până acum niciodată n'am dorit să fiu altcineva... De ce râzi? ¹

— Eu?!

— Poți să râzi, însă e așa: pentru întâiași dată ași dori să fiu alta. Ași dori să fiu sora dumitale.

Comăneșteanu se inclină foarte ceremonios, deși nu-l vedea nimeni. Brațul fetei tremura și el însuși se simțea mișcat.

Anna se opri.

— Mă rog... nu cum înțelegi dumneata, zise ea.

— Eu nu înțeleg nimic rău...

— Vream să zic că aș vrea să fiu cum e sora dumitale... Știi că poate să vie să ne vadă,—cu d-na Cantă... Să ne dăm la o parte, că sosește trăsura.

Se deteră la o parte. Trăsura se opri în fața scării, în lumină. Paraipan era pe capră, lângă vizitiu. Făcea zel.

— Uite ce prost e, zise Anna râzând.

— *Reacționar..*

— *...dropicos, adăogă fata repede.*

Apoi încet:

La revedere.

Comăneșteanu, fără să știe cum, îi luă mâna. Ea părea că simte mișcarea ce se făcea prin in-

tuneric, și cu îndemănare dete vârful degetelor să i le sărute.

— La revedere, zise ea, încet. O să vă întoarceți cu bine... Noi o să vă așteptăm...

Apoi, ca și cum s'ar fi temut să nu fi zis prea mult, adaose:

— Sunt sigură că Elencuța așteaptă pe Nicu...

VIII

Mai multe nopți de-a rândul lucrase soldații în albia Vâjiitorii, ca s'o adâncească, și să ajute astfel apele Dunării a se urca la deal, până la un cot. Plouase de curând și torentul aducea cu dânsul mâlitură. Ceeace munceau noaptea, se astupa ziua. Goi până la brâu, plini de noroiu, oamenii trăgeau ca la prășilă, mai cântând, mai injurând, după fire. Într'un zăvoiu de cătină ardea focul de vreascuri, mîtitel și pipernicit, ca să nu se vadă după malul turcesc. Soldații se pârlepăleau la flacără. Unul reze-mat într'un șot, mormăia din fluer; altul, pe vine, răsucia o țigară; un'al treilea își încălzia palmele. Un biet țigan, printre dâșii, se văita de un dinte.

— Scoate-l, măi Sticlete, că-ți crește altul.

— Păi l'aș scoate, nea Petreo, dar până să-ți iasă dintele, și-a eșit și sufletul!...

O fi de lapte, măi.

Pune-i niște praf de pușcă, țigane, și dă-i foc zise caporalul, care-și răsucia țigara.

Țiganul se uita cu jînd la el:

— Haoleo, domnu'Căprar, ca tare aș mai trage și eu un fum.

— Dacă ai tutun îți dau eu foița.

Doar să vând pe taica la drăgaică.

Glumele cădeau în piroteala nopții. Munca n'avea spor, oamenii își sleiau puterile de geaba.

Comandantul batalionului inspectase lucrările și înțelesese că ideia adâncirii albiei era curată pierdere de vreme. De aceea, poruncise oamenilor să părăsească lucrul.

În seara de 28 Aprilie, luntrile lipovenești fură scoase până în gura Vâjilitorii. Un pâlce de vre-o 60 de soldați, aleși printre cei ce știau să înoate, fu coborât în prundul gârlei, numai cu puștile și patroutașele.

Luntrile negre, cu fundul ascuțit și vârfurile întoarse în sus, erau greu de încărcat. La cea mai mică atingere se plecau pe o parte.

Ofițerii deteră ordine să le tragă jumătate pe uscat: cei mai greoi se urcară astfel: cei mai sprințeni le împinseră în apă și săriră în ele din fugă.

Totul se făcea în tăcere. Nimeni nu vorbea decât cu grijă, prin șoapte.

La a treia barcă, o palmă solemnă răsună în liniștea nopții. Majorul se apropie de grupul de unde pleca zgomotul.

— Ce este? întrebă el, supărat.

— Să trăiți, domnu' Maior, soldatul Ion Savu nu vrea să iute în luntre.

— Unde ești, măi băete?

— Să trăiți, aici suțem.

De ce nu vrei să mergi?

Ba vrem, să trăiți, da'nu putem.

— De ce nu poți?

Soldatul o dete prin singular:

— Imi vine amețeală, să trăiți, că taica a murit innecat in Siret.

Milescu, care era cu Comăneșteanu la spatele majorului, zise incet lui Mihai:

— Grozav i-aș da două palme sergentului care l-a bătut!...

Majorul se gândea.

Unde-i Sub-Locotenentul Iordănescu?

— Aici domnule Major.

— Aprinde felinarul.

Sub-Locotenentul se cam foia.

— Să nu ne vadă, d-le Major.

— Aprinde, domnule, și nu răspunde!... Ți-e frica să nu te mănânce Turcii?...

Sub-Locotenentul aprinse felinarul, ținându-l tot cam pe după dânsul. Majorul porunci din nou:

— Să vie patru oameni. Sergent, ia-l!

Soldații puseră mâna pe Ion Savu și-l ridicară pe sus, aruncându-l în luntre ca pe un sac. Majorul zise incet către Comăneșteanu:

Altfel, ar trebui să-l împușc.

Milescu incremenise. Toată simpatia ce simțea pentru Major, dispăru deodată. Se urcă în barcă moleșit ca o blandă.

De îndată ce fû lângă Comăneșteanu, se plecă spre el și îi zise la ureche:

Mon cher, votre commandant me dégoûte,

Comăneşteanu îl atinse pe umăr:

→ Allons, allons...

Mi-ai spus că e bun, că e ertător... Asta îți este bunătatea?

— Nu putem vorbi acum, dar fii încredințat că așa trebnia să facă. Războiul nu se poartă cu milă și cu dulcegării sentimentale. Inchipuește-ți că din cei 60 soldați, la 30 le-ar fi venit amețeală...

Milescu dete din cap:

— Ești terre à terre astă seară.

Comăneşteanu zâmbi și nu mai răspunse!

Luntrele înșirate una după alta, merșeră o bucată bună, pe lângă malul românesc, în susul apei, ca să nu le ia curentul și să le ducă prea jos, unde Dunărea se desfăcea în mai multe brațe.

La un semn al Majorului, vâslașii repeziră luntrele în șivoiul apei. La început, lopețile făceau zgomot, plescăind de geaba, ca și cum ar fi fost mânuite de copii. Soldații, născuți și creșcuți pe baltă se simțeau neîndemânateci.

— Ce dracu, mă, Bercule, zise unul încet, par'că trag în nisip...

— Ia-o domol, Stănică. Zi-i ici cu mine: una, două...

Un „sââât?“ poruncitor se auzi de la luntrea din cap, unde era Majorul, și nimeni nu mai suflă.

Soldații simțeau alieneală la inimă, par'că n'ar fi mâncat de două zile. Tăcerea, întunericul nopții gâlgăitul șopotitor al ochiurilor neliniștea pe cei mai mulți. Apa curgea pe nesimțite. Ici și colo

străluciri neînțelese se resfrângeau în rotocoalele untdelemnii ale Dunării. Scipiri depărtate de stele se încrețiau pe unda mișcătoare.

Tăcerea devenea absolută; dar cu cât ea creștea mai mult, cu atât lumea părea că fuge mai departe de cei din luntre. Un caporal întrebă încet pe Comăneșteanu:

Să fie oare zece, domnu'Locotenent?

Un zgomot surd, venind ca din funduri de pământ, începea să învâluie tăcerea nopții. Se auzi glasul Majorului:

— Să se schimbe oamenii de la lopeți: unul câte unul.

Ordinul trecu din luntre în luntre.

Să se schimbe oameni de la lopeți.

După câte-va minute, acelaș glas poruncea:

— Mână!

Brațele odihnite dau putere nouă bărcilor. Zgomotul surd creștea: ajunseseră în mijlocul Dunării, unde apa venea furioasă, clocotind și rostogolindu-se. Nimeni nu se mișca.

Milescu se îmbunase. Cerul, limpede, îl furase de pe pământ. Alunecase în fundul bărcii, între doi soldați, urmărind cu ochii și însemnând în gând constelațiile.

Comăneșteanu se simți deodată atins pe genunchiu:

— Uite, Mihai, ce frumos răsare Antares din ape...

Soldații ridicară capul. În adevăr o minunată stea roșie scapără din lumine.

S'a aprins de tot, bat'o vina ei!... zise unul din oameni.

Toți cei-lalți se uitară spre cer, înfiorați ca de spaimă. Un chiot lung rasună în vazduh. Ce putea fi?

— O baghiță, zise un soldat.

Clocotul apel scădea pe nesimțite. Tăcerea nețăr-murită îi luă locul. Se apropiau de malul cel-lalt, și fie-care om simțea că pământul nu mai e de parte. Fără ordin, văslașii trăgeau mai încet din lopeți.

Luntrea Majorului se oprise. A doua veni lângă cea d'întâi, a treia lângă cea de a doua, și astfel toate, la linie, innaintau cu băgare de seamă.

Deodată una din bărci se izbi de ceva tare, iar oamenii fură zguduți cu putere. Se auzi un lătrat de câine.

— Am ajuns la mal, zise Majorul.

Se sculaseră toți în picioare.

— Să se coboare unul în apă, binișor.

Ordinul nu fu executat destul de repede. Un moment de nedomirire păru că stăpânește pe toți. În fine, cine-va sări.

— Suntem aproape pe uscat, domnule Major, zise o voce prin întuneric, văd un foc la deal...

— Cine-i ăla?...

— Milescu, răspunse Comăneșteanu Majorului.

— Să se coboare oamenii binișor, și după mine!..

Se auziră câte-va pliscăituri de apă cum săreau unii soldați.

Iordănescule!

Mai multe glasuri repetară încet: „d-l Sub-loco-tenent Iordănescu“. Ofițerul veni spre Major.

— Dă-mi felinarul. Dumneata să rămâi cu luntrile. Văslaşii să nu se miște de la lopeți,

— Am înțeles.

Majorul aprinse felinarul, care fusese acoperit, cu neîndemânare, pe toate laturile, cu postav negru.

Cele din urmă ramificații ale munților Dobrogei, la Dunăre, se urcau pe nesimțite, așa că focul pe care-l vedeau acum la deal, părusese soldaților români o stea.

Oamenii mergeau în tăcere, cu băgare de seamă. Lumina focului, care împrăștiă, departe, o roșeață de jeratic; streășina unui bordeiu ce se vedea în apropiere; văile și dealurile; fantasmagorica licărire a fanalului,—făceau pe soldați să se creadă pe lumea cea-laltă. La unii li se părea că visează; la alții le venea să chiuie. Toți strângeau pușca cu nădejde.

La o depărtare de vre-o sută de pași, câinele care lătrase, se repezi furios spre oameni. O descărcătură de pușcă hui pe văi, iar câinele, străbătut de un glonț, sări în sus și căzu jos mort. La moment o altă descărcătură răspunse de la Turcii.

Atunci, fără ordin, fără regulă, soldații se aruncară asupra bordeiului. În față, erau două gherete de scânduri: amândouă fură făcute fărâme, iar sentinela ucisă, călcată în picioare. Intr'o clipă, focul

fu aninat de streșinile colibei. Rogozul se aprinse, pârâind.

La lumina flacărilor, un strigăt asurzitor se înalță pe malul tîcnit al bătrînelui fluviu. Par'că o trebuință sufletească de a zbiera coprinsese pe toți oamenii aceia, ce tăcuseră atîta timp.

Inșă, ușa bordeiului nu se deschidea. Un sergent îi dăte o lovitură cu patul puștii, iar ușa sări din țâțâni. Dar pe loc, el fu trîntit la pămînt, și în acelaș timp, trei oameni, ca trei tigri, țâșniră din groapa bordeiului, trăgînd focuri într'aiuri și fugind. Doi fură uciși în mers, iar unul, prins viu, fu ridicat pe sus și dus către acoperișul ce ardea, spre a fi aruncat în flacări.

Totul se petrecuse cu o repeziciune extraordinară.

Majorul puse mîna în pieptul unuia din soldații ce voiau să arunce pe turc în foc:

— Innapoi!...

În fuga impresiilor băgă de seamă că era tocmai cel cu amețeala de pe mal.

— Innapoi!... strigă Majorul din nou, și la bărcil., Locotenent Comăneșteanu! să se formeze coloana de marș!...

Turcul fu legat cobză și luat la vale.

— Să n'aud vorbă! repetă Majorul. Locotenent Milescu! treci în capul coloanei. Comăneștene sunt toți oamenii?

— Cred că da, domnule Major.

— Marș!...

Soldații se așezară la rînd, și coloana porni în

urma felinarului, Supunerea și disciplina îi luă din nou în stăpânire: trecuse momentul de nebunie furioasă cu care se aruncaseră asupra sentinelei turcești.

Tocmai când intrară din nou în bărci și porniră înapoi, Milescu păru a-și reveni în fire. Cât ținuse învălmășeala, el par'că visase sau murise. Nu-și da seama de nimic, nici ce făcuse, nici ce gândise. Câte o pată de imagine îi răsărea în minte, ca dintr'un trecut depărtat: focul, reflectat de apele Dunării, sau capul stâlcit al turcului din gheretă. Asta era războiul ?

IX

A doua zi, și zilele următoare, Milescu continua să fi ca și mai înainte, vesel, zgomotos, dar parca nu destul de natural, pentru cine-l cunoștea bine. Elena îl urmărea cu privirea peste tot. Il rodea curiozitatea. Să fi fost parerea de rău de a fi parasit deprinderile lui din București? sau nepotrivirea celor ce gândea el despre viața în campanie, cu ceea-ce era ea în realitate? Poate din toate să fi fost câte ce-va.

Nevastă-sa își aducea aminte că Milescu revenea de la toate concentrările cu aceeași neliniște sufletească. Parca activitatea oamenilor cu voința și hotărâre deșteptă o parere de rău ironică în natura lui nehotărâta; parca disciplina grosolana a armatei, cu supunerea ei oarba, cu diferențierea indivizilor după gradele de la tunica, îl umplea de milă pentru cei de rând. Ori-care ar fi fost pricina. Milescu, în asemenea împrejurări, se închidea în odaia lui de lucru și trăgea din armonica până s'o rupa; umplea vazduhul de fum și cuturătoarele, de capete de țigari; se plimba din-

tr un colț într'altul, fluerând. Do sigur, lumea a tunci, i se părea alcătuită rău.

Dar zilele treceau înaintea; evenimentele se alungau unele pe altele, grave sau glumețe, după imbinarea cauzelor. Comăneșteanu iubea pe Annicuța, așteptând venirea Nataliei ca un aiurit; Rușii se apropiau de Dunăre pe toate liniile; Majorul Șonțu plăcea la toți, chiar și lui Milescu; Paraipan era mai reacționar ca ori-când. Numai natura plutea nepăsătoare pe deasupra tuturilor, legând trecutul de viitor, nimicul de nimic, printr'un singur punct al conștiințelor omenești, acela pe care cu toate acestea oamenii pun așa de puțin preț și pe care numai cei ce iubesc îl înțeleg: momentul actual.

Luna lunii de Mai se urca în limpeziciunea nopții, ca un vis frumos în somnul unui suflet tânăr; plopii dormeau pe iaz; apa curgea la vale, desfătându-se în luminișul ce-i mângâia fața.

Comăneșteanu și Annicuța se plimbau prin curte, prinși de braț. Ei tăceau. Ochii lor se ridicau spre Jună, involuntar, atrași de taina discului ceresc. Fie-care simțea în sine atâtea porniri frumoase către cel-lalt, și cu toate astea nu îndrăznea să le spună, jenat par'că de mărturia luminii.

— Ce curioasă e luna! zise Comăneșteanu. Mă fermecă și mă hipnotizează. Aș avea par'ca atâtea lucruri să-ți spun, și nu îndraznesc...

Nu-i așa? adăogă Anna, repede, ca și cum vorbele lui ar fi răspuns, întocmai, gândurilor ei.

— Și cu toate astea, trebuie să-ți spun. Trebuie

să-ți spun că viața îmi pare din nou atrăgătoare; că mă simt inviorat; că fac totul din plin. Dumnezeu ești cu mult mai tânără de cât mine, și poate nu înțelegi toată frumusețea ce mi-a răvârsat-o în suflet iubirea mea de astăzi, fără umbră de părere de rău sau de tristețe...

De ce tristețe?.. Intrebă Anna, nedormită.

El zâmbi uitându-se la dânsa și, strângându-i mâna la piept.

Cum să-ți explic?... Numai cine iubește drept și cinstit simte deplinătatea unei asemenea bucurii.

Anna se plecă sub obrazul lui și, jumătate glumind, jumătate serioasă, îl întrebă:

Dar se poate iubi și nedrept? și necinstit?

Nu se poate. Cine iubește așa, nu iubește.

Atunci?

Zicând acest „atunci“, ochii ei strălucea de viață și hotărâre, gata parcă să scapere scântei de ură. Comăneșteanu se opri în fața ei, îi ridică părul de pe frunte și o privi lung.

— Ce minunată ești!... Ai un potret care să-ți semne?

— Da,

— Poți să mi-l dai?

— Da, însă la ce-o să-ți servească portretul? N-o să mă ai pe mine în totdeauna.

El o privi din nou în rotunjimea senină a chipului, și nu răspunse. Era într'însa, ca în toate femeile sănătoase, ajunse la deplină dezvoltare sufletească și trupească, o instinctivă pornire în po-

triva a tot ce e ne.igur, a tot ce e vag și fugo. Pentru ce umbra unui portret?

În privirea lui, și în privirea ei, se încrucișau două dorinți: a lui, trecând peste capul fetei și pierzându-se în lumea nematerială; a ei, oprindu-se în el.

Anna îi luă mâinile și i le strânse cu putere.

O să ma ai în totdeauna, în totdeauna!...

Apoi, dusă ca de o forță căreia nu-i putea sta împotrivă, se aruncă la pieptul lui tremurând:

— Nu-i așa?..

Din cerdac, glasul lui Milescu batea toba ca la mezat:

Bârrr ram, barrr ram... Areciu odata! areciu de doua! și de... trei!

Anna se departa de Mihai, cu o repeziciune de fulger și fu numai de cât stapână de sine:

Iaca și l'ăcala.

Milescu se puse sa alerge prin curte, strigând :

La o parte, domnilor, ca trece trenul.

Apoi, se duse busna la Anna și Mihai, îi luă pe amândoi de câte o mâna și dete cu ei o fuga pîna la podeș. Elena și Majorul veneau în urmă.

Ajuns la pod, Milescu se opri deodată. Apa curgea în bataia lunii, plină de luciri misterioase.

Pii!... ce frumos e!.... Annicușo, cheama pe Ellenuta și pe Major.

Se așe ara toti cinci prijișiți de rezematoarea podeșului. Mile cu tacea.

Ce miros de racoare și de primavara! zise Ellen-

cuța. Nu mi-ai spus nimic, Nicule, de impresiile tale de pe Dunăre.

Ce să-ți spui dragă?...

Elencuța se uită la el. Părea plecat.

— Nicule, adio.

Salutare, Nicule, zise Anna, râzând.

El se uita la ele și zâmbea. Glumele nu se prindeau. Puterea farmecului naturii îi înrăurea pe toți.

Ce mare artist ar fi cel ce ar putea să facă un asemenea tablou! zise Majorul.

Anna se uită la soră-sa, sperând să întâlnească o privire ironică. Elencuța însă, părea cufundată într'o dulce melancolie, fără să vadă și fără să audă.

Milescu vorbea singur, probabil zicea vre-un vers.

Elena veni lângă el :

— Zi tare Nicule.

El se uită la dânsa :

— Ce să zic?

— Ce spuneai adineaori?.. Știu că nu vei fi vorbind singur.

El își trecu brațul sub brațul ei și îi rosti încet :

Un castel pe malul mării...

Anicuța asculta.

Tare, tare, zise ea.

Milescu zise ceva mai tare :

Un castel pe malul mării

Preajma codrilor o ține,

Domn pe legile uitării

Amintirilor din sine.

*Sta Domnița de-o vecie
 În castelul din pădure,
 Așteptând mereu să vie
 Făt-Frumosul ei s-o fure.*

*Vin, coboară din poveste
 Făt-Frumos, pe-un corn de luna;
 Fii ce ești. și ce nu este:
 Trup iubirii de nebună.*

*Trec castelului prin față,
 Plutitori pe drum de spume,
 Doi lunateci prinși în brațe,
 Doi nebuni ce fug de lume.*

*El vâslește, ea de frică
 Stă la pieptul lui, tăcută:
 Când lopețile ridică,
 El se pleacă și-o sărută.*

*Doamna din balcon îi vede...
 Ea se'ndoaie... cade par'că...
 Și adio!... Doamna crede
 Că e dânsa cea din barcă*

Annicuța sari:

Cum ? cum ? Ia mai zi odată.

**Milescu suflă în ochelari, cum făcea în totdeauna
 la vremuri grele, și zise din nou poezia**

Chipul Majorului se luminase de tot. Pe fruntea lui înaltă se juca lumina, dându-i sclipiri de fildeș.

— Ce minunate sunt unele vorbe din graiul omenesc!... zise el, domol, lui Comăneșteanu.

— Mă tem că sunt numai vorbe, răspuse Annicuța.

— Nu știu. Ar trebui s'o mai aud odată sau s'o citesc. Dar chiar așa dacă ar fi, vorbele astea sunt atât de evocative, în cât eu văd castelul, văd pe domnița nebună, văd pe înnamorți... „Preajma cōdrilor o ține“... Minunat!

— Da, da, însă pe urmă?... Cum vine pe urmă Nicule?

El repetă încet:

*Domn pe legile uitării
Amintirilor din sine...*

— Poftim!... Ce'nsemnează asta?... *domn pe legile uitării amintirilor din sine...* Dar la sfârșit: *cade par'că*, și adio, salutare domnițo, că-i trebuie omului rimă la *barcă*.

Majorul se încălzea.

— *Domn pe legile uitării amintirilor din sine...* e foarte frumos; numai trebuie înțeles. Poate că rima de la *barcă* cu *par'că* să fie cam îndrăzneată, deși e perfectă. În schimb însă ce adevărat trec ei în *barcă*, unul în brațele altuia... „Când lopețile ridică...“ Cum zice?

Milescu repetă strofa. Comăneșteanu se plecă la urchea Majorului.

Vrea numai să-l supere.

Annicuța urmă;

Dar junele Fat-Frumos, ce-i cu el? S'a coborât călcare pe-un corn de luna... ca să fie ce nu este... Nicule, nu-ți e bine?

Milescu zâmbea, fără putere de a răspunde. Știa că Annicuța glumește, dar totuși îi venea cam peste mână s'o audă bătându-și joc de sufletul lui. E-lencuța suferea de-a binele. Ea vibra la tot ce era vers sau muzică, fără să înțeleagă adesea toate cotiturile. Cu un obraz necăjit, se uita la soră-sa, ca la un dușman

Va se zică nu vă place, încheiă Milescu.

Mie îmi place foarte mult, zise Majorul.

— Imi pare rău. Voiam să vi-l și cânt...

Te rog Nicule. Haidem la piano, adăoga nevastă-sa.

Dacă nu place la toți, nu.

Milescu se uita la Anna și la Comăneșteanu, ca un copil fricos, la părinți. Mihai se dusă la el, îl luă de braț și-l îndrumă spre casă.

Să'mi spui încă o dată poezia.

Anna se ținea după dâșșii:

Vai de noi!.. Incă o dată... zise ea cu un aer comic.

Milescu se opri, își pierduse răbdarea.

Așa faci urâto? Lasă că-mi mai cazi dumneata un m nă.. curând curând. Ca mîine vii a mi cori consimțământul; și nu ți l dau.

Annicuța sarea și cânta.

— Nu-mi-mai pasă: sunt majoră.

— Da, de majoră!... Ai să fii minoră toată viața ta... Si ce vorbesc eu de consimțământ!... Par'că te vrea cine-va?... Comăneșteanu mi-a spus verde, în ochi, că nu te ia... Alții idem...

— Eu n'am spus nimic, zise Comăneșteanu.

Annicuța bătu din palme.

— Și chiar așa dacă ar fi, dumneata nu poți să te însori.

— De ce? întrebă Mihai, râzând.

— Fiind-că mai ești însurat odată. Nai o casă de copii la Paris?...

Comăneșteanu izbucni într'un hohot de râs. Annicuța se oprise și se uita la el.

Majorul veni repede înaintea lui Comăneșteanu și-l opri un moment pe loc:

— Iată o lecție de strategie.

Annicuța care, cu firea ei vioae și ironică, era gata să zâmbească de teoriile Majorului, rămase și ea nedumerită la înțelesul vorbelor lui. Par'că, în adevăr, toată siguranța cu care ataca dânsa pe Milescu nu mai avea nici un efect, de când se mărginea numai să se apere; iar Milescu, care fusese așa de slab în apărarea poeziei, devenea primejdios atacând. Constatarea acestui adevăr, în loc să indemne pe Annicuța a deveni din nou agresivă, o făcu, printr'o instinctivă pornire a sufletului femeesc împotriva a tot ce e acțiune violentă, să dea înapoi. Milescu, din potrivă, dete năvală înainte:

Lasă, jupânițo, că ne răfuim noi... Ți-ai mai comandat rochii vătuite?...

Elencuța râdea din toată inima. Annicuța se întoarse către sora-sa:

— Râzi! că tare e de spirit.

— Da ce crezi, Mihai?... urmă Milescu: tot ce e pe dânsa e falș... Și nu-ți mai spui că e și șchioapă.

Annicuța venise în fața lui cu mâinele în șolduri, par'că ar fi vrut să se arate cât era de bine făcută, și da din cap.

— Nu crezi? zise Milescu lui, Mihai. Vino'ncoace, domnișoară.

Apoi, cu tocul de la cismă trase o linie lungă pe pământ:

— Te rog. Dacă nu e adevărat, umblă pe linia asta.

Annicuța, sigură de sine, se așeză în capul liniei. Cei-l-alți priveau.

— Să nu ești de pe linie!... strigă Milescu. Avanti!

Fata făcu câți-va pași repezi. Cumnatu-său o opri.

— Nu așa, puiule. Încetinel. Și ia-o de-a capo.

Annicuța veni din nou în capul liniei, și porni încet, par'că ar fi umblat pe frânghie. După patru pași, puse piciorul alături.

— Am înțeles

Apoi se întoarse țanțoș către Comăneșteanu:

— Adevărat e, domnule, că-i șchioapă?

Annicuța, nervoasă, râdea, și revenea cu încăpăținare pe linie. Cu cât devenea mai nervoasă, cu atâta umbla mai rău. Cei-l-alți râdeau. Milescu se uita la ea serios:

Are haz. Pare schioapă de-a binele
Apoi se duse la dânsa și o luă de mană.

Acuma destul.

Fata se smunci din inana lui i încercă din nou
sa umble pe linie. Dar acum era atât de aprinsă,
incât nu putea face nici un pas drept.

Milescu o apuca de braț cu putere și o duse spre
casă. Annicuța se lăsa în voea lui. Era gata să
planga.

Sus, copii, la muzica! striga Milescu.

Fata inainte de a pune piciorul pe scară, se opri.

E adevarat ca sunt șchioapa? întreabă foarte
serios.

Lui Milescu îi venea sa se topeasca de răs, însă
se stapâni cât putu și îi zise:

— Ce copilaroasa ești tu, Annicuțo...

Atunci de ce n'am putut să merg pe linie?

Cine știe... Fiind-că se uitau toți la tine... A-
prinde repede lumânările la piano că viu numai-
decât.

Inseninat ast-fel, Milescu își primblă mâinile pe
clape de câte va ori incheiind gamele cu putere în
acordurile lui finale.

Cei-l alți se așezară în scaune, mulțumiți de a
regăsi caldura camerii, după răcoarea umedă a
noptii.

Milescu inceptu o melodie ușoara, ce pareă că
vine din departările adanci ale notelor de jos și se
urcă spre notele de sus ale violinei, cu o suavitate
fermecătoare :

*Un castel pe malul mării
 Precajma codrilor o ține
 Domn pe legile uitării
 Amintirilor din sine:*

Pe cuvântul „codrilor“ sunau două note atât de curios, încât par'că fiori din singurătatea munților treceau prin aer. Vocea lui Milescu se mlădia pe acorduri. Vorbele se umpleau de înțelesuri.

Majorul își rezemase capul de jeli și plecase în vremuri bune; Comăneșteanu privea înaintea ochilor; Elenuța sta dreaptă pe scaun, cu sufletul plutitor în adieri calde.

Când muzica ridică sus vorba „amintirilor“, glasul lui Milescu se pierdu, într'o notă aproape fără ființă.

El tăcu. Cei-l'alți veniră încet lângă piano, coborâți din unghiuri depărtate, neândrăznind par'că să vorbească.

Milescu se sculase în picioare și se uita și el fără scop,—când dete cu ochii de Annicuța.

— Da, ce faci, dragă? o întreabă el mirat.

Fata își ridicase rochia atât cât să-și vadă vârful piciorului, și, cu capul plecat, cu coatele în aer, începea să umble pe o scândură. Pentru dânsa muzica par'că nici nu fusese. Ideea că putea în adevăr să fie șchioapă, o muncea.

Un râs general întâmpină pe biata fată, iar ea, rușinată, căzu pe un scaun, ascunzându-și obrazul în mâini.

X

De când Annicuța spusese, în treacăt, că Natalia Cantă era hotărâtă să vie la Stănești, cu Sașa, — Comăneșteanu nu mai avea liniște. Iși aducea aminte de întrebarea ciudată ce i-o făcuse fata: „de ce?”, și nu putea să-i limpezească bine înțelesul: știa Annicuța ce-va? nu știa?

Pe de altă parte, viața lor împreună la Stănești se prelungea prea mult; intimitatea lui cu fata, sub ochii îngăduitori ai lui Milescu, începea să nu mai aibă noimă.

Hotărârile cele mai extravagante se urmau în spiritul lui: să ceară a trece într'un alt regiment, sau să se instaleze pe câmp, în corturi, ca cei-l-alți ofițeri,—ar fi trebuit să se destăinuiească Majorului; să spue drept fetei.—era lucru greu și delicat; să aștepte pe Natalia să-i vorbească—ar fi fost natural. Dar sufletul nerăbdător se anină adesea de o întâmplare, care îl duce la dezlegare pe căi neașteptate.

Intr'o zi, intrând la Milescu, Comăneșteanu îl găsi făcând socoteli cu Paraipan. Voi să se retragă Milescu însă stărui să rămână.

— Am sfârșit Mihai; șezi.

Era cumpătat și serios, cu o pornire către intimitate.

— Vream să văd socotelile creștinului ăstuia... Cine știe de acum când mă mai pot ocupa de afaceri.

Glasul lui era tremurător, par'că alte gânduri se legau de cuvintele rostite. Comăneșteanu se simți atras către el, și deodată îi veni să vorbească.

— Nicule, putem rămânea singuri un moment? Ași avea să-ți spun ceva...

— Cum nu, dragă.

Milescu își dete scaunul la o parte, gata să asculte.

Suntem prieteni vechi. Tu vezi că mă ia apa la vale...

Milescu se uita la el, zâmbind cu bunătate; dar nu înțelegea.

— Șederea mea la voi nu se mai poate prelungi fără o explicație.

— Am priceput...

— Te rog. N'ai priceput nimic.

Comăneșteanu aprinse o țigară, par'că mai mult ca să facă ceva, de cât ca să fumeze.

— Ai vrea să mă ai de cumnat? zise el deodată.

Milescu nu putu răspunde nimic, ci numai se sculă și deschise brațele.

Strânge-ți cleștele, omule, și ascultu-mă.

Vino să te sărut... Nu se poate.

Se îmbrățișară prietenește, și după aceea Milescu căzu din nou în scaunul lui.

— Bravo!... Va se zică imi ceri mâna Annicuței. Mă duc să chem pe Elencuța...

— Ba să stai unde te afli.

— Atunci, domnul meu, fii bun și te îmbracă în mare ținută... Da, mă rog, ia să ne înțelegem ; fata te vrea ?

De ! știu eu...

Milescu se uita pieziș la el :

— Nu-mi umbla cu mofturi ! Ai furat inima fetei și acum faci pe ștrengarul.

Comănășteanu îl privi trist :

— Nicule, fii serios. N'am furat nici-o inimă. Ba, dacă vorba n'ar fi prea romantică, ași zice că mie mi-au furat inima...

— Auzi dumneata!... Te-au călcat hoții.

Comăneșteanu se sculă supărat :

— Ești un om imposibil.

Milescu se duse după dânsul și-l îmbrățișă din nou.

— Am înțeles, știu și ți-o dau din toată inima, zise el mișcat. Nu te uita la glumele mele : ca să nu par prea sentimental, deviu prost. Șezi lângă mine... că de-acuma ești aici în casa ta : tu ești stăpânul și eu sunt mosafirul.

— Domol, zise Comăneșteanu. Sunt oarecari greutăți...

Nu văd nici o greutate.

Cu toate astea sunt... O simpatie veche...

Ai copii la Paris ? Am innemerit fără se vreau ?

Omule, lasă glumele ! N'am copii nicaerea. Am iubit o femeie...

Ii venea așa de greu să spue, încât lui Milescu i se făcu milă. Il luă de mână:

— Știu Mihai. Nu e nevoie să mergi mai departe.

— De unde știi?

Milescu făcu o mișcare, ca și cum ar fi zis: „astfel de lucruri se știu totdeauna“ Comăneșteanu se uita la el aiurit.

— Ași fi vrut să te întreb, urmă el încet, de nu sunt dator să mărturisesc adevărul către d-ra Anna?

Milescu dete din cap serios:

— Asemenea mărturisiri sunt primejdioase, până ce nu te simți legat cu putere de o viață nouă. Anna e fire semeață... Poate să primească bine și să înțeleagă sinceritatea cu care îți deschizi inima, —dar poate să se și supere... Știu eu?.. Sunt atâtea colțuri în sufletele omenești!...

Comăneșteanu se uită la el, fix.

— Da, mă rog, ești bine incredințat că nu mai iubești pe cealaltă? întrebă Milescu, rar.

Mihai plecă ochii în jos:

— Vezi, asta e greutatea cea mare, răspunse el cu anevoe.

— Atunci? Trebuie s'alegi: ori una, ori alta.

Era oare-care asprime în vorbele lui Milescu. Fără voe, omul al cărui spirit se deschidea cu înlesnire tutulor pornirilor sufletești pe cât timp rămăneau abstracte, devenea strâmt și ogoist de îndată ce intra în joc o rudă.

Comăneșteanu își ridică privirile către el, lung:

— Eu căutam în tine pe vechiul prieten, Miles-cule, și dau de tutor. Știu că așa e bine să fie: ori la deal ori la vale. Dar dacă lucrurile s'ar petrece în realitate cum se petrec în cărți, viața ar fi un model de aforisme zilnic aplicate, în care, ici și colo câte o pasiune *unică* ar veni să întrerupă monotonia lor cinstită. Vezi bine fusă că nu e așa.

— Ba eu cred că e așa...

— Lasă-mă să vorbesc.... Și eu am simțit, ca tine, greutatea de a fi judecător drept, când e vorba de inclinările unei persoane din familia ta, și am înțeles cât e de greu să fii larg în vederi. Egoismul ne orbește. Ni se pare că se resfrânge asupra noastră o parte din reaua opinie ce și-ar face-o lumea de ruda noastră.

— Așa și este.

— Ba nu este așa. Nu afirma cu atâta încredere, că foarte puține lucruri se pot afirma în mod absolut. Dacă vrei să *judeci* trebuie să aibi puterea de a te desface de nenumăratele prejudecăți ce-ți întunecă vederea.

— Vacs! zise Milescu, vrând să se scoale.

Comăneșteanu se uită la el atât de curios, încât Milescu se simți jenat de vulgaritatea *vacsului* său și se înroși:

— Pardon...

— Eu căutam în tine un prieten căruia să-i deschid inima întreagă...

Milescu, ca în totdeauna, lupta cu propria lui slăbiciune :

Bine dragă:

— Vream să spun că sunt neliniștit. M'am lăsat farinecului de a iubi pe cumnata ta, fără să știu de mai iubesc sau nu pe cea-l-altă.

Milescu se uită lung la el, ca la o raritate ome-nească, și sfârși prin a bate din palme, încremenit.

— Bine Mihai, e cu puțință un asemenea lucru? Comăneșteanu înălță din umeri.

— Și... știi că se poate să vie, zise Milescu.

— Știu... Tocmai de aceea țineam să-ți vorbesc...

Nehotărâți, tăcură amândoi. Milescu răsuci o țigară, lung. Comăneșteanu aștepta.

— Curios! zise Milescu, gândindu-se. Suntem două firi diametral opuse...

Adică?

— Așa. Tu ai, probabil, o facultate grozav de dezvoltată, pe care eu n'o am de loc.

— Mai limpede?

— Tu poți iubi deodată două femei, pe când eu nu pot iubi nici-una.

Comăneșteanu zâmbea. Milescu, care bănuia înțelesul zâmbetului, adaose încet:

— Elencuța e pentru mine o mână de suflet încântător, fără de care n'ași putea trăi... Eu nu pot iubi, zise el sculându-se; cel puțin nu pot iubi cu răsvrătiri de astea sufletești.. Și, dacă-mi dai voe.

-- Asta e curat povestea bețivului, căruia îi tremura mâna și vărsa vinul; astfel că, cu cât bea mai mult, cu atâta bea mai puțin...

După aceea, gândindu-se, adaose:

Și totuși, Mihai, nu e atât de nelogic ceea-ce îți spun.. Nu pot iubi în lume, adică în afară, toc-mai pentru ca acolo nu se face înfiriparea din nou a creațiunii mele sufleteste. Motivul pornește din lume, dar numai motivul; creațiunea se face în mine, iar când ea încearcă să se așeze alături de motive, e atât de superioară lui, încât îl zdrobește... Ha ? ce zici ?

— Zic că ești poet;

— Nu sunt poet, sunt așa. Iar tu ești altfel. Tu ești ceea ce se chiamă *un homme à femmes*; ești din aceia pe cari femeile îi simt, cum simt găștile ploaia.. Crezi că n'au înțeles chiar de la început, din prima seară când ai venit la mine, că pe Annicuța o lua apa, cum spui tu?.. Acuma ia să cercetăm pe bolnav mai de aproape; va sa zică ești bântuit de două patimi...

Iar începea cu ironia. Era, firește, un fond de antipatie ascunsă a omului fără noroc pe lângă femei, care biruia puterea prieteniei și se urca la suprafață. Fiecare părea a-l înțelege și a-l erta, socotindu-se pe sine mai presus de celălalt, unul prin superioritatea teoriilor, altul prin a faptelor.

— Crezi, Mihai, că o mai iubești? Intrebă Milescu.

— Cred că nu, deoarece simt că Anna i-a luat locul.

Atunci de ce te temi?

— Mă tem de una din acele ciudate contraziceri ale sufletului, care te face deodată să-ți pară rău că nu mai ești ceea ce doreai să nu mai fi.

— Înțeleg. Atunci eu cred că e mai bine să nu vorbim încă Annei. Cu o' fire ca a ta, dacă vei vedea pe Natalia, pe când încă nu ești destul de legat de Anna ca să simți trebuință de a o ocroti, dar destul de legat ca să-ți pară rău de libertatea pierdută, — mai lesne te poți întoarce către Natalia. Dacă ai fi deja bărbatul Annei, nu m'ași teme de nimic...

— De ce? întrebă Comăneșteanu, simțind că sunt lucruri ce scapă observării lui de om neînsurat.

— Fiind-că din momentul ce ți-ai împărțit numele și viața cu o femeie, chiar dacă am presupune că n'o iubești, ea exercită oare-cum o parte din egoismul comun și dobândește dreptul de a nu suferi prin tine, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru ca să nu te facă să suferi la rândul tău printr'ânsa. Iar dacă o și iubești, femeea ta ți se pare un lucru sfânt...

— Atunci ce e de făcut? Nu s'ar putea să grăbim lucrurile?...

Milescu se uită la dânsul liniștit:

— Crezi?

Comăneșteanu își aduse aminte de războiu.

— Ai dreptate, zise.

Convorbirea părea astfel că a ajuns la marginea ei firească. Se despărțiră, oarecum nemulțumiți unul de altul. Comăneșteanu, cu părerea de rău ce urmează totdeauna după o destăinuire personală, Milescu, cu teama de a fi fost naiv și ridicul cu explicațiile lui sufletești.

Trecură încă două zile liniștite. Anna se interesa acum de războiu, urmărind mișcarea trupelor.

Cu o hartă întinsă pe masă, cerea explicarea tuturilor știrilor. Plecată pe birou, părul ei atingea fruntea lui Comăneșteanu. El se lăsă mai mult ca ori-când plăcerii primejdioase de a respira parfumul de tinerețe ce înconjura toată ființa ei. De când vorbise cu Milescu, un vâl de nesiguranță i se lăsase pe gânduri: nici într'un fel nu era bine, sau era bine în toate felurile, cu condiție, numai de a trăi lângă Anna. De ce se destăinuise? Ce nevoie sufletească îl îndemnase să mărească, în explicarea lui cu Milescu, temerea de a iubi din nou pe Natalia, când simția limpede că nu o mai iubește? Au, oare Elenuța avea dreptate când zicea că bărbații sunt atât de neînțeleși în unele feluri de a suferi?

De îndată ce Anna nu mai era lângă el, nehotărârea îl munea într'atât, încât începuse să doască tocmai lucrul de care până aci se temea: venirea Nataliei.

Și nici cel puțin războiul nu se mișca!... Un ordin de a trece Dunărea sau de a înainta în Oltenia, ar fi fost un mijloc disperat de a eși din nesiguranță, dar ar fi fost un mijloc.

Dorințele i se împliniră mai curând de cât ar fi crezut.

Intr'o seară, pe când venea de la câmp cu Milescu și Majorul, găsiră pe Sașa și pe Natalia, sosește de cu ziuă.

Milescu, văzând de la poartă toată casa luminată, zise lui Comăneșteanu, atingându-l pe umăr: — Mihai, avem mosafiri.

Imi inchipuesc.

Intr'o lovitură puternică, inima păru a i se opri. Apoi, rar, își urmă bătăile mai departe.

Nici-odată nu simțise el ceea-ce simția în clipa aceea, cu atâta luciditate: o învederată desfacere a unei părți din ființa lui sufletească, ce sta de sine, liniștită și hotărâtă, față de o altă parte, ce palpita cu bătăile inimei.

Când intrară în salon, găsiră pe cele 4 femei, ostenite de a se privi și a căuta subiecte de vorbă. Venirea bărbaților păru că le redă libertatea de spirit. Elencuța prezentă pe Milescu și pe Major; Comăneșteanu sărută mâna Nataliei foarte natural; Annicuța se așeză lângă Sașa,—și astfel grupurile se formară.

Milescu, cu minunata însușire a firii lui de miop, intră în sufletul Nataliei. În gândurile lui par'că s'ar fi ascuns ideea de a încerca să-i placă: de ce?

Ea răspundea cu bunăvoință, râdea, glumea, ca și cum nimic nu s'ar fi petrecut. Inșă ochii cercetători ai miopului vedea toate micile nimicuri, ce plutesc pe deasupra voinței. Anna vorbea cu Sașa, fără a-și întoarce privirile; dar era palidă. Natalia avea în obraz două pete roșii. Nu se nita cu interes la nimeni, de cât poate la Major. Milescu avu ideea ciudată de a-l chema lângă danșii: și acesta părea a fi din speța celor ce plac femeii-

lor. „Mii de bombe!“ zise el în gând, jumătate ironic și jumătate melancolic. Privirile lui se opriră, în treacăt, asupra neveste-sei: liniștita, Elenuța vorbea cu Comăneșteanu, limpede la chip, cu o palidă notă de suavitate în întreaga ei ființă. Milescu zâmbi, mulțumit în morala atât de hotărâtoare a egoizmului bărbătesc.

Fură poftiți la masă.

În același timp intră în curte un Locotenent de călărași, urmat de un soldat.

— Domnu Major Șonțu! strigă el, descălicând în grabă.

Toată lumea se opri în sală. Majorul îi eși înna-
inte. Locotenentul, dând de lumină și de lume,
iși îndreptă creasta, își trase tunica de la spate, și,
făcând doi pași, se opri:

Ordine urgente, domnule Major, zise el, in-
tinzându-i un plic.

Apoi, apropiindu-se mai mult, adăogă:

— Ași avea și ceva verbal...

Majorul ceru voe să intre în biroul lui Milescu.
Ceilalți se duseră la masă.

După câteva minute, veni și Majorul, zâmbind:

— Imi pare rău că trebuie să vă părăsesc.

— Înainte de a mânca? Nu se poate! zise Mi-
lescu. Mă rog, să poftim și pe Locotenent. Imi dați
voe, d-le Major?

— Locotenentul a plecat... Mâine plecăm și noi...

— Bravo! strigă Milescu, trântind furculița. Da

ia ședeți, d-le Major, că prânzim repede și mergem împreună.

— Negreșit. Comăneșteanu trebuie să meargă cu mine. Pentru dumneata e ordin să pleci imediat la companie.

— Plec numai decât. Să ne dea repede la masă. Ședeți, d-le Major.

— Pot să trimet pe cineva la câmp? întrebă Majorul.

— Te rog, dragă, zise Milescu Elencuței, să ne dea repede să mâncăm și spune lui Paraipan să vină încoace.

Paraipan se înființă. Majorul scrisese două rânduri și i le dăde să le ducă la câmp.

— De-acuma începe, zise el.

— Ce este? întrebare toți cu nerăbdare.

— Multe și înveselitoare știri. Mai întâi proclamarea independenței României...

Milescu sări de pe scaun, roșu:

— Bravo! Ura! Ura!...

Majorul scoase un plic din buzunar:

— Generalul rus Skobeleff a sosit la Giurgiu și a luat în primire pozițiunea noastră. Noi trebuie să ne îndreptăm spre Valahia-Mică. Măria Sa Domnitorul va veni în curând în mijlocul nostru să ia comanda trupelor. S'au înființat două decorații: *Virtutea Militară* și *Steaua României*... Colonelul Angelescu îmi trimete următorul ordiu de zi...

Glasul Majorului se încălzise încetul cu încetul

și acuma vibra ca în comandă la citirea rândurilor următoare:

«Drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăși imaginea Patriei. Urmați-l dar vitejește, și când odată laurii păcii vor reinverzi pe munții și câmpiile României, Patria, cu recunoștință, va înscrie numele bravilor ei apărători pe frontispiciul edificiului independenței române».

Toți păreau ridicați într'o atmosferă aprinsă. Numai Anna rămânea rece. Încăpățânată împotriva războiului, lupta cu propriul său entusiasm, ca să nu aibă aerul că dă dreptate lui Milescu.

— *Frontispiciul edificiului independenței române!*... zise ea, innălțând din umeri.

Milescu, gata să-i sară în cap, striga:

— Da, da: *frontispiciul edificiului independenței!*... Pe acela se va înscrie numele celor ce cred în viitorul țării acesteia!... Da cum vrei să vorbească un act solemn ca acesta?... Dați-mi voe, domnule Major..

Și luă bucata de hârtie din mâna majorului, își ridică ochelarii și cetî din nou ordinul de zi. Glasul lui tremura, cuvintele prindeau înțelesuri profetice. Când rosti „drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăși imaginea Patriei“ i se innecară ochii de lacrimi. Se opri un moment...

Sașa plângea. Elencuța răsucea colțul șervetului, tremurând.

Milescu urma mai departe, cetind pâna la sfârșit cu aceiași înflăcarare: „cu noi dar va fi Dumnezeu, cu noi victoria!”

Mii de...

Era s'o dea prin *tunete*. Annicuța bufni de râs. Elencuța se invioră.

Și altă știre, mai interesantă, urma Majorul, este ca Marele-Duce Nicolae a cerut Domnitorului nostru să intre în București cu primele trupe și cu drapelul comandamentului, iar Vodă i-a răspuns să poștească oricând, că va fi bine primit, dar fara trupe.

Serios ?

— Foarte serios.

— Bravo! de o mie de ori bravo!.. Asta înseamnă a avea demnitate! strigă Milescu. S'au dus vremurile când Zaltukin bătea din picior în pragul palatului!...

O privire aruncată, în fuga impresiilor, către Natalia, o surprinse cu ochii țintiți asupra lui Comăneșteanu. În repeziciunea gândurilor, Milescu avu o pornire respingătoare împotriva femeii, care, în mijlocul celor mai sfinte emoțiuni, nu trăia de cât pentru patima ei. Atât Comăneșteanu cât și Annicuța erau prinși de vârtejul războiului.

După prânz trecura în salon să ia cafeaua. Și bărbații trebuia sa plece numai de cât.

Pe când Comăneșteanu vorbea cu Sașa, Natalia îi făcu semn să vie lângă dânsa. El se sculă binișor, cu ceașca în mână și veni lângă ea.

Plecați imediat ?

— Da.

Va se zică nu te mai văd.

— Ba eu sper că da, mâine.

— Noi plecăm în zori de ziuă... Așa este ca să veam dreptate să te întreb de te însori?...

Te rog... Nu ne putem explica aici... Și nici n'avem ce explica, zise el, sculându-se.

Ea îl apucă de mână și-l opri:

— Să nu te însori fiind-că ai să fii nefericit.

El se uită la dansa, semeț, și se duse să pue ceașca pe masă, hotărât să se întoarcă și să-i spue că e liber și că va face ce va voi cu libertatea sa. Până însă să se întoarcă, Natalia alunecase ca o mlădiță între Elencuța și Major.

Comăneșteanu rămase un moment pe gânduri.

Annicuța îi luase locul lângă Sașa.

Văzându-le pe amândouă, un flux generos de sânge i se urcă în creier și se apropiă de ele, așezându-se de partea cealaltă a soră-sei.

— Maman, știi că domnișara Anna mi-a spus că îi placi foarte mult...

Sașa zâmbea de mulțumire, uitându-se la fată. Ii luă mâna binișor și i-o netezi; după aceea luă mâna lui frate-său și o apropie de a fetei.

O nesfârșită mulțumire sufletească cuprinse pe Comăneșteanu: i se părea că prin această tăcută bine-cuvântare a soră-sei, se înlătura primejdia unui blestem.

Până într'atâta sunt omenii nesiguri de fericire!

XI

Băteau ceasurile 12. În liniștea unei nopți de țară, dormeau vietățile din plin. Prin ferestrele fără o-bloane, străbătea lumina slabă a lunii.

Natalia, ostenită, se dusesese să se culce de vreme. Muncită de gânduri, nemulțumită de vorbele ce zisese lui Mihai, spera să adoarmă și să găsească astfel în somn odihna bine-făcătoare sufletului. Și în adevăr, adormise.

Dar, ca și cum spiritul ar fi vrut s'o înșele, peste puțin timp se deșteptă: — adormise cu o idee fixă și se deșteptă cu aceeași idee.

Ca să ajungă în odaea ei, trebuise să treacă prin odaea Annicuței. O privire aruncată în treacăt asupra patului fetei, a lucrurilor de găteală și de îmbrăcăminte, aprinse într'ânsa dorința neînfrănată de a vedea pe Annicuța de aproape.

De când se încredințase că Mihai o iubea, sentimentele ei despre fată deveniseră foarte ciudate. La început o ura din toată inima, o vorbea de rău pe cât o ertau creșterea și împrejurările, sperând că poate războiul și întâmplările să depărteze pe

unul de altul. Când însă află de la Sașa că Mihai era instalat la Stănești și că Milescu se ducea la țară cu nevastă-sa și cumnată-sa, neliniștea ei se prefăcu cu chin. Iar când Sașa li spusese că frate-său era hotărât să ia pe Annicuța, dânsa rămase ca de piatră.

Între cele două femei, între Sașa și Natalia, se schimbaseră două priviri: una serioasă, a surorii care vede și trăește cinstit; alta rătăcită, a femeii iubitoare. Dar, din această singură privire, Natalia înțaluse, mai mult decât din toate explicările cât de nedreaptă era orbirea ei, și din acel minut păru a se supune soartei.

Astfel, o ultimă transformare a sentimentelor ei, aceea cu care veni la Stănești, era cea de acum, când veghea: o nehotărâtă amestecătură de ură și de curiositate; o dorință de a se apropia de fată, de a o cunoaște și a o povățui; o antipatie fizică pentru Comăneșteanu, din care eși, ca dintr'un fruct înveninat, amărăciunea vorbelor ce i le zisese.

Acum sta rezemată pe un cot, ascultând. Liniștea nopții era desăvârșită. O slabă rază de lună pătrundea în odaie, pe deasupra capului ei, albind perețele. Ea ridică o mână: umbra degetelor se întinse în pata de lumină. Se auzi departe un chiot. Alături Anna dormea.

Natalia se sculă să asculte mai bine. Respirarea fetei, lungă și regulată, se auzea limpede.

Binișor, Natalia se cobori din pat. Aprinse lumânarea, o ridică încet de pe masă și rămase cu

ea în mână, nehotărâtă. Tremura toată. Avu un moment, noțiunea lucidă a nebuniei sale, dar se simțea mână înaintă, ca de o putere straină. Deschise ușa cu băgare de seamă și se opri.

Anna dormea somnul temeinic al tinereții.

Atunci ea înaintă spre pat. Se gândi să lase lumânarea jos, dar gândul nu fu urmat de acțiune, ca și cum clapele voinței n'ar mai fi prins notele. Auzi o clipă, mecanismul ceasornicului de pe mesuță, și apoi nu'l mai auzi. Intinse mâna și ridică tremurând, colțul invelitoarei de pe pieptul fetei. Observă în fugă arcul sprâncenei și mărimea curioasă a pleoapelor. Mai ridică încă puțin...

Bustul Annei apăru întreg.

Cum ese câte-o dată din mintea unui gânditor fericit o poezie desăvârșită, așa parcă eșise, din puterea creatoare a naturii, umerii și chipul celei ce dormea,— marmură cu suflet, fildeș cioplit, prin ale cărui rămurele de vine curgea fluidul misterios al vieții tinere. În suverana nepăsare a somnului, liniile erau de o frumusețe de sine stătătoare, trăgându-și valoarea din imbinarea armonică a curbelor. Pe umerii legați astfel din legi eterne și deci impersonale, se ridică gâtul, cu grații de muză, și capul, cu imaginea personalității.

Natalia era uimită. În loc de gelozie și ură, ea se simți rătăcită ca într'un vis neclarificat. Făcu o mișcare falsă, și o picătură de stearină căzu pe brațul fetei. Ea sări în sus, pe când Natalia, scăpând sfeșnicul din mână, cădea jos.

Anna aprinse în grabă lumânarea. Cea dintâiu a ei pornire fu de a se repezi la ușă și a striga. Însă, dându-se jos din pat, pozițiunea verticală păru că i așeza lumea în realitatea ei. O privire aruncată asupra Nataliei, o făcu să se oprească.

Natalia își reveni numai de cât în simțiri.

Se sculă pe un genunchiu și se uită lung la Anna. Rușinată, umilită, ea nu mai avu altă putere de cât să plângă. Căzută grămadă într'un colț, își ascunse ochii în mâini.

Anna nu știa ce să facă. Pe brațul Nataliei, se vedea o dâră de sânge. Se lovise căzând.

Atunci, par'că din straturile cele mai calde ale sufletului, se urcă la suprafață, în Anna, un sentiment de milă, de compătimire omenească, fără țel și fără precugetare. Se lasă în genunchi lângă dânsa, e mângăie pe umeri și o rugă să se scoale. Natalia tremura. Anna se ridică, luă un șeal și o acoperi, apoi muiă colțul unei batiste în apă și șterse urma de sânge de pe braț. La atingerea rece a batistei, Natalia păru că-și dă seamă de cele întâmplute. Se uită lung la propriul ei braț și apoi la Anna. Făcu o sforțare și se sculă.

— Te rog... Ajută-mă să merg până la mine.

Anna își aruncă repede o haină pe umeri, duse pe Natalia în camera ei, o ajută să se culce și rămase pe un scaun lângă pat

Cu ochii închiși, cu obrazul în flacări, Natalia tăcea. Ea ținea mâna fetei într'a ei. Annicuța o privea:

— Dorești ceva?... Vrei să dormi?... întrebă ea cu glas dulce.

Natalia deschise ochii. Ochii ardeau de friguri, negri, cu un cerc vântat împrejurul orbitelor. Păru că vrea să zică ceva, Annicuța aștepta:

— Ce dorești? întrebă ea din nou.

— Apă.

Annicuța îi dăde paharul. Natalia bău câteva picături. Fata băgă de seamă eleganța degetelor pe cristal. Îi luă paharul din mână.

— Te rog..., zise Natalia. Aș vrea să-ți spun ceva...

Cum nu... Numai să stai acoperită.

Natalia zâmbi.

— Poți să fii generoasă până la sfârșit? întrebă ea.

— Generoasă n'am pentru ce fi. Dar poți avea încredere în mine.

Natalia o privea. Își întoarse ochii de la fată și se uită înaintea, fără scop.

— Fericire!... Nebun cine o caută, și mai nebun cine crede că a găsit-o.

— De ce? întrebă fata, mișcată.

Natalia făcu un semn în aer cu mâna, imitând o roată de fum. Dupe aceea se întoarse din nou către Annicuța:

— Și cu toate astea, îți urez din toată inima să fii fericită... Am fost geloasă de dumneata... Cred că nu mai sunt... Ești atâta, atâta de frumoasă!... Nu pot lupta. Dacă mi-ai da voie să te iubesc, să trăiesc în umbra vieții dumitale...

Anna se uita la mâna Nataliei, fără să răspundă.

— Cer cam mult, nu-i așa? zise Natalia.

Fata lăsă capul pe o parte.

— Par'că aş dori câte o dată să moară!... strigă Natalia cu glasul surd.

Anna își ridică privirile spre dânsa, zâmbind de milă. Natalia închise ochii și lăsase brațul să cază dealungul corpului.

— Ce-ai câștiga?... întrebă fata incet.

Natalia se ridică pe un cot și se uită la dânsa:

— Ești sigură că te iubește?...

Anna plecă din nou capul pe o parte și iarăși nu răspunse. Natalia îi luă mâna și i-o sărută în tăcere. Feiei îi dăduseră lacrămile.

— Ar trebui să te culci... E târziu, zise Natalia. Să nu-ți mai aduci aminte de scena asta... Atâta cer de la generositatea dumitale... Ce nebune suntem! Fuge, fugi tot... O umbră. Intinzi mâna s'o apuci și apuci golul...

Se uita țintă înaintea ochilor. Annei i se paru că aiurează. O rugă binișor să se liniștească. Ea își lăsă cspul pe pernă,—dar iar se ridică:

— Și cu toate astea, cum nu te poți despărți de umbră, așa nu te poți despărți de el..

Anna nu pricepea bine.

— De cine? întrebă ea.

Natalia căzu din nou pe pernă. Fata o privea. Incepuse să-i bată inima de emoțiune. Nu știa ce să facă: să cheme pe cineva sau să aștepte.

Liniștea era desăvârșită. Nu se auzea de cât tic-

tacul unui ceasornic de pe masa. O mu că aiurită
zbârnai prin flacara și cazul jos.

Natalia pareă ca adoarme.

Anna își plecaseră fruntea pe mâna, ca să nu mai
vada ochii închiși, cu cercul ca de doliu împrejur
Se gândi să stingă lumina și o stinse. Stete
lângă Natalia, până ce i se pară că doarme și atunci
binișor, trecu în odaia ei

A doua zi, dimineața, când se deștepta, soarele
era sus. Se uită în tavan, nedormită. Ce se întâm-
plase ?...

Cea dintâiu idee limpede ce-i trecu prin minte, fu
de a se duce la Natalia să vada cum îi mai este.
Ușa era întredeschisă. Intra încetinel și se uita
pre pat. Nimeni. Atunci se întoarse la ea, deschise
ferețele și ramase pe gânduri.

Ce lucruri ciudate ?...

Se culcă din nou, fiind că i se pareă că e ostentă
Cu ințelul își aduse aminte de toate cele petrecute.

Ce era de făcut ?

Un sentiment nedeslușit de silă, de părere de
rau, de nestatornicie, îi cuprinseseră sufletul și se simți
parcă singura, ea, care nu se lăsa ușor a fi bi-
ruită de melancolie. Imaginea lui Mihai îi rasări
ca dintr'un fund departat, ștearsă, depoetizată. Ce
tri t!... Era oare cu puțința ?... Printr'un curios joc al
memoriei, își aminti de ochii lui, când o ruga să-i dea
portretul. Ce înceri erau!.. Dar aceeași ochi pri-
visera poate tot așa la Natalia.

Ah! Natalia..

Natalia era geloasă, iar ea nu.

La vorba *geloasă*, fata se ridică pe un cot. Oare ?...

Oare nu era și ea geloasă ?... Ii veni să zâmbească. Ar fi fost mai bine să fie așa. Se gândi iar la Mihai și-l revăzu ceva mai limpede. Iar li veni să zâmbească. Ar fi voit să-i facă rău, să-l facă să sufere. Dar ce vorbă zisese Natalia : „par'că aş dori câteodată să moară“. Era nebună.

Sub streșina casei, ce se vedea prin fereastra deschisă, o rândunică aluneca în cuibul ei. Cerul, limpede, se pleca spre orizont. Cumpăna de la puț se mișca. Anna se ridică din pat.

Când eși ea, Milescu și Elencuța erau în privdor, la cafea. Cum o văzu, Milescu începu :

— E ho!... ne scularău și noi, cu voea lui Dumnezeu!... Ți-au plecat prietenii și prietenile, și dumneata dormi!

Annicuța innălță diu umeri, dar vorba *prieteni* o miră. Iși pregăti cafeaua în tăcere și o bău. Milescu urmă :

— Ei, cum te simți?

— Bine mă simt.

Ea răspundea scurt, iar Milescu nu avea spor la glume. Annicuța băgă de seamă. Elencuța sta de o parte.

— Pleci? întrebă fata.

Chiar acum. Vino, că am de vorbit cu tine. O duse în biurou și o puse să șează în scaunul

lui. Annicuța simțea inima bătându-i-se; se aștepta să fie întrebată asupra celor petrecute noaptea, cu Natalia. Era hotărâtă să nu răspundă.

— Șezi, zise Milescu, și fii serioasă.

El făcu câți-va pași în odaie:

— Mă rog, este adevărat că dumneata te numești Anna Villara, de naționalitate română, de religie ortodoxă, și că eu, Nicolae Milescu, *aproprietar*, sunt tutorele dumitale?

— Este, zise ea. Cu o rezervă: *ai fost* tutor...

-- Nu 'nterupe!...

— Nu intrerup,—răspund.

— Prea bine. Este adevărat că ți-am adus până acuma 6 candidați la una din mâni și la amândouă moșiile dumitale?

— Este.

— Mai este adevărat că i-ai refuzat pe toți?

— Este.

— Foarte bine. Dacă toate astea sunt adevărate, am cinstea să-ți spun că vin din nou cu impețit la dumneata, pentru a 7-a și ultima oară.

Annicuța se înroșise.

— Și ultima oară? Dar... cine... mă cere? zise ea, cu greu.

Milescu veni în fața ei, cu mâinile încrucișate, dând din cap:

— Cine mi-ești dumneata!... Vrei să mă învârtești mazurca, ha? Par'că nu știi cine te cere...

Fata lupta să-și stăpânească emoțiunea:

— Ba, par'că aş bănuî. Numai, mă tem... că... n'o să fie pentru a 7-a şi *ultima oară*.

— Ei, vacs!

— Ba nici un vacs.

— Vacs am zis!.. Nu mă prosti?

Annicuţa deveni serioasă.

— Nicule, de ce mă bănuieşti?... Eu nu mă mărit.

— Taci, frate!.. Şi de când asta?

— De acum, de eri... N'are nici o importanţă să se ştie de când.

Milescu, pricepând că fata nu glumeşte, se apropie de dânsa :

— Annicuţo, e vorba de Comăneşteanu ..

— Am înţeles.

— Şi nu-l vrei?

Ea avu un moment de nehotărâre.

— Nu.

— Aşa?... zise el lung.

Milescu simţi în fundul sufletului o revărsare de fericire intimă, o satisfacţie dată secretei lui gelozii precum şi repulsiunii ce avea împotriva încurcăturilor sentimentale ale lui Mihai. Dar această pornire sufletească dură foarte puţin. Firea lui dreaptă se ridică deasupra micimii momentului.

Annicuţa, la rândul ei, rămăsese uimită de acel „nu“ pe care-l rostise cu atâta uşurinţă, şi mai cu seamă de tăcerea lui cumnatu-său: ea se aştepta să-l vadă în „bombe şi vaviloane“ până'n gât, şi când colo nimic.

Erau amândoi ca doi copii supăraţi, aşteptând

unul de la altul încă o rugămintă, ca să cedeze, și totuși siguri de mai înainte ca nu vor ceda. Amor propriu ranit, dușman al înțelepciunii și al fericirii!

Spre onoarea naturii bărbătești, Milescu se ridică drept în sus. Miopul își adună risipiturile lumii lui lăuntrice, în care nici-o pată nu mănjise individualitatea morală, și zise:

— Eu nu am dreptul să vă judec. Am însă o datorie către mine: de a rămânea cinstit, și o alta către tine: de a-ți deschide ochii:

Luă un scaun și șezu. Annicuței îi venea să-l sărute.

Comăneșteanu a plecat astăzi în zori cu regimentul... Aseară, înainte de a ne despărți, m'a însărcinat să-ți vorbesc. Era și soră-sa de față.

— Da?

Da. Te rog să te gândești bine înainte de a zice „nu“. Imi închipuesc că trebuie să ai vre-o cauză personală, pentru care te-ai schimbat. Altfel nu-mi pot explica intimitatea din înainte...

Anna se facuse roșie ca focul.

— Ești destul de *grand garçon* ca să înțelegi că unele lucruri se pot face, iar altele nu, dacă nu sunt urmate de o situațiune limpede.

Anna sări de pe scaun, bătând cu pumnul în masă, și zise, cu lacrimi în ochi:

Da'ce-am făcut?

Milescu simțea o bucurie ascunsă de a o chinui.

Eu nu știu.

Aceeși reacțiune a sufletului cinstit îl opri de a urma astfel.

— Sunt încredințat că n'ai făcut nimic care să nu fie permis. Insa nu e mai puțin adevărat că felul tău de a te purta cu Mihai, ar fi autorizat pe ori-cine să creadă că-ți place... Șezi.

Anna șezu.

Nu-ți pot ascunde că eu însu-mi mă gândeam cu plăcere la o mai strânsă legătură cu Comăneștenii. Sunt o familie de oameni de treabă. Români neaoși, în cari nici o stricăciune de liftă străină n'a intrat, ceea-ce e mult într'ol lume ca a noastră.

Iar marota lui.

Poate că Mihai, personal, să fi fost cam... cam ușurel, zise el, simțindu-se luat de același alunecuş al ironiei. Dar ia gândește-te ce frumos e să prinzi un asemenea fluture în plasă și să-l ții lângă tine.

— Foarte-ți mulțumesc: nu fac colecții zoologice.

Era par'că mai mult răspuns la *românii neaoși*. Milescu îi întinse mâna peste masă, râzând.

Bine, dragă, tu poți glumi...

Eu nu glumesc. Tu glumești, și-mi pare rău.

El înțelese că fata avea dreptate.

Nu, dragă. Am făcut o figură poetică nenorocită. Vream să-ți spun că sunt încredințat că Mihai te iubește și că tu ai fi fericita cu el. Un om ca dânsul, care a trăit viața din plin, nu se hotărăște să se însoare de cât atunci când maturitatea sentimentelor îl leaga pentru totdeauna de

o femeie. Din asemenea oameni, când sunt bine alcătuiți de natură, se fac adevărații capi de familie, aceia cari cunosc viața în toate cotiturile; cari nu sunt histerici; bărbați și cetățeni, la căminul cărora nevasta este... un lucru sfânt...

Annicuța, mulțumită, zâmbea. Milescu, sufocat de atâtea frase, izbucni:

— Mii de bombe! Era să zic că nevasta este *palladiu*...

Annicuța își mușcă buzele, ca să nu râză.

— Ei, va să zică îl iei..

Ea făcu semn din cap că nu.

— Bine, dragă, ia s'o întoarcem și pe foia cealaltă. Ți-am adus până acuma 6 pețitori: unul era așa, altul altmintreli! ba ăsta n'are nimic; ba ăla e din părinți de rând. Iată unul care are tot.. Ce mi umbli cu fleacuri? Sunt eu tutorul dumitale, ori nu?... Te dau lui Mihai, și s'a isprăvit.

Anna se uita la el pe sub gene, lung și cu înțeleșuri. El se sculă:

— Altfel, lumea poate crede că am eu vre-un interes...

Annicuța veni lângă el, îi luă mâinile și își rezemă capul de pieptul lui puternic:

— Vrei să mă gonești?...

El bufnea pe nări:

Vreau să te gonesc... Vacs!

Atunci de ce vrei să mă mărit cu ori-ce preț?
Nu zic da, dar.., nici nu. Să mai vedem.

Asta-i frumos! M'aș mărita, fiind-că-mi place; dar nu-mi place, fiind-că nu mă mărit... Ce pocinog de judecata este asta? Ai sa-l vâri din nou în păcate. Imi pare rau de sufletul lui...

Eu nu sunt doctor de suflete, zise Annicuța, eșind.

XII

Marele Duce Nicolae, generalisimul armatelor rusești, hotărâse să meargă drept la Constantinopole. In planurile sale, cari nu se mai potriveau cu ale celorlalți generali ruși din trecut, de la Suvaroff până la Diebici, Zabalkanski și Paskievici, intra ideea ciudată de a trage din masivul armatei o coloană lungă și ușoară, care, ca un cuiu, să fie bătută în corpul turcesc, până la inimă.

Ce să se mai întârzieze la Dunăre, când apărătorul ei turc, serdar-ekremul Abdul Kerim era om de înțeles! Ce să se mai oprească la clasicul quadrilater Rusciuc-Silistra-Varna-Șumla, când mijloacele de comunicațiune moderne îi dau aripi să sboare către țintă!

E adevărat că, la Dunăre, Vidinul nu intra în socoteala de mai sus, și că la Vidin comanda un om ca Osman-pașa; mai e adevărat că, întru cât privește înlesnirea mijloacelor de comunicație, vagoanele rusești nu intrau pe șinele drumurilor noastre de fier. Dar în fața Vidinului stau Români; în locul vagoanelor erau pahonții.

Generalul Gurko aştepta cu nerăbdare trecerea coloanei sale, care, compusă în cea mai mare parte din cavalerie (43 escadroane călărime, 10 batalioane de infanterie şi 38 de tunuri), bătea pământul pe malul stâng.

Ruşii trecuseră Dunărea, cu corpul al 14-lea de armată, între Galaţi şi Brăila, fără mare greutate. Cinci zile mai târziu, la 15 Iunie, o a doua trecere forţată are loc, la vale de Zimnicea, spre Şiştov, şi îndată încep pregătirile pentru aruncarea unui pod statornic, pe care să se strecoare grosul armatei de operaţiune în Bulgaria.

Pentru aceasta însă, plutele şi pontoanele trebuiau aduse pe Olt şi coborâte pe Dunăre până la Zimnicea.

Armata română se întindea acum pe tot lungul Dunării, din preajma Zimnicii până dincolo de Cetate, pe Olt şi Jiu. Marele cuartier-general era la Poiana, pe malul drept al Dănăţeiului, având în spate divizia a 3-a. Cuartierul-general al acestei divizii era la *Băileşti*, unde, între altele, se afla şi regimentul al 8-lea de linie.

Aci prin urmare trăia Milescu.

Regimentul al 10-lea de dorobanţi era la Moţăţei, mai la deal de Băileşti.

Aci trăia Comăneşteanu. Întru a înlesni coborârea lemnăriei ruseşti din gura Oltului până la Zimnicea, trei zile tună artileria română, trei zile de-a rândul se încrucişară, deasupra bătrânului fluviu, ucigătoarele ghiulele, deşteptând ecoul altor

țîmpuri. De la Ișlaz, de la Corabia, de la Bechet, de la Calafat, gemeau tunurile, hueau văile: ardea Șiștovul, ardea Răhova, ardea Vidinul; umblau monitoarele turcești, aiurite, căutând adăpost sub zidurile cetăților. Părea o mânia cerească, lăsată din văzduh pe malurile singurateice.

În vremea asta Rușii își înjghebau podul.

Dar, cu trecerea lor pe malul drept, flancul stîng al armatei române rămâne descoperit.

Trimis din marele cuartier-general român, Milescu ducea un ordin generalului de brigadă Manu George, comandantul diviziunii a 4-a, și o comunicație generalului rus Dragomiroff. El spera să se poată repezi de la Zimnicea la Stănești, unde E-lencuța și Anna stau singure, așteptând să meargă la Băilești.

Căldura începuse de-a binele. Milescu, mort de foame, căuta un birt. Își făcuse datoria către alții; se cuvenea să și-o facă și către sine. Fu îndrumat către o barată de scânduri, ridicată în pripă de unul din miile de indivizi ce se țineau după armate, corcitură fără patrie și fără meserie cunoscută, evrei, armeni, ruși; birtași, cămătari, ciocli.

Pe un arc de scânduri deasupra porții, sta scris cuvîntul *Restaurant*, în rusește și românește. Înăuntru cânta o muzică militară.

Cum intră. Milescu fu surprins de banchetul ce se ținea. O masă de vre-o 30 de persoane, era exclusiv ocupată de ofițerii ruși. Luxul rufăriei și al paharelor, îmbrăcămintea militarilor, tonul de no-

blețe poruncitoare al generalului din capul mesei, finețea unora dintre ofițeri, — toate dovedeau că lumea aceea eșea din vulgaritatea obicinuită a trupelor de rând.

Milescu se instalează la o măsuță, alături. Proprietarul birtului, care de astă-dată era un grecoteiu de pe la Brăila, să grăbi să-i spună că rușii de la masă erau ofițerii unui regiment din gardă.

De la generalul care pontifica în fruntea mesei, uscat și nervos, până la capelmaistrul german, cu barba blondă, care bătea văzduhul cu un bastonaș, și de la acesta până la ultimul soldat ce sufla într'un trombon imens, — întreaga Rusie era reprezentată. Tipuri candido de finlandezi blonzi, alături de chipuri brune din miază-zi; ovalul caucazian, lângă pomeții mongoli, ochii lungi și codați din Mingrelia, lângă ochii de ciur ai cazacilor.

Șampania curgea gărlă. La fie care cinci minute, generalul închina în sănătatea cuiva. Toți ofițerii trebuiau să se scoale în picioare, deși la unii nu le venea tocmai la îndemână. Fanfara repeta aceleași note stridente ce însoțesc toasturile, urmate de „ura“ și mai stridente. Era, în fond, o beție. Ochii împăenjiniți, mișcări zăpăcite de mână, răsuri idioate, pahare sparte.

La un moment dat, generalul sări în sus, ridică paharul și zise cu voce puternică:

Au vaillant prince de Roumanie et à son armée!...

Milescu se sculă în picioare,

Approchez, capitaine, approchez...

El se apropie, se înclină, pe când un soldat ce servea, îi da o cupă de șampanie. Generalul goli paharul dintr'o sorșitură; după aceea îl trânti la pământ, spărgându-l. Apoi se așază la loc, fără a se mai uita la Milescu, scoțând din fundul gâtului un fel de scârșnitură de mulțumire: „Ahh!“

Milescu nu se pricepea de trebuie să spargă și el paharul sau nu; cum însă ceilalți ofițeri nu-l spărgeau, făcu și el tot asemenea; se înclină din nou și veni la loc.

Greul cu restaurantul se uita la el, dându-și niște aere de protector, par'că ar fi zis: „vezi ce onoare îți fac“.

Când toți fură înlămniți de șampanie, se sculară.

Era un adevărat merit, pentru o ființă înzestrată numai cu două picioare, sa stea pe ele drept, după ce înghițise mânia aceea de spirturi. Generalul, proptit între cei doi coloneli comandanți de batalioane, se ținea copăcel, înaintând cu mișcări de paralitic. Ceilalți veneau după el cum da Dumnezeu.

Pe când însă toți plecau, un tânăr blond, cu un chip delicat de fată mare, nu se mișca. Părea așa de pătruns de halul lui de beție, în cât nici nu încerca să se clatine.

O șuerătură zăpăcită îi eși din gâtleej, către chelner, pe când mâna dreaptă se răsucea în vânt, cu intenții de a chema. Însă nu-l vedea nimeni. Greul și chelnerii se uitau la muzicanți, cum se pregăteau de plecare. Milescu, care privea la ofițer cu

compătimire, făcu semn unui băiat să se ducă la el. Acesta se duse:

— Ce poftiți, mă rog ?

Rusul ridică din sprâncene, își lăsă capul pe o parte și izbuti să zică:

— Pșit!

Chelnerul nu înțelegea:

— Cum, mă rog ?

— *Vous... hè!... pșit!*

Omul se uita la el, zâmbind. Rusul de asemenea se uita la om.

— Pșit!...

Chelnerul se duse să-și cheme stăpânul, de oarece așa fel de băutură nu cunoștea:

— Poftiți, mă rog, că nu știu ce *lichior* cere.

Greco veni, țăntoș:

— *Ze vous prie, Excellence...*

Rusul își ridică cu greu ochii către el:

— Pșit!...

— *Tout de suit.*

Apoi se întoarse către chelner:

— Nu înțelegi ca vrea *mis-masu*?...

Dar Rusul dete din cap la vorba *miş-maş*:

— *He!... pșit!... du Bellini*, reuși să zică.

— *Tout de suite.*

Grecol, supărat, se întoarse către chelner.

— Nu fi prostu, frațiore, si li aduți un *piperment*, ca pentru gutlez la dimnealui este tot una.

Chelnerul aduse pipermentul și-l turnă în păhăruț. Rusul dete din cap, că nu. Atunci li aduseră

alte băuturi. La fiecare, el tot da din cap. În sfârșit, văzând că nimeni nu-i înemerește gustul, ridică teaca săbiei și curăță paharele de pe masă, aruncându-le cât colo. Într'o sforțare supremă, strigă către grec:

— *Bellini!*

Grecul, incurcat de tot, veni la Milescu:

— Ma rogu, domnu locotenent, nu prițep țe vrei blestematu aista... Ma țere mereu *belligni, belligni...*

Milescu urmărise toată scena:

— Oare n'o fi vrând *pelin*?

Grecul rămase pe gânduri:

— Adu, frate, și *pelin* la dimnealui!..

Îi aduseră *pelin*, i-l turnară cu sfială în pahar, așteptând toți să-l vadă aruncându-l. Însă nu-l aruncă. Bău un pahar cu mulțumire, pocnind din limbă; apoi luă clondirul de pe masă, se opinti de vre-o două ori și se sculă.

Un asemenea om mai putea sta în picioare!

Milescu îl văzu că se îndreaptă spre masa lui.

Fără a rosti un cuvânt, fără cel puțin a-l privi, rusul veni lângă el, căzu pe un scaun și întinse mâna să toarne *pelin* lui Milescu. Cum însă îl vărsa pe delături, Milescu voi să-i ajute. Încăpățânat, rusul nu primi.

Era tânăr de tot, blond, fin ca o femeie, cu niște sprâncene de o frumusețe clasică. Nimic în el nu se potrivea cu halul în care se găsea acum. Miopul îl privea cu bunătațe. Nu știa cum să facă să-l ridice din exploatarea grecului și din degradarea

morală în care căzuse. Mai stătu cu el câte-va minute și voi să se scoale. Rusul însă îl apucă de mânecă :

— *Hé!... pșit!...*

Milescu trebui să șeadă la loc.

După fie-care pahar ce golea, rusul rostea aceleași cuvinte, cu accent muscălesc :

— *Dieu vous bénisse...*

Gluma incepea să fie displăcută. Milescu băuse deja mai mult decât îi trebuia și simțea că locul se învârtește cu el. Avea încă toată luciditatea conștiinței, dar nu-și mai guverna destul mișcările.

O idee curioasă îi trecu prin minte : că el primise șampanie de la Ruși și nu le oferise nimic în schimb. Ceru o sticlă. Ofițerul dete din cap că nu primește. Un zâmbet gentil străbătu, ca din alte vremuri, prin păcla beției lui de acum. Milescu, în loc să înțeleagă că asta răspundea bunelor sale intenții de a scoate pe rus din starea aceea, se încapățână și porunci să le dea șampanie. Cu o parte a personalității sale morale pricepea câtă lipsă de logică era în fapta lui, și par'că se mira el singur de o asemenea întorsătură a lucrurilor ; și cu toate astea nu putea face alt-fel.

Rusul o dete din nou prin șampanie, cu *dieu vous bénisse* după fie-care înghițitură. Și iar piperment, și iar *bellini*, și iar șampanie,— până ce Milescu căzu sub masă.

.

Când deschise el ochii, incepea să se 'ntunece..

Prin fereastra spartă, veneau sunete de farfurii. El nu pricepea nimic. I se păru deocamdată că e la București. Dar geamurile acelea soioase nu se potriveau cu ale lui. Iși aduse aminte că e pornit la războiu ; era la Băilești. Ba nu, fiind-că plecase de la Băilești.

Atunci unde era ?

Iși aruncă ochii prin odae : o mizerie nespasă. Lumina unui felinar cădea pe un perete coșcovit, de care atârna o icoană de lemn. Deodată îi răsări în mînte un *dieu vous bénisse*, iar de acolo rusul, șampania și tot restul.

Ce nebunie !

Pe unul din geamurile nesparte, niște pete de praf se îmbinau ast-fel, încât alcătuiau un cap de trubadur, cu o pană mare la pălărie, cîntînd. Ce bine vedea ! Ii veni și lui să cînte. Iși auzea notele din *Castelul* lui : „un castel pe malul mării, preajma codrilor o ține“.

Dar Elencuța îl aștepta.

Sări din pat și rămase cu coatele pe genunchi, gîndindu-se.

Elencuța îl aștepta, da. Pe fie-care zi îi scria, adăogînd câte o pagină la un mic jurnal, pe care i-l trimisese în două rînduri prin Paraipan, împreună cu tot felul de obiecte de îmbrăcăminte și de hrană. Nu era mare lucru în scrisorile ei : aceiași și iar aceiași afecțiune fără margini, ce-i umplea tot sufletul, spusă fără șiretenie, cu aceleași cuvinte ; dar asta era lucru mare,

Necajit, Milescu se întinse din nou pe pat ; era cu neputința să se mai duca la Stănești. Ii venea să-și dea cu pumnii în cap. O nespusa dragoste pentru Elenuța lui, i-se revarsă în suflet ; i-se urcau lacrămile în ochi, fără sa le poata stăpâni.

Se întoarse spre perete și plânse copilarește.

Intr'un târziu, iar se sculă. Vru s'aprindă lumânarea : chibrituri, nicăeri :

— Măaa ! da, bou mai sunt !..

După accesul de sentimentalism, urma accesul de desgust și de furie. Chemă de vre-o două ori : „chelner, chelner“. Nu-i răspunse nimeni. Voi sa caute ușa, dar trebuia mai întâiu să-și găsească ochelarii. Exasperat, se duse la fereastră și mai sparse un geam, strigând „chelner“.

In sfârșit, dete dumnezeu și-l auziră.

Când se văzu unde era, i se păru că visează : o magazie de grâu, împărțită în odai prin niște scânduri de lepșe ce n'ajungeau pâna sus ; cu niște ferestre mizerabile, lipite în zid ca într'o casă de hârtie. Înăuntru două paturi groaznice. La vederea paturilor își aminti de rus. Ce se făcuse ?

O adiere de aducere aminte, și nimic mai mult. Voi să se uite la ceasornic. Lângă patul lui era un scaun de lemn fără rezămătoare ; pe scaun o carte de vizită : „Nicolas Boulgakow Galitzine“. Milescu ramase cu cartea de vizită în mână : Galitzine ! Nu știa pentru ce, dar par'ca s'ar fi așteptat să-l cheme așa, pe tânărul acela cu chip de femeie. Iar numele lui de botez era Nicolae, ca și numele lui Milescu. .

Cine știe

XIII

Intr'o căruță de rechiziție, prinsă ca de pe gârlă, Milescu se întorcea de la cartierul-general de la Poiana la Bailești. Calul lui căzuse și rămăsese pe drum.

Pe când intra în curte, da într'amurg. Ferestrele erau iluminate ca de serbătoare.

Casa lui Milescu din Băilești, închiriată de Pa raipan, era printre cele mai chipeșe: patru odăi, geamuri la ferestre, scânduri pe jos, tinichea pe acoperiș, nici nu se putea ceva mai fain.

Poziția lui Milescu, ca a tuturilor voluntarilor și rezerviștilor cu dare de mână, era printre camarazii săi dintre cele mai curioase. Unii îl luau în serios, alții râdeau de stângăciile lui militarești, alții îl luau peste picior de-a binele, eșind de la el cu tabachera plină de tutun sau cerându-i împrumut tot felul de lucruri, fara sa se gândeasca a i-le da înapoi; dar la toți le era simpatic, cu ușoara nuanța de ironie ce se ascunde în soldatul de me serie pentru soldatul de ocazie. Ziceau „haidem la Milescu“ par'că ar fi zis „haidem la club ori haidem a cafenea“.

Căud intră Milescu în casă, cale două odăi mai mărișoare erau ocupate de jucători de cărți. Niște planșe de ale statului major, tăiate în două și rezemate pe căpriori, serveau de mese de joc.

Intr'una din odăi se juca *prefa* în trei : doi coloneli și un maior stau tăcuți, păuă ce sfârșeau cărțile din mână, iar la urmă isbucneau în răs sau injurături, după cum intrau platcă sau nu. Alți câți-va vorbeau, tolăniți pe un pat de câmp, ori călare pe scaune, rezemați de ferestre, — cu tunicile descheiate, cu batistele pe după gât, blestemând căldura, cerând lui „deșcă“ vin cu borviz

În cealaltă odaie era masă de *poker*, joc nou, pe care nu-l cunoșteau toți. Un maior de linie, un căpitan de intenvență, un doctor-militar și un al patrulea, un civil, român din Basarabia venit după provianturi, stău cu câte cinci cărți în mână, desfăcându-le numai pe la colțuri, cu mare taină. Împrejurul lor, grămădiți ciotcă, priveau alții.

— Zugrăvescule, ești *bleandă*.

Zugrăvescu era doctorul, un pipernicit de om numai cât un baston, cu o bărbuță rară, cu un glas pițigăeat, care mai vorbea și bâlbâit:

— Ble-bleandă ăi fi dumneata. Eu sunt *ble-bleand*.

— Fii ce-i fi, numai pune *miza*, zise căpitanul de intenvență.

— Am pu-u-u-s doi franci.

Pe vorba *pus* fluieră bietul doctor un minut întreg, fără s'o scoată la capăt,

Ci dă-i drumul o dată, nene, și nu ne mai in-nebuni. Dumneata mergi, domnule Maior ?

— Da.

Doctorul se făcu roșiu. Ii venea să răspundă cu o vorbă mai înțepătoare, dar se temea să nu se încurce diu nou. Cu toate astea tot bâlbâi ce-va :

— Da, gro-o-o-zav mai ești dumneata, domnule mimizilic.

Cei-l-alți zâmbiră, iar căpitaful de intendentă dete din cap.

Cine deschide ?

— Deschid eu cu o carboanță, zise maiorul, aruncând un ban rusesc de argint.

— *Se poate să-mi dați și mie două ruble ?* întrebă civilul, cu graiul lui din Basarabia.

Cei trei se uitară la el pe furis.

— Ne tragi *ca-a-a*, încercă să zică doctorul.

— *Cacialma!* strigă intendentul. Să nu te'ncurci pe vorba asta, Zugrăvescule, că șeade rău.

— Ia o să ți le dăm, că n'avem ce face. Cartea trebuie plătită. Ce aveți ?

— Eu n'am decât un *full*.

Doctorul sări în sus de mânie :

— Auzi c'un *be-berlan* de așa să pierd eu, domnule !

Lasă-l dracului de *beberlan* și zi-i *breelan*, nene doctore, îl consolă maiorul.

Doctorul, furios, se întoarse să vadă cine-i sta în spinare. Dete cu ochii de un tânăr sub-locotenent :

— Nu se poate, ju-u-u-nele meu amic, să mă slăbești cu dragostea ? . . .

Sub-locotenentul se dete la o parte. Odată cu el se deteră la o parte mai toți privtorii, de teamă să nu primească aceleași observații ca sub locotenentul. Maiorul, care câștiga, se întorse catre capitanul de la spatele lui, un chip șters, blajin, simpatie :

Măracinene, nu te depărta, că de când ai venit tu, îmi merge bine.

Căpitanul se apropie din nou, zâmbind.

— Ia mai vi-i-i-no și lângă mine, ne-nene Mărăc'nene, să mă scapi de hu-hu-hu...

Hursuzlâc ! strigă intendentul.

Pe când ei se foiau între dâșii, se auzi deodată un ropot de cai venind din departare. Sgomotul se apropia din ce în ce, până ce trecu pe lângă casa lor, ca o vijelie.

Toți se sculară în picioare. Colonelii din camera de alături veniră în camera de la drum :

Ce este, frate ? ce s'a 'ntâmplat ?

— Nebunul de Frâncu !...

Da, ce s'a 'ntâmplat ?

Nu s'a 'ntâmplat nimic, d-le colonel ; da ia așa, ca să nu fie drumul fără călători.

Ce trupe erau ?

— Escadronul din regimentul al 5-lea de calărași.

— Par'că de-abia a venit alaltăieri de la Rast...

— Da. Cu toate astea, uite așa îi frecă în toate nopțile.

Colonelul înălță din umeri și se duse la loc. În să jocul nu mai urmă liniștit ca mai 'nainte. P'

care comandant era preocupat de ideea de a face și el tot așa, deoarece ordinele erau de a ține trupele într'o alarmă continuă, pentru a le deprinde cu viața primejdiilor viitoare.

De la trecerea Dunării cu atâta înlesnire, generalul Nepokoiçiski, șeful marelui stat major rusesc, numai visa de cât Constantinopoli.

Armata română, rămasă pe malul stâng, nu mai era băgată în seamă: ea își împlinise rolul, cu bombardările cetăților turcești, când cu formarea podului de la Zinnicea și cu distrugerea câmpului de la Rahova. Rușii se socoteau destul de puternici, ca să meargă înainte singuri; de aceea, când guvernul român, preocupat de soarta țării și a oștirii, întrebase pe guvernul rus despre gândurile sale viitoare, primise de la prințul Gorciacoff, prin d-l de Nelidoff, răspunsul semeț că armata împărătească se simte în stare de a birui ea singură pe dușman; că dacă oastea română vrea să treacă și ea Dunărea, s'o facă pe propria sa răspundere și cu condițiune de a se supune comandantului rus, pierzându-și ast-fel unitatea de comandă și ființa sa morală a-parte.

Față cu un asemenea răspuns, țara și Domnitorul trecură printr'un moment de mare grijă: cedrum să apuce ?

— Ce-ai mai aflat, Milescule ?

— Ce să mai aflu, domnule Colonel . . . Am auzit că Vodă vine în curând la marele cuartier-general

— Va să zică trecem Dunărea pe socoteala noastră.

— Da, de ce să n'o trecem? răspuse Milescu, uitându-se în jos.

— Fiind-că n'ai cu ce. Unde-ți sunt bărcile? unde sunt pontoanele?... Imi plac domnișorii ăștia de rezerviști: pentru dumnealor toate sunt ușoare, zise, zâmbind, unul din coloneli.

Milescu, jenat, era să tacă. Dar par'că îl mușcă de inimă trebuința de a spune verde adevărul: - -

— Se poate, domnule colonel. Răsboiul însă nu se face numai cu pontoane și bărci, ci și cu suflet și credință în viitor.

— Zău!? Auzi dumneata, frate!... Ce ușor îi veni amicului să facă patriotism pe spinarea altora, instalat ca un Bimbașa Sava!... Da du-te, domnule, de stai în noroiu până la genunchi, să te ploaie de dimineața până seara, să măuânci pastramă ca talpa cismeii, și atunci să-mi faci pe grozavul. Auzi dumneata.

Milescu plecase capul de tot. Negreșit era vinovat că închiriasse o casă pe socoteala lui. El credea că poate tovarășii să-i ierte greșeala, prin faptul că o locuiau mai mult ei de cât el. Dar se vede că așa sunt făcuți oamenii: să profite de bunurile altuia și totuși să-l invinuească că le are.

Celalt colonel, mai fin, căută să dea o altă întorsătură convorbirii:

— Uite, dragă Milescule, unde stă greutatea: toată chereșteaua din țară a fost trasă de Ruși la

Braila și la Zimnicea. Pontonierii noștri nu sunt pregătiți pentru o lucrare așa de întinsă și de costisitoare. Dacă trebuie să trecem Dunărea, s'o trecem, — numai să ne găsim întâiu lemnăria.

— Padurile sunt pline de lemne.

La munte.

La munte și la șes.

— Dar le păzesc padurarii, zise primul Colonel.

— Negreșit, răspunse Milescu. Să le ceară guvernul, și toată lumea le va da.

— Le dai dumneata !..

— Să 'nțelege că le dau. Dau pădure, dau moșie, vând tot ce am, și pe mine mă vând, numai să nu rămânem de răs... Mii de bombe! că doar n'am să trăesc cât e lumea !

Milescu se întoarse către un căpitan care se apropiase de el:

— Așa este?

Căpitanul era tocmai șeful lui de companie, care tot-odată comanda și batalionul: Valter-Mărăcineanu. Ochii lui străluciu de viață. Dacă ar fi îndrăznit, l-ar fi luat de gât să-l sărute.

Fire refrântă înăuntru, timidă, melancolică, căreia soarta îi lasase partea grea a luptelor cu nevoia, — Mărăcineanu părea că trage din îndoita sa origină germano-română o ușoară înclinare către idealism, unită cu o evidentă trebuință de acțiune, — două calități atât de greu de gasit împreună. Eșit din părinți simpli, el era unul din acele rare fapături ce fac onoare mulțimii anonime ce se nume-

te *popor*, se malța peste el și devin fala unui neam întreg. Nobil în cel mai întreg înțeles al cuvântului, cu grija duioasă de bătrâna lui mama, blând cu soldații cazniți, hotărât, serios, n'avea nimic din avântul cavaleresc al eroilor legendari, dar poate tocmai de aceea era mai simpatic, mai înțeles de timpurile noastre și mai aproape de noi.

O astfel de natura modestă, era firesc să se simtă atrasă către entuziasmul eruptiv al unui om ca Milescu. Patrunderea minții sale îl facuse să înțeleaga toate calitățile sufletești ce se ascundeau sub sgomotul și nehotărârea celui alt, și să-l iubească.

Milescu eși, să se schimbe de haine. În sălița, îl ajunse de pe urma Mărăcineanu :

Milescule, Milescule.

Ce este ?

Celalt îl lua repede de mână și-l strânse cu putere :

Ia asculta..

Ce i, draga Maracine ?

Bravo !..

Pentru ce ?

— Bravo !..

Și urmă a-l scutura de mână, fără să mai poată adaoga ceva.

Milescu intra vesel în odaia lui ; uitase reaua impresie ce i-o lasase vorbele colonelului cu privire la cast.

Când aprinse chibritul, dete cu ochii de Coma

neșteanu, care adormise întins pe patul lui. Milescu se uită la el un moment. Nu-l mai văzuse de la plecare.

Un sentiment curios de milă se deșteptă în sufletul lui, pentru voinicul ce dormea alături, tânăr, sănătos, născut pentru fericire și cu toate acestea nefiind fericit. Par'că somnul lui Comăneșteanu mișca pe Milescu mai mult decât tot restul. Se apropie de el binișor, îl privi de aproape și rămase pe gânduri : omul adormit par'că nu mai seamănă cu cel deștept. O cortină căzuse de unde-va pe acțiunea vieții, și corpul acela devenise anonim.

Încă puțin și totul ar fi încetat. Ce imensă zădărnicié !...

Făcând încă un pas, se împiedecă de o cergă ce căzuse pe jos !

— Vacs ! zise el, în mijlocul filosofiei.

Comăneșteanu se deșteptă. Milescu veni lângă el și-l atinse cu mâna pe umăr :

— Ce mai faci, Mihai ? De când aici ?

— De astăzi. Târziu e ?

— Cam vre-o zece.

— O să trebuiască să plec.

— Stai, că nici nu te-am văzut bine. Ce mai faci ?

— Ce să fac, dragă... Aceeși și iar aceeași. Dar tu ?

— Eu, cum mă știi : mă înuec în totdeauna la mal. Avusesem norocul să mă trimită de la cuartierul-general cu niște ordine la Zimnicea, sperând

să mă pot repezi până la Stănești, și când colo nimic.

— De ce? întrebă Comăneșteanu cu grabă.

— Ce să-ți mai spui!.. O prostie de care mi-e rușine numai cât mă gândesc... Nu mă sili să ți-o istorisesc pe de lung. În două cuvinte: am băut șampanie cu un rus.

— Ce rus?

Milescu înălță din umeri:

— Da par'că eu știu... Un Galitzine.

Comăneșteanu se uită la el mirat, până ce-l umflă râsul.

— Ciudată făptură omenească mai ești, Nicule.

— De, dragă... Schimbă-mă tu dacă poți, și-mi faci un mare serviciu. Așa gogomanie!.. Și biata nevastă mă așteaptă.

Apoi se uită la Comăneșteanu lung și dete din cap.

— Cu toate astea pentru tine tot am ce-va.

Și zicând ast-fel, începu a răsfoi niște caete de pe masă, ce stau încurcate cu numere din *Figaro* cu *Școala soldatului*, cu un roman de *Ouida*, — până ce găsi o scrisoare-volum de al Elencuței.

— Vino în coace. Cunoști slova asta...

Mihai se uită la scriitură.

— Nu o cunosc.

— Cum: nu? Dar scrisoarea către Paraipan!..

— Acea era a domnișoarei Anna.

— Și asta tot a ei este.... Citește.

În jurnalul Elencuței erau intercalate două rân-

duri : „O sărutare și de la mine, Nicule dragă. Ce mai *faceți* ?“.

— Înțelegi ce vrea să zică acest „ce mai faceți“ la plural și subliniat...

Comăneșteanu se uita la el cu un aer întrebător.

— Cum !.. Nu 'nțelegi ?...

— Ba înțeleg... Adică îmi place să înțeleg ceea-ce poate nu stă acolo.

— Ce anume ? întrebă Milescu.

Comăneșteanu se făcu roșu și nu voi să răspundă.

— Spune tu întâiu, zise el.

Milescu începu a râde :

— Bravo, Mihai : ești prins bine de nas. Am să scriu numai decât Elencuței...

— Ba te rog să te-astâmperi.

Milescu râdea, pocnind din palme :

— Don Juan cu furca'n brâu !.. Brava Anicuța !.. Să te'nveți minte dumneata, să nu mai mănânci câte o porție de ,inimă femească la fie-care masă... Acum să-ți explic : acest „ce mai faceți“, ar însemna, dragă Doamne : ce mai fac eu, Milescu ; dar însemnează în fond ce mai faci tu, Comăneștene...

— Crezi ? .

— Sigur. Trebuie să fii lulea ca tine, ca să nu pricepi.

Apoi începu să strige :

— Iliuță ! Iliuță !

Soldatul veni în fuga :

— Porunciți, don' Locotenent.

— Ibitfoi cozoroc!... de ce nu nu vii mai repede?
Unde sunt pantofii?

Aici trebuie să fie, don' Locotenent. Să'ntreb pe lelea Uța...

Lelea Uța era gazda. Soldatul pare a se înfrupta din toate bunurile pământești ale stăpânei de casă, iar în schimb el îi lăsa onoarea de a munci pentru el.

Uite, moncher, zise Milescu, cu o cismă în mână, redevenit filosof: de sus și până jos același vacs: *c'est à vous dégoûter des hommes... et des femmes*. Par'că viața n'ar avea alt scop mai înalt.

Comăneșteanu îl asculta în tăcere. Era iar fara tact. Dar așa îl croise firea. Castitatea lui sufletească îl facea nedrept.

Soldatul intra cu pantofii:

Îi luase lelea Uța să-i bată.

— Arză-te focul de erou! Mă, Iliuța al Uței, d'apoi gazda trebuie să îngrijească de pantofi?...

Ba nu, don' Locotenent.

— Atunci?

Eu am *bușonat* calul lui don' Locotenent Comăneșteanu.

Milescu bufni de răs.

— Ce-ai făcut?!

Soldatul, care auzise vorba de pe la alți vistavoi de cavalerie, se rușina:

— Am șters calul lui don' Locotenent Comăneșteanu... că era asudat de curgea apa după el.

Comăneșteanu părea plictisit de explicația soldatului:

— Trebuie să fie ostenit... Am fost până aproape de Craiova, ca să-ți es înainte, zise el lui Milescu. Credeam că vii cu trenul.

Milescu rămăsese în mijlocul odăii, ca un puiu fript, cu pantalonii de călărie strânși de gleznă, cu mâinile în buzunar, numai în papuci.

— Va să zică, Mihai, nu-i glumă!.. Ești prins bine.

Cumnatul, obicinuit cu șotile și ironia Annicuței, nu se putea deprinde cu ideea că un alt om s'o iubească serios.

— Atunci ce-i de făcut? zise tot el, gândindu-se. Să le scriu să vie...

— Ba nu. Adică de l... cum vrei, răspunse Comăneșteanu. Eu nu mi-aș aduce familia aici.

— Ai dreptate. Cu toate astea, Elencuța ține să vie... Mai cu seamă dacă trecem în Bulgaria.

Comăneșteanu începu să fie deja gelos, ca toți bărbații în viața cărora femeile joacă un rol. Milescu nu pricepea o ast-fel de tiranie. Zisese „ai dreptate“, fiind-că înțelegea și el că un lagăr nu e un salon. Dar alt-fel...

— Știi, Nicule, că mă hotărâsem de vre-o două ori să plec, zise Comăneșteanu deodată.

— Unde?

— Mă hotărâsem să fug... să ajung până la Stănești... să văd pe Anna și să mă 'ntorc... Maiorul m'ar fi lăsat, însă pe răspunderea mea...

— Ce, ești copil!...

— Zău, așa.

— Ești copil de tot... Eu te credeam maistru, și văd că nu ești decât un cârpaciu...

După aceia se gândi serios :

— Sau poate tocmai asta e secretul...

Comăneșteanu nu pricepea ce voia să zică. Milescu însă intra, cu puterea lui de intuiție, în explicația unei cauze: secretul oamenilor cu noroc, pe lângă femei, era tocmai sinceritatea cu care iubeau pe fie-care în parte și una după alta : un foc de pae, într-o fânărie, ce trece din căpiță în căpiță.

Lui Milescu îi veni să răză la imagina asta.

— De ce răzi? îl întreba Comăneșteanu.

— De nimic... Cu toate astea, cât ești tu de profesor în ale dragostei, tot o să-ți dau o lecție : de ce vrei să te duci la Stănești, către Anna, și nu o lași să vie ea către tine?... Fata e singură. Elenuța e de aceeași părere cu mine : voim amândoi să-ți-o dam. Prin urmare un asediu în regula : are să capituleze.

— Crezi?... Deși ceea-ce spui tu, cam miroase a teorie, totuși ai poate dreptate și în fapt, și aș vrea să te ascult, dacă aș putea. Dar nu știi cât doresc să o văd!... Nu mai dorm, nu mai am liniște...

Calmami dio! zise Milescu, venind spre el și apucându-l de mână.

Nu era chip de vorbit serios cu dânsul.

Bine, omule, tu n'ai iubit nici odată?

Ba da : am iubit pe Elenuța și am luat-o.

Dar înainte? dar pe urmă?

Milescu înalța din ochi : *

Nimic !

Comăneşteanu se uita la el. Evident, un asemenea subiect de vorba turbura pe Milescu : el fusese adesea luat în răs de prietenî şi-şi ascunsese totdeauna stângăcia sub glume sgomotoase. Acum, când trebuia sa vorbeasca liniştit, se simţea jenat.

Dar sinceritatea şi curăţenia lui sufleteasca păru-ra a înrâuri pe Comăneşteanu mai mult decât toate teoriile.

Adio, Nicule. Vino să te sarut, ca cine ştie când ne mai vedem.

— Pleci noaptea ?

Trebue să plec.

Se îmbrăţişara amândoi şi se despărţiră.

Comăneşteanu se pierdu în linia fumurie a drumului.

XIV

Se ridicau zorii zilei de 21 Iulie. Pe seninul străveziu al cerului se resfirau raze de opal, pierzându-se departe, în slava albăstrie a văzduhului, ca niște spițe nesfârșite, și mângâind câmpiile Olteniei cu lumina voioasă a dimineții. Pe valea Dănățeu-lui se mișca un furnicar de gloate omenești, lini; lungi de călarime, pedestrime, tunuri, ambulante; provianturi, în mijlocul muzicior militare, al sune-telor de corniști, al ordinelor și comandei. Stralu-ceau în tonuri calde alămurile de la instrumente: scăpara lumini reci oțelul de la tunuri; fâlfâiau în vânt drapelele; plutea peste tot un suflu de viața tânără, purtând înainte vulturii de aur ai stindar-delor, coborâtori ai aquilelor din alte timpuri, semn al bărbăției.

Cu trei sute de ani în urma, Basarabii Drăculești dusesera pe aceleași locuri pâlcurile de poterași, de sulițari, de roșiori, în urma flăcăurilor. Întru apăra-rea pământului strămoșesc.

Iar cu 1770 ani înainte, luminatul și marele Im-părat dusesese mai la deal pe *hastatul velit*, către pa-

durile Sarmizegethusei, și acolo închiegase, din sange dac și roman, ființa unui nou popor.

Și se ducea poporul cel nou, se duceau regimentele, cu voioasa hotărâre a sufletului desfăcut de alte gânduri, se duceau sa se bată.

Că venisă ordin de la Domnitor să treacă Dunărea.

Se legăna ciocârlia în aerul limpede al dimineții pe deasupra lanurilor de porumb. Umblau mocan, din regimentul al 10-lea de dorobanți pe un drum iar soldații din al 8-lea de linie pe altul, liberi la minte și la inima, ca omul pornit pe hotărâte sa nu dea înapoi. Se sfârșise nesiguranța de până aci

Înainte era vorba cea de vraja, care-i facea să umble cu capul sus ; înainte spre Jiu, la Corabia !

Intreaga divizie a 3-a se întinsese în marș spre podul Jiului de la Gânciova. Cântau soldții cu voce buna, inviorați de priveliștea sanătoasă a porumbului. Ofițerii mergeau înaintea frontului sau în capul liniei, sprinteni la picior, cu ochii vii. Nedormirea de până acum, gândurile «de acasă», facuse loc bucuriei de lucruri noua. Cu cât mergeau, cu atât se simțiau mai ușurați.

Comănăștenu, în mijlocul batalionului, în fruntea companiei, se ducea oblu pe drumul prăfuit, gândindu-se la atâtea și atâtea lucruri ce rasăreau din aducere-aminte fara legatura aparenta între ele. Când la Sarba, când la Comanești, când în vazduh sau ni caeri, gândurile țineau hangul drumului, a carui priveliște, vesela sau tristă, deștepta în sufletul lui ace

aş fond de melancolie. Cu tote astea, el însu-şi gasea mângâere în mers. Par'ca facultatea de a răi, atât de complicata în deobşte, se uşura prin itmul îndelungat al marşului. Prins în mijlocul regimentului, el simţea ca maşina încâlcită a vieţii ui nu mai era de cât o roticică simplă a unei ma-ine mai mari. Annicuţa zâmbea într'un unghiu depărtat al conştiinţei, ca un pastel, iar departe de ot, ca un portret şters, se ivea chipul Nataliei. — O blajină nepăsare de sine şi de restul lumii îi um-olea golul sufletesc.

Iar pe drumul celălalt, Milescu, în fruntea companiei, umbla harnic, fără trudă sufletească. Staura lui puternică părea că se înălţase cu o şchioa-ă. Traia o viaţă intensă, se bucura de bucuria soldaţilor, cânta cu ei marşul ostaşului, plin de un entiment nou de neţărmurită mulţumire *de a fi*. ăeruse unui sergent din flanc să-i dea matasea de a un porumb, şi la pipaitul ei moale avusese impresia că atinge obrazul fraget al unui copil. Ii venise să zâmbească, gândindu-se la sine cât era de puternic şi de sănătos. Işi mişca braţele din plin simţindu-le par'că voinice, facute într'adins ca să sburătuiască ţeste de duşmani. Imaginea unei lupte cu Turcii fu atât de viue, încât, în umbletul lui, e dete cu umărul înainte, par'că să doboare pe cineva. — Soldaţii cântau, cu nota caracteristica a veseliei lor duioase. Ce erau în fond oamenii ăştia ? Daci sau Romani ? Sau şi una şi alta ? Sau poate alta corcitură latino-illirica ? ... Nu se putea ! El şi-

nea la Daci par'că chiar mai mult de cât la Romani. Chipul leului de la Sarmizegethusa, care-și apăra pădurile împotriva năvălitorilor, îi era drag. O nepusă induioșare pentru Decebal se revărsă în stihuri:

O tu, ce din cetini auzi-le cântul,
 Stăpâne, stăpâne cu brațul de fer,
 O Decebal, scoală, răstoarnă-ți mormântul,
 Și umple tot golul din munți până la cer.

Tocmai atunci băgă de seamă că un soldat din compania dinainte nu călca de loc a erou, umblând bleg, trăgându-și picioarele după el ca niște butuce. Îi păru rău și strigă la el:

— Măi leat, mă !.. Mă tu, ăla din flancul stâng !..
 Uite ce vacs e !..

Sergentul-major din compania lui sări la soldat :

— Mă, budușcă, n'auzi ? !

Soldatul n'auzea. Atunci sergentul-major îi dete un ghiont în spate.

— N'auzi mă, blegule !... Ce umbli ca un nerod !..

Soldatul era să dea în nas. Își întoarse capul spre sergent, ca unul ce, se vede, erea deprins cu asemenea cinste, și încercă să se ție drept.

Milescu se uită la el cu milă. Îi părea rău că stărnise vorba și fusese cauza ghiontului bietului soldat. Sărmanul de el ! Era necăjit de tot, trudit, nemângăiat de nimeni; n'auzea de cât ocări; nu tră-

ia de cât pentru pedepse. Și doar nu avea altă vină de cât că era prost.

Dar înduioșarea lui Milescu fu de scurtă durată. În vremuri grele, omul caută tot binele. În flancul drept umblau vre-o patru soldați ca la paradă: așa da!

Milescu se întoarse să-și vadă compania lui: oamenii se simțiau. Drepti, sănătoși, mergeau cântând cu voce bună.

— Mare popor! gândi Milescu în sine, mare și răbdător popor!... Că dacă fie care om în parte e mai bun ori mai rău după vremuri și nevoi, toți la oalta redobândesc calitatea supremă a popoarelor de viitor: naivitatea melancolică. Toate temperamentele individuale se contopesc în acest temperament colectiv, singurul care, în ceasurile grele ale vieții, scoate la liman.

Și ast-fel, prinse el mai departe ale închina gândurile sale în versuri:

Sună coarnele pe dealuri, sună buciul prin văi,
De la coasă, de la târlă, tot românul se adună:
Duce vântul până'n peșteri chiotele de flăcăi:
Codrul tremură din ramuri, cornul sună și iar sună.

XV

În ziua de 12 August, regimentul al 10-lea și al 12-lea de dorobanți, regimentul al 8-lea de linie o baterie din regimentul al 3-lea de artilerie și un escadron din regimentul al 2-lea de roșiori, treceau Dunărea, care cum putea, pe plute, pe pontoane prin bărci, ajutați de șalupele cu vapor *Bucur* și *Rândunica*.

Întreaga diviziune a 4-a era deja peste Dunare pe malul drept al Vidinului.

Lucrurile în Bulgaria se schimbaseră de tot. Ruși fuseseră bătuți în două rânduri, înaintea Plevnei, la 8 Iulie, sub generalul Schilder-Schuldner, și la 18 Iulie, sub generalul Krüdener. Ei ceruseră ajutoru armatei Române de la Nicopole, dar generalul Manu avea ordin să nu se miște.

Această armată disprețuită cu puțin timp înainte devenea deodată limanul de mântuire al oștilor împărătești. Făcuseră oamenii socoteală și găsiseră 23000 de Turci; iar când se număraseră pe dânzii, nu erau decât 170000. Pentru o armată păvălitoare, erau cam puținji.

Atunci, în locul D-lui de Nelidoff, luă condeiul marele Duce Nicolae, generalisimul armatelor rusești, și scrise Domnitorului acea faimoasă depeșe, pe care mai pe urmă generozitatea poporului, spre cinstea neamului omenesc, a îngropat-o în uitare. În acea depeșe se zice între altele : „treci Dunărea unde vei voi ; ne s ro esc Turcii“.

Și Domnitorul Românilor hotără să treacă Dunărea, fără altă condițiune, decât aceea de a păstra armatei sale ființa ei de sine-stătătoare.

La 15 August porni în persoană la cartierul imperial de la Gorni-Studen, unde se afla Țarul Alexandru al II-lea. Împăratul oferî Domnitorului comandamentul trupelor unite româno-ruse, ce aveau să opereze înaintea Plevnei, sub numele de *Armata de Vest*.

În ziua de 20 August, podul de la Siliștioara între Corabia și Măgura, era terminat ; diviziunea de rezervă putea trece.

În zilele următoare, armata română înaintă de pe valea Iskerului pe valea Vidului, spre Plevna.

În seara de 25 August, diviziunea a 4-a era la Verbița, în fața Griviței, iar divizia a 3-a la Kalișovat, în spatele celei-l-alte ; divizia de rezervă rămânea la Brislan. Domnitorul își luase cartierul general la Poradim.

Îndată după așezarea trupelor în bivuacuri, se zvonise printre ofițeri ca chiar în ziua aceea de 25 August, un mare consiliu de războiu se ținuse la Radenița, între Domnitorul Românilor, marele

Duce Nicolae și șefii statelor-majoare, și că în acel consiliu, Vodă fusese contra atacului imediat al Plevnei, de oarece armata aliată ruso-româna n'a vea decât 65000 de oameni, față cu un numar egal de trupe ale lui Osman-Pașa, întărite în Plevna ; ca Domnitorul propusese sporirea oștirilor aliate și înconjurarea pozițiilor turcești ; că, în fața stăruințelor Marelui Duce, care punea înainte considerațiuni politice. Vodă primise ideea asaltului cu părere de rău și fără a răspunde de succes.

Se mai vorbea printre ofițeri că de multă vreme nu fusese văzut Domnitorul atât de pătruns de marea chemare și marea răspundere ce avea în fața lui Dumnezeu și a Țării. Cu capul sus, cu ochii privind departe, Vodă eșise din consiliul de la Radenița ca un drept-gânditor, pe care semenii sai nu l-au înțeles ; eșise din consiliul de la Radenița, ca un părinte hotărât să-și jertfească fiii, numai ca sa nu se zică despre ei că nu se știu jertfi.

— Vezi, Comăneștene, zicea Maiorul Șonțu prietenului său: dacă n'ar apăsa pe noi trecutul a 150 de ani de moliciune fanariotă ; dacă am putea sa legăm firul de azi cu cel de la 1600 ; daca am fi știut să murim unde-va. acum, mai de curând, Domnul nostru ar fi putut să impună vederile sale, sau cel puțin să nu primească răspunderea unei jertfe zadarnice. Dar așa... Rușii pe drept cuvânt ne pot bănuî că nu vrem să mergem în foc.

O să mergem, zise Comăneșteanu.

— Trebuie să mergem !... De alt-fel o jertfă nu e nici-odată zadarnică.

Tocmai atunci îi se aduse un ordin al generalului Cernat, prin care se porunceă diviziei a 4-a să înainteze de la Verbița la Grivița, spre a lua poziții pentru artilerie ; divizia a 3-a trebuia să-și pastreze locurile ce ocupă, până la nouă ordine. O bombardare de trei zile avea să urmeze împotriva înțăririlor de la Plevna, înainte de atac.

Inimile începeau să bată : se apropia vremea hotărârilor bărbătești.

Diviziunea a 4-a trebuia să și strângă bivuacurile și să se puna în marș spre Grivița.

Noaptea era întunecoasă. Șuera un vânt subțire din spre lagărul turcesc, aducând zgomotele surde ale mișcărilor diviziei a 4-a până la divizia a 3-a. Ofițerii din corturi trăgeau cu urechia. Somnul nu se prindea de mulți : țara rămasă în urmă, cu simpatii și interese omenești ; dușmanul implântat înainte, cu chemările gloriei sau cu vecinicia morții...

A doua zi, în zori, cele 48 de tunuri românești, puse în baterii, împreună cu 120 de tunuri rusești, începură a hui.

Apoi, la 27 August, odata cu divizia a 3-a română se apropiase de linia bombardării un nou corp rusesc, așa că acum, din oștile aliate, trăgeau 250 de tunuri, iar din cele turcești răspundeau 100, în total 350,—un iad de fum, de foc, de schijă aprinsă, de huet și de cutremur.—Infanteria era a-

șezată dincolo de dealul Bucovei, la adăpost de ghiulele Turcilor, gata în ori-ce moment a intra în foc, dacă inamicul ar fi încercat să facă vre-o eșire. Stau oamenii în preajma piramidelor de puști, pe povârnișul văilor, care fumând, care vorbind, întorși cu fața spre Dunăre, de unde veniseră. Câteodată ochii se înălțau în văzduh, după bombe turcești, ce băteau până la Verbița sau se spărgeau în aer, vâjiind și trosnind.

— Primește-o, Ghiță, că țe-e surată.

Ghiță se uita în sus ca un pui de curca la uliu :

— De, boală, că nu te prinzi tu de mine.

Se zăreau de pe deal călărașii brigădei Roznovanu cum se întindeau spre satul Bivolari, către Vid. Ghiulele turcești începură să curgă către dânșii. Soldații de infanterie se vedeau din adăposturi, mai cu seamă cei ce săpau la întărituri, și rămâneau cu sufletul la gură, ridicând mâna instinctiv, par'ca să apere pe călărași :

— Aoleu, mamă, ține-mă !...

Comăneșteanu, în mijlocul lor, tăcut, urmărea cu ochianul mișcarea călărașilor. Inima îi bătea așa de tare, încât își auzea sângele în vine. Vorbele oamenilor ajungeau până la el, ca de pe lumea cea-l-altă. I se pareă că brigada de pe platoul Bucovi nu știe ce face. Escadroanele se mișcau la deal și la vale, fără rost. Grupuri de călărași se duceau în sus, se întorceau în jos, totdeauna expuși focului Turcilor. Comăneșteanu ar fi vrut să împărtășească temerile lui cu un ofițer de alături,

dar pareă hipnotizat de priveliştea din faţă.— In cele din urmă regimentele părură că se aşează la adăposturi, în spatele diviziei a 3-a.

De sigur, oamenii îşi făceau mişcărilor lor fireşti, spre a ocupa locurile ce le erau date de comandă ; dar văzuţi astfel de departe, par'că stau într'adins să aştepte bombele.

Spre seară veni ştirea că o parte din trupele brigădei Cantili, luaseră cu asalt un redan turcesc din faţa Griviţei. Locotenent-colonel Sergiu Voinescu, în fruntea dorobanţilor de Iaşi şi Vaslui, dusese trupele de atac cu un avânt eroic. Curcănarii regimentului al 13-lea şi infanteriştii batalionului 1 din regimentul al 5-lea de linie, susţinuţi admirabil de o baterie din regimentul al 3-lea de artilerie, sub comanda locotenentului Haretel, se aruncaseră asupra Turcilor, la baionetă : îi grămădiseră valvârtej în redan şi-i aruncaseră spre reduta dinapoi.

La vestea asta, Milescu râdea ca un copil. Ar fi vrut să alerge spre colonelul Voinescu şi să-l sărute. Ii era vechiu prieten, ofiţerul învăţat şi destolnic, căutat în saloane pentru spiritul sau vioiu, respectat şi temut printre colegi, pentru caracterul său neşovăitor. Dar mai cu seamă îi era drag lui Milescu, pentru că el, Voinescu, român neaoş, flu de boer pământean, deschisese cel d'întâi focul infanteriei şi dusese pe soldaţi la biruinţă.—Tot vechia lui nebunie.

La 28 August, bombardarea urmă ca şi 'n zilele de mai 'nainte, fără alte întâmplări, decât aceea

ca Măria Sa atârnă pe pieptul colonelului Voinescu decorația *Steaua României*, lăudându-l în fața trupelor.

Atacul fixat pentru ziua de 29, fu amânat pe a doua zi, după cererea comandanților ruși.

Fură luate toate măsurile potrivite, pentru regularea atacului; ordinele de luptă fură scrise sub ochii Domnitorului; ceasoarnicele fură îndreptate.

Acum puteau să se și oprească ceasoarnicele, că în locul lor băteau inimile, băteau toate laolaltă, multe din ele ceasurile din urma; băteau inimile în piepturile a 35.000 de Româi, hranind par'ca o singură conștiință, aceea a datoriei de implinit. Nu se gândeau oamenii nici că-i privește Europa, nici că sunt Rușii alături, ci curat numai ca le-a rămas la bârlog nevasta și copiii, ca așa a poruncit Voda și că, *la o adică*, cine-i Român neaș nu da înapoi.

XVI

Noaptea de 29 spre 30 August 1877 cădea domol pe vietățile din jurul Plevnei, umedă, întunecoasă, ajutând par'că gândurile triste în roata lor. Incepuse a ploa.

În bivuacurile regimentului al 10-lea de dorobanți, soldații stau strânși împrejurul tăciunilor. Niște gropi săpate în râpa dealului, ca niște cuptoare, apărau cărbunii de picături. Oamenii frigeau câte o bucațică de brânză, ori prăjeau fălîi de pâine vorbind rar.

— Ca la cules de porumb, nea Toadere, zicea un recrutar de la Călienii unui tovarăș mai de vîrstă.

— Păi ! . . .

Toader fuma din lulea și tot trăgea din umerii mantaua ce scăpa după el.

— Oare ce-o mai fi și ziua de mâine, nea Toadere ?

la o zi ca toate zilele . . .

Soldatul mai tânăr nu îndrăznea să mai întrebze Dar îl muncea ceva :

— Nu de alta, da, am niște junci neplătiți, de

la alde socru-meu... și-mi este c'o rămânea muierea cu datoria în spinare.

— Păi dacă-s de la socru-tău ce-ți pasă?

— Vezi că e om al dracului.

Toader iar tăcu. Întinse mâna la un cărbune, îl săltă de vre-o două ori în palmă și-l aruncă în lulea, bătându-l cu unghia.

Peste dânșii veni un alt soldat, mai vorbăreț.

— Ploă, măi vere, ca la Sfântul Ilie. A făcut Dumnezeu pe voia Domnitorului nostru, că ci-că așa-i place să se bată.

— Ai auzit tu...

— Ba eu n'am auzit, da știi, mai spun oamenii.

— Păi vorbă-i!...

Soldatul cel tânăr iar o dete prin „ziua de mâine“:

— Ce-o mai fi, măi vere, și cu noi!... Că nu de alta, da, am niște boi neplătiți.

— Ci tacă-ți fleoanca, măi Gorciule, cu boii tăi!..

Gorciu tăcu. Cel de-l treilea soldat iar începu:

— Ați auzit, măi, oameni buni, porunca domnului maior? că ci-că să nu tragi până n'ai ajunge la redută.

— Păi așa și vine, zise Toader.

Se auzi un tropot de cal prin întuneric: era un ofițer de ordonanță, care se opri lângă cei trei soldați:

Unde-i domnul colonel Ipătescu, măi băeți?

Oamenii se uitară unul la altul:

— Nu putem ști... noi suntem din regimentul al 10-lea de dorobanți,

Ofițerul trecu înainte. După el venea un furgon cu munițiuni. Căii trăgeau la deal din toate puterile. Se auzea gârbaciul rotașului pocnind, iar glasul lui strigând la înaintaș :

Ține, mă, hăisa, că dăm de mal... Ptiu! băta-te crucea, că păcătos mai ești!

Căii nu mai puteau. Harabaua se oprise pe un povârniș. Căprarul și artileristul săriră de pe capră.

— la puneți mâna, măi soldați.

Cei trei oameni de la foc săriră în ajutorul furgonului. Toader își chibzui umărul în stinghie și apucă roata de spițe :

— Mânați, măi !

Călăreții opintiră căii, și furgonul o luă de loc.

Ploaea se întindea. Apa străbătea pe sub corturi, udând pe cei ce erau întinși pe pământul gol. Soldații se mai sculau să sape câte un șențuleț. Alții se strângeau în manta.

De dormit prea puțini dormeau. Gândul de a doua zi îi țineau deștepți. Unii erau tocmai de prin vârful Vrâncei, alții de pe Siret, alții iar de prin podgorii ori de la câmp, și mințile se imprăștiau pe departe, pline de imaginea vie a munților, a târlei, a holdelor. Scârțâiau pentru unii cotigele, încărcate cu doage ; suna pentru podgoreni mustuitorul în hărdău ; venea Siretul mare pentru Gorciu și Toader. — Din când în când bubuitul tunului întorcea drumul gândurilor spre viitor. Unii se vedeau cu scările în brațe alergând la asalt ; alții par'că zăreau înălțătorul de la pușcă și ochiau tot în ceal-

maua *imanilor* de pe parapet; Gorciu, cam păcătos, simția iataganul turcului că i-a intrat în coaste, și deodată se scula, eșea din cort și descărca pușca în vânt. Toader își ridică fruntea spre el :

— Ce faci, ma, zăpăciture?

— Am să dau în ei, nea Toader ...

Celalt se întorcea cu spatele la el și bombănea dezgustat :

Ștergeți pușca, mă, și culcă-te.

Comăneșteanu se aruncase, îmbrăcat, pe patul lui de câmp. Un crâmpeiu de lumânare ardea în sfeșnicul ce era înfipt într'o măsuță de campanie. Cu ochii țintiți în pânza cortului, el își recapitula ordinele ce avea de îndeplinit pe a doua zi : nimic extraordinar, decât poate vorba «Inainte ce avea să rostească oamenilor. Se mai gândea la chipul cum trebuia să se urce pe scări, la 3 ori 4 metri înălțime, după cum spuneau schițele statului-major rusesc; la șanțurile din prejurul redutei; la alunecuşul drumului. Dar nici una din aceste întâmplări viitoare nu avea puterea de ademenire a vorbei „Inainte“. Tot gândindu-se cum s'o rostească mai bine, spre a fi auzit de întreaga companie, începuse s'o și rostească, la început încet, apoi mai tare, până ce se ridică pe un cot și se puse să strige

Inainte ! Inainte, băeți ! . Pecând comanda astfel în pustiu, se auzea pe sine și i se părea curios, dar nu avea puterea să se oprească.—Intinzând brațul a comanda, lovi lumânarea, care căzu jos și se stinse. Se sculă s'o aprindă. Pe măsuța de alături sta

portofoliul lui, cu cifra numelui. I se păru ciudat să aibă cineva un nume. De ce un nume? Grăi în gând «Mihai Comăneşteanu», şi văzu că aceste două cuvinte nu mai erau sunete goale, ci coprindeau oare-cum înţelesul fiinţei lui fizice şi morale. Işi aduse aminte că portofoliul îl cumpăraseră de la Viena, şi atunci alte întâmplări îi răsăriră în memorie : lucruri băeţeşti, nimicuri. Şi ce era toată viaţa lui dacă nu un nimic? Legă de departe firul existenţei, de când începuse a învăţa, şi-l duse până acum : nimic. Fusese un adolescent gentil, un tânăr cum se cade ; iubise în dreapta şi în stânga ; chinuise pe alţii şi pe sine, fără să rămâie nici o urmă în economia lui sufletească. Un egoist desăvârşit. Şi cu toate astea, soarta îi fusese mamă bună : avea tot ce trebuie unui om, spre a însemna ceva. Şi nu însemna nimic.

Aceleaşi gânduri, ca la hotelul din Bucureşti, când cugeta la soldaţii ce se duceau poşte întregi pe jos, pe când el venea cu trenul sau cu trăsura. Cine se interesează de soldaţi? Ei nu au fărămături de astea de gânduri, nu au fineţea criticei de sine; dar au şi ei suflet, au doruri, au nevoi, pe care nu le spun, printr'o pornire de ruşine, de bărbătească stăpânire.

Şi cel puţin dacă ar fi fost încredinţat că-l iubeşte Anna!..

Ah, Anna!...

Se uită drept într'un colţ al gândurilor, ca s'o re-

găsească. Nu voise să-i dea portretul. Mai bine. Ar fi fost o dulcegărie mai mult.

Și cu toate astea !... Ce temeinic sprijin, într'o afecțiune cinstită, cu legături pe viața !..

O alunecătură a gândurilor în gol, îl facu sa tresară : era sa adoarmă. Se sculă, răsuci o țigare și ramase pe marginea patului, privind înainte.

Va se zică poate să adoarmă omul și în asemenea împrejurări ?

De sigur. Chiar așa și trebuie sa fie : să adoarmă.

Atunci se întinse din nou pe pat. Acum se lamureau lucrurile : trebuia sa adoarmă, ca a doua zi să fie calm, hotărât, să-și implineasca datoria, cea dintâiu, ce i se înfățișa, ca bărbat; cea dintâiu și cea mai innaltă, datoria de a merge înainte, de a muri dacă va fi nevoie.— Vorba *innainte* aduse din nou imaginea companiei pornind la atac. Se văzu iarăși n fruntea oamenilor, strigându-le „In-nainte !..“ Și iar prinse a o rosti, sculându-se din nou și comandând : „Inainte, inainte băeți !..“

Se făcuse roșiu și se turburase de tot. Se simți. Autocritica îl facu sa zâmbească o clipă. Se întinse pentru a treia oară pe pat, cu gândul de a dormi.

Dar era așa de aprins, că nu se lipea somnul de el.

Spune ceva vorba asta : *datorie și țară* ? ori nu spune nimic ? Cea dintâiu e mai logică de cât cea de a doua; dar cea de a doua spune mai mult de cât cea dintâiu. Că un om poate să fie mai fericit în țară străină decât în țara lui, lucrul e foarte

cu putință, dar vremelnicește. Căci, ce fel de om trebuie să fie acela, care să nu viseze la munții, la apele și la câmpiile în preajma cărora s'a născut și a crescut? cum trebuie să fie alcătuit sufletul aceluia ce nu se simt strâmtorați între necunoscuți, obrazuri alt-fel făcute, cu alt graiu, cu alte mișcări?

În Vrancea, la izvoarele Milcovului, curge apa limpede; râd codrii în apusul soarelui; mugesc buhaii în prund; cântă în amurg cavatul, adormind vietățile de pe corhane, sub sclipirea depărtată a stelelor..

Și e vorba să le aperi!

— He! Comăneștene!

Era glasul Maiorului Șonțu.

— Porunciți, domnule Maior.

— Nu dormi?

— Nu.

— Pot să intru?

— Pofțiți.

Deodată se ridică între ei o solemnitate curioasă. Maiorul intră, cu gluga în cap, ploat până la oase.

— Am mai dat o raită pe la oameni, zise el, gândindu-se. Nu prea dorm, bieții soldați...

Comăneșteanu rămăsese în picioare.

— Ia șezi, te rog. Ce mai faci?

— Mă gândeam la Spencer.

Maiorul nu înțelegea. Comăneșteanu urmă:

— Să fie dumnealui sănătos. Că dacă pentru un Spencer patriotismul este prejudecată, pentru întregul popor englez este o calitate, și în potriva

teoriei lui se ridică estetica tuturilor popoarelor. A fi cel mai complet om din vremea și țara ta, este a fi omul cel mai complet, de oare-ce un fond comun ne leagă și în acelaș timp ne deosebește pe toți...

Maiorul se dase cu scăunașul mai înapoi și se uita lung la Comăneșteanu. Acesta prinse de veste că celalt nu înțelegea nimic. În alte împrejurări ar fi râs.

— Mă ertați, domnule Maior : vă pare că vorbesc într'aiuri... Căutam să-mi explic unele lucruri.

Maiorul se gândea întru sine : „oare nu e frica?“. Apoi zise tare, înțelegând șirul ideilor :

— Ei bată-te, Comăneștene, te-ai molipsit de la Milescu.

Comăneșteanu dete din cap și tăcu.

Ia ascultă-mă, Mihai. Venisem să te rog ce-va..

Ori-ce, domnule Maior.

Maiorul se desfăcu la manta, se desfăcu la tunică și scoase portofoliul. Apoi, încet, gândindu-se, îi întinse un mic pachet, legat cu o panglicuță roșie, descolorată de vreme.

— Uite, te-aș ruga să dai asta surorii mele din Focșani, dacă s'ar întâmpla... cine știe...

Comăneșteanu rămase uimit, de-abia îndrăsnind să întindă mâna.

Bine... poate să.. cad eu...

Maiorul privea în pământ. Ridică domol fruntea lui senină și se uită lung la Comăneșteanu :

Îți urez să nu cazii... ar fi păcat... Ești tânăr

și totul te leagă de viață. Pe mine, la drept vorbind, ce mă costă să mor? Sunt singur. Am trăit destul...

Iși trecu mâna pe frunte, cu un ușor tremur în degete.

— Afară de asta, împrejurările sunt așa că, chiar dacă aș dori să trăesc, am foarte puține șanse. Și eu, și Lipan, și Valter,— toți comandantii de batalioane. Eu trebuie să merg înaintea trupei. Oamenii sunt oameni... Nu că mă tem de soldați, dar răspunderea e mare.

Tăcu din nou. Se uita înaintea ochilor, departe. Iși rezemă capul de scaun :

— Să-ți spun, frate Comăneștene: par'că nu știu cum, am presimțirea cea mai luminoasă a morții mele de mâine. Îți pare ciudat, nu-i așa? fiind-că e nenatural să presimți ceea ce nu dorești. Dar tocmai în asta și stă explicarea siguranței cu care îți vorbesc, în dorința ce am avut'o pururea de a muri pe câmpul de bătae. Acum, când sunt așa de aproape de ziua de mâine, poate că ființa mea pă mântescă mă mânjește cu pofta de a mai trăi. Inșă din fericire, am o ștreaje în mine: judecata. Trebuie să moară cine-va pentru țara asta !...

Se ridicase în picioare. Umbra ce i-o da lumânarea joasă se frângea pe unghiul cortului cu pământul și se întindea până la ușă.

Adio, Comăneștene. Să ne vedem sănătoși mâine.

Il sărută frățește și eși.

Pe Milescu l-ai văzut astăzi?

— Da, domnule Maior.

— Bine. Adio.

În urma lui, Comăneșteanu rămase ca de lemn. Se putea să fie sincer, un om, cu ast-fel de gânduri?... Și nici-o lacrămă, nici o părere de rău !... Ba, par'că, o temere ascunsă de a nu se îndoioșa, de a nu se moleși.

Se uita la pachetul ce i-l lăsase Maiorul, și rămase pe gânduri. Iși aduse aminte de Sașa. La drept, și el, ca și Maiorul, n'avea pe nimeni, decât surorile. Se mai uită la pachet : părea un lucru de de mult. Imaginea Sașei îl turbură de tot. Puse pachetul la gură și îl sărută ca pe o icoană. Un parfum depărtat îi adia prin amintire.

De la cine-o fi fost ?...

Strânse pachetul într'o hârtie, scrise numele doamnei căreia îi era merit și de desupt „din partea Maiorului Șonțu“; apoi îl puse în valiză și incuiă.

După aceea se culcă.

În regimentul al 8-lea de linie, cortul lui Milescu se pierdea în linia fumurie a celor-l-alte corturi. Nici un sgomot nu venea din partea aceea, nici un semn de viață. Numai ploaia cădea otova, întristând sufletele.

Milescu se culcase liniștit, după ce chinuse foalele bieteii sale armonice până s'o rupă. Ii venise în minte himnul lui Haydn, și își răsburuse pe ploaie, întinzând capul pe o parte și cântând, cu note duble, melodia poetului de la Rohrau.

Era o particularitate a naturii lui, darul acesta

de a infiripa în muzica toate pornirile triste. Prin ce filtru sufletesc străbăteau ele și ajungeau la robinet sub forma limpede a unor picături de cristal ?...

În seara aceea ploioasă, se gândise la Elena. Neînsemnata ei persoană se legase de notele lui Haydn poate prin adierea misterioasă a suavității.

Cât despre atacul de a doua zi, acela era pus la o parte, ca un lucru în sine, ce nu poate să ia altă formă și reprezentare. Atacul de a doua zi era războiul.

Iar pentru războiu, Milescu n'avea altă măsură decât a corpului său, înalt și voinic, pe care era hotărât să-l scoată înainte ca pe o rețuță mișcătoare.

De aceea se culcase și adormise în pace.

XVII

Nu se ridicasera încă zorii zilei de 30 August, când batalioanele diviziei a 3-a se puseră în marș, către valceaua ce se afla la aripa dreaptă a diviziei a 4-a.

Venea în frunte batalionul I al regimentului al 10-lea de dorobanți, care trebuia să formeze capul coloanei la dreapta; după el, la restimp de un ceas și jumătate, urma batalionul I din regimentul al 8-lea de linie; apoi iar batalionul II din regimentul al 10-lea de dorobanți, și așa mai departe

Ploaia încetase aproape de tot. Cele dintâi lumini ale zilei băteau în aburul alb ce se înălța de pe vai, acoperind muchia dealurilor. Oamenii tușeau în răcoarea dimineții. Mâinile simțeau metalul rece al puștilor și se zgârceau sub mâneca mantalei.

Umezeala pătrundea până la oase. Câte un buratec, rătăcit prin ceață, pârâia o ploaie. Norii, jos de tot, se mișcau în palii lungi, încălecându-se unii peste alții.

Drumul, desfundat, șerpuia pe valea Bucovei. Nu se vedea nici înainte, nici înapoi. Soldații alunecau, dar mergeau liniștiți.

Flancul drept al coloanei No. 1 era așezat în ordine de bătae. Oamenii așteptau.

Ce gânduri îi munceau în momentele acelea de lungă așteptare, nimeni n'ar fi putut spune. Ideea

măreață a *Țării* șerpuia prin suflete sub forma unor fiori, ce se aninau de nimicurile trecătoare ale ceasului de acum. Soseau ofițeri călări pe cai învăluiți în abur, aducând cele din urmă ordine; câte o secție de artilerie venea în goană, cu roatele sărind prin văgăuni; tunurile huiiau cu o năprasnică inverșunare, ca și cum, în adevăr, se apropia sfârșitul lumii.

Pe la 9 ceasuri, o mișcare neobicinuită trecu prin rânduri. Doi călărași veneau în trapul cel mare. În urma lor, răsunau comandele, lungi, repercutate, departe, pe văi: „dreeepți!“ Liniile se formau repede, trupurile, ostenite de așteptare și nesomn, se ridicau ca de paradă. O vorbă trecea, din gură în gură: „Vodă, Vodă“.

În adevăr, din fundul de ceață eși un grup de cavaleri, în lungi mantale de ploaie ce se întindeau până pe crupa cailor, cu pieptul deschis plin de aur,—iar în urma lor alți cavaleri, și în urma acestora alții. Ei se opreau la fie-care batalion, spuneau câte un cuvânt comandantului și treceau înainte.

Iată-i. Soldații recunoscără în cel d'întâiu cavaler pe Domnitorul lor.

Vodă!

Ce adânc răsuna acum vorba asta în toate gândurile! De când intrase în campanie, oștirea română simțise, de la cel mai ager ofițer pâna la cel mai de jos soldat, că în fruntea ei stă un *Duce*, un stăpânitor, născut spre a fi ascultat și spre a împlini fapte mari. Ca toți oamenii adânci și

prévăzatori, Domnitorul își câștigase renumele de norocos. Incetul cu incetul, de la răspunsul ce dase căpeteniei Rușilor, când voise să intre cu armata căzăcească în București, până la înfrângerea lor peste Dunăre și chemarea Românilor în ajutor,— tot ce voise și proorocise Domnitorul, se împlinise. Și era temeră să nu se îplinească și acum vorba Măriei Sale, cu asalturile Plevnei... Dar, fiind-că Domnul Țării vrea să arate ce-i pot oamenii, gata era fie-care să-și facă datoria.

Iată Vodă, ajuns înaintea Maiorului Șonțu.

Unul călare, rece, solemn, infipt pe murgul său ca în poveste, vorbind`cu glas`răsunător de argint; altul pe jos,`drept ca o făclie, uitându-se în ochii albaștri ai Domnitorului, cu respectul și iubirea ce le da libertatea lăuntrică a marilor hotărâri.

Vodă`duse două degete la `chipiu și întoarse calul.

Totul se urmă în liniște, aproape ca în vis

După Domnitor veneau doi ruși: Marele Duce Nicolae-fiul și Principele Alexandru Battenberg, cari erau de ordonanță; apoi comandantul diviziei, colonelul Angelescu G.; apoi ofițeri de stat-major, ruși și români; în fine garda`personală a `comandantului Armatei de Vest.

Domnitorul se ducea să primească pe Impărat la Te-Deum, ce avea să se slujească înaintea liniei a doua a trupelor pentru Sfântul Alexandru.

Și oamenii așteptau. Era și bine că așteptau.

Cu incetul, prima impresie de aiurare ce o a-

vuseră, văzându-se desfășurați în tiraliori, cu soldați printre dâșii ce duceau tot felul de năsdrăvăanii scări, fascine, saci, această primă impresie, a omului înaintea primejdiei, se împrăștiase. Acuma se uitase pe creasta dealului, fără nici-o sfială.

Linia întreagă a atacului se complecta cu noi trupe. Pe la o vreme se auziră salve de puști în spre partea Rușilor. Ce era? unde? Nu se putea ști.

Veni și vremea merindei. Un furgon cu căldări acoperite le aduse câte puțină zeamă caldă.

La vederea acestor mucenici, ce din zori de zi stau pe picioare, nedormiți, ploați, așteptând ceasul de a păși către moarte, și hrăniți în așa fel. Milescu și Comăneșteanu, și toți cei ce aveau inimă, se simțiră strâmbați în gândurile lor despre glorie.

Dar lucrul trecu repede.

Deodată, tunurile tăcură. O ciudată mișcare în toată lumea; se deprinseseră cu bubuitul lor, cum te-ai deprinde cu un ceasornic de perete.

Va să zică era 1. Mai aveau doua ore.

O nouă impușcătură pe partea Rușilor. De astădetă soldații intoarseră ochii într'acolo. Ce mai era? Iar nu se putea ști.

O ușoară enervare începea să coprindă trupa de atâta lungă așteptare.

Un răsunset de comandă veni de departe. Șefii de batalioane nu pricepeau ce putea fi. „Dreepți!“ se auzea spre stânga coloanei. Oamenii își luau deja locul. Valter Mărăcineanu alerga înaintea

frontului : „Dreepți !“. Șoșu comandă și el *dreepți*, fără să știe pentru ce.

— Ce este, frate ? nu sunt încă 3...

În sfârșit putură afla că Turcii făcuseră o eșire spre pozițiunile rusești ale generalului Skobelef și ca generalul Krylof atacase într'aiuri reduta de la Radișevo și fusese respins.

Atunci, în acești oameni, osteniți de așteptare, noțiunea războiului deveni deodată concretă : Turcii ! La toți le părea rău că nu atacaseră mai de vreme. Dar, ca și cum sufletele lor ar fi avut nevoie de mișcare, de acțiune și reacțiune, în urma părerii de rău, veni spiritul de disciplină și-i făcu să aibă răbdare.

Ploaia începuse din nou. Burnița din negură, ca dintr'un burete, o pacoste de apă borbonată, ce se lipea de haine, de puși, de obrazuri, cu o adevărată încăpățănare. Soldații acopereau patrontașele cu mâneca de la manta, ca să nu le ude cartușele.

— Mă !... că nu vrea Dumnezeu să mai închidă zăgazurile !

Un bubuit de tun din bateriile române păru a da semnalul unei năprasnice bombardări. Gălgăia focul de pe toate movilele din prejur ; huiiau văile ; se amesteca fumul cu norii. Nu se mai vedea nici în cer, nici în pământ.

Comandanții se uitau la ceasornic. Era 2 și jumătate.

Din fundul liniilor se văzu Colonelul Ipătescu venind călare. Se apropiă până în capul coloanei și zise în fuga ;

— Mă duc să schimb calul.

Apoi porni înapoi și dispăru.

Maiorul Șonțu scoase din nou ceasornicul și se uită din nou la el lung, ca și cum ar fi numărat secunde. După aceea îl șterse de ploaie, îl puse binișor în buzunar și se întoarse cu fața către front. Făcu câți-va pași înapoi și se opri. Căută cu ochii pe șefii de companii și le făcu un semn din cap. Puse mâna pe garda săbiei. Rămase un moment ast-fel, uitându-se la oameni.

— Marș!...

Soldații porniră după el, la deal.

Erau ceasurile 3.

Suișul, cam alunecos, se urmă în bună regulă. Oamenii mergeau întins la deal, fără șovăire, aproape bucuroși că se sfârșise truda așteptării pe loc. Unii se încurcau cu scările de tufișuri, alții ocoleau câte o groapă; toți tăceau. Când se apropiară de creasta dealului, se repeziră cu toții înainte fără ordin, ca și cum un sentiment comun i-ar fi îndemnat să se arunce asupra apărărilor turcești.

Amândouă batalioanele din flancul drept ajunseră aproape în acelaș timp pe muchie, Soldații lui Șonțu vedeau cu bucurie cum se iveau de după movilele din stânga infanteriștii lui Valter; Comăneșteanu zări de departe statura lui Milescu ce despica ceața, cu sabia în mână, întors spre compania lui, îndemânându-o din graiu și din mișcări.

Când ajunse pe deal, gata să se asvârle pe întăririle inamicului, o dureroasă surprindere aștepta

pe soldații români : între ei și tabia *Abdul-Kerim*, pe care trebuia s'o ia, se întindea o nouă vale adâncă și alunecoasă, iar dincolo, un nou deal, pe care se ridica masivul redutei, cu tranșee în-nainte și cu șanțuri. Pentru batalionul lui Valter, surprinderea fu indoit de trista, caci, în loc de o singură redută, cum era notat pe hărțile rusești, Românii se găsiră în fața a două redute, ascunse una după alta.

Fu un moment de groaznică nehotărâre Tunurile se opriseră, ca să nu lovească în propriii lor, soldați. De la Turci, nici un semn.

Maiorul Șonțu ridică sabia, cât putea el de sus, și strigă : „Inainte !“.

Colonelul Ipatescu, eșit din clipa de nehotărâre, comandă și el : „Inainte, flăcai !“.

Batalioanele se aruncară pe coborâșul alunecos. Avântul lor se mărea, ajutat de repeziciunea văii. Ajunseră în fund, se repeziră la deal, încălziți de tot. Mușchii se destinsesera, voința se încordase. Comăneșteanu simți prin urechi o văjiitură ca de nebunie. Alerga în suiș, după Șonțu, întorcând capul spre trupa. Oamenii dau năvală, sprijinindu-se de-o tufă, de baioneta puștii.

Atunci, din trașee și din parapetele turcești, porni o grindină de gloanțe. Salve de infanterie trăgeau în carne vie. Deodată se umplu dealul de trupuri răsturnate „Inainte, baeți!“ striga Șonțu, iar după el Comăneșteanu, ca eșit din minți, răcnea cât îi lua gura : „Inainte, companie înainte!“

Intraseră în retranșamentul din fața redutei, go-

nind pe Turci. Un caporal de lângă Comăneşteanu întorsese puşca cu patul spre duşman şi urla ca un nebun: „Inainte, don'Locotenent!”

Dar năprasnicele Peapod, şi Winchester din redută secerau rândurile năvălitorilor. Sculaţi în picioare pe parapete, Turcii vărsau valuri de foc şi de plumb peste dorobanţi.

Deodată Maiorul Şonţu cade. Comăneşteanu, care nu-şi lua ochii de la el, sări spre dânsul:

— Domnule Maior!

— Inainte, Comăneştene!... Nu lăsa oamenii!

— Mă rog, domnule Maior!...

El căzuse pe spate, galben ca ceara. Gura i se umpluse de sânge. Cuvintele îi gâlgâiau în gât fără sunete:

— Inainte! du-te! Du...

Pe partea cea-l-altă, Valter mâna spre duşman în fruntea batalionului, către drumul acoperit ce lega reduta cu tabăra turcească de la Bucov. „După mine, copii!” strigă el; şi oamenii mergeau spre şanţuri, sărind peste găuri, peste trupurile tovarăşilor.

Valter cade, stabătut de gloanţe.

Atunci Milescu ridică braţul sus: „Inainte! Nu vă lăsaţi, băeţi!”

Milescu se rostogoleşte în şanţ.

Alte glasuri în locul lui: „Inainte!”, dar şi acestea se sting pentru totdeauna. Colonelul Ipătescu are calul omorât sub el. Locotenenţii-coloneli Măldărescu şi Poenaru bagă în foc şi cele-l-alte două

batalioane ale coloanei No. 1. În zadar cad unii după alții.

Maiorul Lipan, tovarășul lui Șonțu, e rănit; sunt scoși din luptă mulțime de soldați, omorâți ori răniți.

Coloana diviziei a 4-a, nu fusese mai norocită. Ea își începuse asaltul pe partea opusă și întâlnise reduta Grivița No. 2. Așa că nu știa nimic de ce se petrecea cu divizia a 3-a, pe care în zadar o aștepta.

Și aci, acelaș eroism supra-omenesc. Locotenentul-colonel Voinescu, Maiorul Candiano-Popescu, căpitanul Groza, luptă cu inverșunare. Vânători, doboranți, infanteriști de linie aleargă în pas gimnastic spre întărituri Cad, se scoală; iar cad, iar se ridică; trec peste cadavre, strigând *ura*; merg înainte, până ce ajung la zidul drept al redutei, de care voinicia lor se sfărâmă ca de o stâncă. Și atunci, cad ca să nu se mai scoale.

Atacul era respins.

Trupele se adunară pe după o ridicătura de teren.

Comăneșteanu, înlemnit, se oprise pe loc, cu pumnul stâng ridicat în vânt. Ce era de făcut?

— Păzea, don' Locotenent! strigă un sergent, aruncându-se la pământ.

O bombă se sparse deasupra lor...

XVIII

Când se deșteptă Comăneșteanu, două figuri necunoscute stau plecate către dânsul, cu ochii țintă pe ochii lui: una cu părul alb, cu mustățile rase, gravă și gânditoare; alta, tânără, cu privireă puternică ce păruse a străbate prin pleoapele lui și a-l face să se deștepte. Cine erau acești oameni?

Comăneșteanu închise ochii din nou. Simția că e deplin conștient, dar vedea cu limpeziciune cele două figuri: de sigur, o halucinațiune. Deschise iar ochii și iar întâlni figurile plecate spre el. Atunci voi să întindă mâna ca să le dea la o pa te. O durere străpungătoare îi țintui brațul în loc.

— Se deșteaptă, zise cel mai bătrân.

— Se deșteaptă, adăogă cel-l-alt.

— Te doare, căpitane?

— Grozav mă doare, răspuse Comăneșteanu.

— Foarte bine, întări cel d'întâiu, eșind. Te las doctore.

La revedere, domnule General

Ce fel: foarte bine? își zise Comăneșteanu în gând. Dar, în lumina ușii, păru a recunoaște chipul simpatic al doctorului Davila. Va să zică era în ambulanță.

Atunci încercă să-și adune ideile: cum în ambulauță? pentru ce? Se uită în tavan: un cort. Ridică binișor capul și privi împrejur: alte paturi, cu alți bolnavi. Se gândi să cheme pe domnul care se uitase așa de lung la el:

— Mă rog...

— Nmai decât...

Prin ușa cortului, deschisă, intra o lumină de toamnă, palidă, incropită.

Domnul pe care-l chemase, veni lângă el, cu un scaun, și prinse a-l privi din nou, cu ochii lui inteligenți:

— Ei, cum merge?

— Rău. Unde sunt eu?

Doctorul răspunse zâmbind:

— Ești între prieteni, între oameni cari te iubesc și te admiră.

— „Oameni cari te admiră!...“ Pentru ce? părea a zice privirea rănitului. Doctorul se uita la el lung.

— Nu-ți aduci aminte?

Comăneșteann se gândea. Doctorul insistă:

— Ia vezi. Știi că sunten în războiu...

— Da.

— Știi că ai luat parte la asaltul Griviței...

Bolnavul căuta cu mintea.

— Cum să nu știi?... Nu ești dumneata Locotenentul Comăneșteanu?

Deodată răsări în mintea rănitului, la numele lui, portofoliul de pe masă cu inițialele, și după aceea șirul cu evenimente: noaptea de așteptare, scena

cu pachetul Maiorului Șonțu, atacul, lupta... Ah ! în fine!... Iși aducea aminte!.. I se ridică după memorie ca un vâl de ceață.

Medicul păru a pricepe:

— Nu-i așa că-ți aduci aminte?

Comănășteanu dete trist din cap.

— Nu ești mulțumit ?

Celalt iar mișcă din cap.

— Nu ești mulțumit că ați luat Grivița ? Că v'ați bătut cu toții ca eroii ? Că ai scăpat numai cu o rană... ușoară ?

Ochii bolnavului se umpluseră de lacrimi. Doctorul se plecă spre el :

— Ce ai ?

El nu răspundea. Vru să facă o mișcare cu brațul, dar un strigăt de durere îl pironi pe loc.

— Nu te mișca și nu te neliniști. Ce vrei ?

— O batistă.

Doctorul îi dete batista :

— Ia-o cu mâna stângă.

O luă cu mâna stângă și-și șterse ochii.

— In ce hal sunt!.. zise el.

— Nici într'un hal. Ești rănit. zise Doctorul cu convingere, dar te vei vindeca, și vei fi ca mai 'nainte.

— Unde sunt rănit ?

— La umărul drept... Nu-i nimic. Ceea ce era mai serios a trecut. Iți aduci aminte de tot ? Ia gândește-te.

Comănășteanu facu semn că da.

— Asta e important. Dacă n'avem comoțiune cerebrală, totul merge bine. Ar trebui să iai ceva.

Doctorul se duce să-i pregătească o supă.

El rămase singur.

Ce gol! ce jale și ce pustiu!... Răsboiu. Moarte Viață. De ce? Unde erau cei-l-alți? Iși simți o vână în umărul drept, și-i veni în minte că poate se desfăcuse bandajul și curgea sângele. Vru să cheme pe doctor. Dar par'că îi fu silă. Mizerabila de viață!... Inchise ochii. Unde erau cei-l-alți?

Un gemăt surd de alături îl făcu să privească din nou în jurul lui. Doctorul veni la rănitul care se văita:

— Ce este, căpitane?

Mor, doctore.

Da, nu fii copil...

— Nu mă lăsa să mor, că-i păcat de viața mea...

— Nu mori, pe răspunderea mea.

Vocea rănitului se muia: par'că vorba hotărâtă a medicului îi făcu bine. Comăneșteanu se uită pe furiș la el: un chip lung, uscat, cadaveric, cu o legătură la cap ca o cialma. Era urât până a fi dezgustător.

Ce mister mai lega și pe cadavrul acesta sângerat, de viață?

Fă-mă bine, domnule doctor, și te-oiu pomeni!.. Mă, afurisiții de Turci!.. Nu s'ar putea să-mi dai o zeamă mai acrișoară, dragă doctore?

— Pentru astăzi nu, răspunse doctorul, zâmbind.

— Aoleu!... gema rănitul. Aoleu, doctore.. Tocmai bine mi se împlinește termenul de pensie...

Aoleu!... Cine-mi culege mie via?... Par'că aş fuma o țigare, și par'că nu...

Apoi, sculat pe un cot, găfâia, căsca și gemea.

Era respingător de urâciune.

Comănășteanu închise ochii, ca să nu'l mai vadă.

Ce formă de erou mai era și ăsta! Un cal de rasă simte mai mult. Intrase în foc ca un inconscient, gândindu-se la pensie și la culesul viei. Se bătuse și probabil se bătuse bine. Dar câtă deosebire!... nici o pregătire sufletească, nici o înălțare de entusiasm: pensie și prețul vinului, — asta era țara pentru el. Ah, Milescole! Milescole și Șonțule! și voi, toți idealistii, morți cu icoana luminoasă a Patriei în suflet, cât de sus erați!..

Dar oare, să fi murit?...

Se gândi un moment să cheme pe doctor ca să-l întrebe. Inșă îi fu silă, par'că ori-ce act de voință, ori-ce act, l-ar fi ostenit. Numai gândurile curgeau. Unde erau cei-l-alți? Unde era Milescu, și muzica lui?... Il văzu la piano, ca în seara când răsese Anna de poezia lui. O! Anna!... Ce curios! O uitase. Iar acum, când își aduse aminte de dânsa, îi era silă, ca de tot. Muzica lui Milescu: *Preajma codrilor*. Ce farmec de vorbă! Vorbele și imaginile, asta ne hrănește sufletul. Restul, — căpitanul de alături.

S mți un aer cald ce-i cădea pe obraz, ca respirația cui-va. Deschise ochii: era doctorul. Il privi aiurit.

— Nu vrei să iai ceva?

El răspunse în silă:

— Ba da, daca trebuie. Suntem legați...

Doctorul se uită la el;

— Mă cunoști ?

— Da.

De ce suntem legați ?

— De viață, zise Comăneșteanu, zâmbind.

Doctorul se însenină :

— Bravo. Negreșit că suntem legați de viață.

Un om tânăr, ca dumneata...

Comăneșteanu avu pornirea de a-l întreba de soarta celorlalți; dar un ciudat sentiment de jenă îl opri. Se uită la doctor lung. Acesta băgă de seamă :

Dorești ceva ?

Nu... Aș vrea să știu .. despre ceilalți.

Ce anume ?

Câți au căzut și cine.

— Imi pare rău că nu-ți pot împlini dorința : nu știu.

Apoi, dându-i supa, îl întreabă în treacăt :

— Aveai pe cine-va de aproape ?

— De aproape nu. Despre doctorul Damian se știe ce-va ?

Cred că e la Mecica, la ambulanțele de evacuare. Fii liniștit, că totul merge bine. Am să caut să mă informez de lista căzuților, și, cum vei fi ceva mai bine, te trimetem spre țară... Ești mulțumit ?

Da.

Așezat într'un furgon de ambulanță, pe un pat ca un leagăn, Comăneșteanu se apropie de Turnu-

Măgurele. Venea de vre-o trei zile pe drum. Se făcu ceva mai bine, sub îngrijirile lui cumnatu-său Matei, care-l însoția. În același forgon erau și alți răniți.

Acum știa tot. Știa că murise Șonțu, și Valter și Milescu, și alții, cunoscuți și necunoscuți. O lume întreagă perise cu ei.

Iar el se întorcea spre țară.

Sufletul lui plutea între vis și realitate, nelhotărât, zdrobit de imensa putere a *totului*. Pe cine să judeci? Pe nimeni. Totul se lega, se încurca și se rostogolea mai departe.

Caii trăgeau din putere; soldații se legănau pe șea, într'o parte și într'alta; toamna desfășura vremea senină pe malurile Oltului.

Și ce farmec avea din nou, chiar în mijlocul zdrobirii lui sufletești, numele râului! O adiere caldă trecea prin aer. Ah, Oltule, Oltețule!...

Doamne, sărmanul Milescu!

Era cu puțință ca Milescu să nu mai fi fost!? Milescu, omul în toată fericita strălucire a perfecțiunii sufletești, făcut de natură ca să precumpănească miile de mizerii egoiste, ce, ca și el, se ziceau *oameni* ?...

În ce să mai crezi?

De la barierea orașului, lumea eșia înaintea răniților, cu aerul inspăimântat al mulțimii îndurate. Priviri mahnite, clătinări de cap, lacrimi, se ascundeau în stăpânirea demnă a suferinței obștești. Par'că o rectificare a conștiințelor urmasse după atacul de la Grivița.

Când furgoanele ajunseră în curtea spitalului, jalea umplea toate inimile.

Grămădite pe scară, o mulțime de doamne așteptau.

Cu grijă, sanitarii coborâră pe răniți, unul câte unul. Doctorul Damian aduse pe Sașa înaintea furgonului unde era Comăneșteanu. Galbenă, dreaptă, mută, surora privea cu o intensitate de durere eroică spre patul lui frate-său. Victoria plângea. Mary, văduvă, sta singură, rezemată de o scară, cu ochii uscați, fără să vadă și fără să audă.

Mai în fund, o scenă sfâșietoare se petrecea. Elena Milescu trecuse pe lângă furgoane, întrebuse pe toată lumea de bărbatu-său, și când se incredințase că nu era printre răniți, plecase pe poartă. Anna și alte doamne se repeziră după dânsa s'o întoarcă înapoi, dar ea căzuse în drum leșinată. Acuma o duceau pe sus într'o cameră a spitalului.

Comăneșteanu dormea. Frigurile, care mai încetaseră în ambulanța de la Grivița, reveniseră. Osteneala drumului îi făcuse rău

Nedesplică de la capul lui, Sașa veghea.

Câte și câte se petrecuseră de atunci!... Ea îl revedea, adolescent plin de viață, întinzând mâna Tincuței Murguleț, când venea de la scăldat, cu Victoria și cu Mary: patru copii, patru vlăstari ce creșteau din plin. Iar acum, — Tincuța, moartă; Mary, văduvă; Mihai, întins pe pat, între zidurile unui spital.

Mihai deschidea ochii și se uita lung la soră-sa. Ea îl întreba:

— Vrei ce-va, dragă?

— Elena Milescu.

— Mă duc s'o chem numai decât.

Natalia Cantă venea dintr'o secție vecină și luă locul Sașei. Bolnavul o văzuse fără nici un interes, după cum vedea pe toată lumea, cu suprema indiferență a minților delirante; numai Elena Milescu îl interesa.

Imbrăcată în negru, palidă, Elena veni binișor lângă dânsul. El o privi lung.

— Ce mai faci? îi zise încet.

— Bine.

— Nu vrei să te duci acasă?

Ea plecă ochii în jos. Comăneșteanu întinse mâna lui slabă către dânsa :

— Înțeleg... Dar nu mai vine...

Elena dete din cap, cu duioasa ei supunere către soartă. El o privea cu o intensitate de putere în ochi, ce da fiori.

— Unde e Anna?

— Aici. Dorești s'o vezi?

El făcu un semn din mână că nu.

— Aș vrea ..

Și închise ochii. Elena se plecă spre el:

— Ce-ai vrea?

— Aș vrea să trăesc... ca să nu vă las singure.

Vorbea cu ochii închiși. Elena făcu semn Sașei să cheme pe Anna. Natalia se duse s'o cheme.

Anna veni repede și se așează în locul Elenei. Dar bolnavul nu mai deschidea ochii.

Cei dimprejur se retraseră, de teamă să nu-l supere.

Anna, îmbrăcată și ea în negru, cu un șorț alb pe dinainte, făcea pe sora de caritate din toată inima. Ea se plecă spre el, întinse cearșeaful și îl așeză la loc; apoi îl atinse binișor pe mână. Mihai întrebă din nou:

— Unde e Elena Milescu?

— Aici, vrei s'o chem?

La glasul ei, bolnavul deschise ochii. O privi în tăcere cîte-va minute; apoi îi zise, lung, nehotărât:

— Tot mai ai ideile acelea asupra războiului?...

Fa îi acoperi mâna cu colțul cearșeafului, și duse un deget la gură, făcându-i un semn să tacă.

Grația ei păru a-l înviora. Un zâmbet târziu i se ivi pe buze:

— Aș vrea...

Anna se apropie și mai mult:

— Ce?

Aș vrea să știi ce ai pierdut... cu Milescu.

Știu, zise fata încet.

— Ai plâns?

Ea nu răspunse, fiindcă îi dădeau lacramile.

N'ai plâns în destul. Plângi. Trebuie să plângeți, și trebuie să vă renașteți... Unde e soră-mea?

Aici. Vrei s'o chem?

El se uită la dânsa, încruntat:

Nu Sașa, soră mea Mary. I-a murit și ei barbatul...

Anna dete din cap.

— A plâns ? Sa plângă, și să nu-l uite. Și ace a era un om.

Liniștește te te rog, zise Anna, cu glasul blând.

— Să vă regenerați prin lacrimi, cum ne-am regenerat noi prin sânge.

— Te rog, Mihai...

— Să nu mă rogi... Să plângi.

— Mihai!...

El tăcu, uitându-se mereu la dânsa, aspru. Apoi închise ochii. Incepu să tremure.

Unde e Elena ? Aș vrea să-i vorbesc de Milescu... dacă nu mi-ar fi așa de frig. Invelește-mă

Tremura tot. Frigurile reveneau cu furie. Acele se repetau de câte 7—8 ori pe zi. Sașa plângea din adâncul sufletului. I se părea că i se deschid izvoarele vieții și se desfăcea toate în pulbere.

După fie-care acces de frig, venea căldura și delirul.

În cele din urmă, femeile fură despărțite de bolnav. Mateiu și cu baciul Micu rămaseră singuri la capul lui.

Către ziuă, starea ranitului era disperată: nu mai eșea din delir. Doi oameni se luptau să-l ție, și nu era cu putința. Se scula de pe perne, întindea brațele și rupea bandajele, strigând: „Înainte !“. Cuvântul acesta se repeta neâncetat, amestecat cu vorbele fără șir: „Maiorul, domnule Maior, înainte !“

Când cădea pe perne, ramânea ca mort. Pleoapele par'că nu mai ajungeau să acopere lumina sticloasă a ochiului.

În fine, dimineața, când soarele de toamnă bi-

ruia ceața și venea să încălzească geamurile tristului locaș, rănitul se stinse. O târzie mângâere aduse el sufletului călător, umplând văzduhul cu melancolia ertătoare a vremii ce trece.

Baciul Micu, care-l văzuse de copil, închise ochii mortului ochii ce se stinseră cu imagina războiului și a patriei într'înșii; îi strânse mâinile pe piept și i le sărută, privind nedomirit la nimicnicia omului.

Iar după mulți ani, târziu, când cele trecute se uitaseră, Sașa își ducea băiatul la școala militară din Iași. El se numea acum Alexandru Comăneșteanu, cum dorise mortul.

Impotriva voinței lui tată-său, copilul stăruise cu ori-ce preț să se facă soldat. Poate că în mintea lui necoaptă străluceau pintenii și sabia; dar, de sigur, în sufletul lui curat se ivea imaginea mortului în războiu, de la care moștenea numele și dragostea de pământul țării.

Elena rămase singură de tot.

SFÂRȘIT.

Catalogul „Bibliotecei pentru toți” (urmare).

- 43-44 *Adamescu*, Modele de discursuri române.
- 45 *Depărățeanu*, Doruri și amoruri, vol. II, poezii.
- 46 *Urechia dr.*, Dușmanii noștrii.
- 47 *Zamfirescu Michail*, Cântece și plângeri vol. II.
- 48-49 *Adamescu*, Modele de discursuri străine.
- 50 *Pecaut și Béaude*, Convorbiri despre artă I.
- 51 *Vlahuță Al*, Din goana vieței, I.
- 52 *Coppée François*, Prietine, roman.
- 53 *Wildenbruch*, Doi trandafiri, povestiri.
- 54 *Bourde* Patriotul.
- 55 *Rosetti Radu D.*, Din inimă poezii.
- 56 *Pecaut și Beaude*, Convorbiri despre artă, II.
- 57 *Vlahuță A.*, Din goana vieței, II.
- 58 *Caragial I. L.*, Schițe ușoare.
- 59 *Vlahuță A.*, Din goana vieței, III.
- 60 *Prevost Abatele*, Manon Lescaut, roman vol. I.
- 61 *Rosetti D. R. Max*, Trotuarul Bucureștiului.
- 62 *Tennyson*, Enoch Arden, poem, trad. de *H. Lecca*.
- 63 *Olănescu D. C. Ascanio*, Satire.
- 64 *Costin*, Spre primăvară, nuvee,
- 65 *Prevost Abatele*, Manon Lescaut roman, vol. II
- 66 Manon Lescaut, roman, vol. III.
- 67 *Minunile Universului*, Vol. I.
- 68 " " Istoria naturală, vol. II.
- 69 " " Omul și organele sale, vol. III.
- 70 *Dulfu P.*, Legenda țiganilor, ediția III-a revăzută.
- 71 *Stăncescu Const.*, Ce este frumusețea.
- 72 *Buzoianu G. T.*, Egiptul.
- 73-74 *Vlahuță Al.*, Dan, roman, partea I.
- 75 *Sihleanu A.*, Armonii intime.
- 76-77 *Vlahuță A.*, Dan, partea II și ultima.
- 78 *Augier et Sandeau*, Ginerile lui Poirier, teatru.
- 79 *Pann Anton*, Nastratin Hogeia.
- 80-81 *Filimon*, Ciocoi vechi și noi, roman partea I.
- 82-83 *Filimon*, Ciocoi vechi și noi, roman, partea II.
- 84 *Filimon*, Ciocoi vechi și noi, roman, partea III.
- 85 *Adamescu*, Din biografiile scriitorilor români.
- 86 *Putlitz*, Ce-și povestește pădurea.
- 87 *Buzoianu G. T.*, Herberii, Hesperidele.
- 88-89 *Dumas Alex. flul*, Denisa, dramă.
- 90 *Lecca Haralamb*, Poeme.
- 91 *Gastineau*, Geniile științei și industriei.
- 92 *Rosetti Radu D.*, Sincere, poezii.
- 93 *Anton Pann*, Povestea lui Moș Albu part. II.
- 94 *Anton Pann*, Povestea lui Moș Albu, part. III.
- 95 *Buzoianu G. T.*, Cartagena Cyrena.
- 96-97 *Pierre B. St.*, de Paul și Virginia.
- 98 *Stauri Arthur*, De demult, poezii.
- 99 *Petöfi*, Apostolul, poem, trad. în versuri de *Iosif*.
- 100 *Andersen*, Carte de chipuri fără chipuri.
- 101-102 *Ovid*, Metamorfosele.
- 103-104 *Coppée François*, Poveste tristă, roman.²
- 105-106 *Mic vocabular militar*, rom.-fran.-rus-turc.
- 107 *Cicerone*, Despre prietenie.
- 108 *Müller*, Animale celebre.
- 109 *Rosetti D. R.*
- 110 * * * Gloriile muzicel.

Catalogul „Bibliotecei pentru toți” (urmare)

111	<i>Stoenescu Th. M.</i> , Poezii.
112-113	<i>Morand</i> , Introduceri la studiul științelor fizice.
114	<i>Seneca</i> , Liniștea sufletească.
115	<i>Teodor Dumitru</i> , Alte schițe umoristice.
116-117	<i>Vlahuță Al.</i> Iubire, poezii.
118	<i>Popp Vasile</i> , Fleacuri, nuvele.
119	<i>Carmen-Sylva</i> , Robia Peleşului,
120	<i>Rosetti D. R. Max</i> , Teatru, vol. II.
121-122	<i>Caragiali I. L.</i> , Fragmente.
123	** <i>Biografia mamelor celebre.</i>
124	<i>Lubbock</i> , Intrebuintarea vieții.
125	<i>Pitaru Hristache</i> , Povestea Mavrogheneasca.
126	<i>Bălăcescu</i> , Poezii, vol. I.
127	<i>Bălăcescu</i> , Poezii, vol. II.
128-137	<i>Hamangiu</i> , Codul civil adnotat.
138	<i>Madan G.</i> , Suspine.
139-148	<i>Hamangiu</i> , Procedura civilă adnotată.
149-151	<i>Hamangiu</i> , Legea judecătorilor de pace adnotată.
152-155	<i>Zaloni</i> , Despre fanarioți (epurizat).
156	<i>Urechia Dr.</i> , Cronicele doctorului.
157-158	<i>Ploetz și Leist</i> , Mic vocabular francezo-român.
159	<i>Szawlowsky</i> Cronologie, calendare.
160-161	<i>Rosetti D. R. Max</i> , Povește către săteni
162-165	<i>Zamfirescu Duiliu</i> , Viața la țară, roman.
166-178	<i>Urechia Dr.</i> , Dicționar francez-român.
179	<i>Stavri Arthur</i> , Pe același drum, poezii.
180-181	<i>Alexandri Vasile</i> , Ovidiu, dramă.
182	„ Doine, 1842-1852.
183	„ Lăcrămioare.
184	„ Suvenir.
185-186	„ Mărgăritărele, 1852-1864.
187	„ Păsteluri, 1862-1874.
188	„ Varia, poezii.
189-190	„ Altele, poezii.
191	„ Ostașii noștri, poezii.
192	„ Dumbrava roșie, poem istoric.
193-194	„ Legende.
195-196	<i>Eminescu Mih.</i> , Poezii.
197	<i>Hebel Friedr.</i> , Iuditha și Holofern, tragedie.
198	<i>Swift</i> , Guliver în țara piticilor.
199	<i>Alexandri Vasile</i> , Teatru vol. I.
200	„ Teatru, vol. II.
201	<i>Speranția Th. D.</i> , Anecdote împănate.
202-203	<i>Bolintineanu D.</i> , Manoil roman,
204-215	<i>Calligari D.</i> , Dicționar englez-român.
216	<i>Uredue Dr.</i> , Ce naște din pisică.
217	<i>Bianu Ioan</i> , Momente culturale.
218	<i>Cervantes</i> , Don Quichotte.
219	<i>Silvan Gh.</i> , Bătrânul Dan.
220	<i>Iorga N.</i> Oameni și fapte din trecutul românesc.
221-222	<i>Shakespeare</i> , Hamlet.
223	<i>Carmen-Sylva</i> , O rugăciune.
224-225	<i>I. Ghica</i> , Scrisori către V. Alexandri, volumul I.
226-227	„ „ „ „ „ II.
228-229	„ „ „ „ „ III.
230-231	„ „ „ „ „ IV.

